

Kotiseutukuvauksia Lounais-Hämeestä

XXVI

Tarkistettu eripainos Forssan
Lehdessä ja sen kuukausiliitteessä
julkaistuista kirjoituksista.

LOUNAIS-HÄMEEN KOTISEUTU- JA
MUSEOYHDISTYS

Forssan Kirjapaino Oy. 1945.

Maksim Gorki Kojon kartanossa.

Vuoden 1906 alkaessa minä olin — ja olin ollut jo pari vuotta — kotiohpettajana tilanomistaja Ernst Wahrenin perheessä Kojon kartanossa Tammelassa. Me vietimme hiljaista herraskartanoelämää, mutta seurassimme jännittyneinä poliittisia tapahtumia. Ernst Wahrenin vanhempi veli, tilanomistaja Axel Wahren, kuului kagaliin ja oli ollut maasta karkoitettuna, mutta nyt hän oli palannut jälleen kotiin. Hän oli yhteydessä aktivisteihin tai kuului itsekin heihin, en ollut siitä aivan varma. Hän oli Helsingissä asuvan neiti Ebba Procopén lanko, ja tämä nainen oli niihin aikoihin rohkea ja toimelias aktivisti. Niinpä hän sitten eräänä päivänä soitti Wahrenille Kojolle ja tiedusteli, voisivatko nämä joksikin aikaa järjestää kartanoonsa salaisen olinpaikan parille huomattavalle venäläiselle pakolaiselle. Hän ei voinut sanoa, keitä pakolaiset olivat — kaikki vaikutti kovin salaperäiseltä ja vaaralliselta. Koko Suomihan kuhisi siihen aikaan venäläisiä vallankumouksellisia, jotka kumousyrityksen Venäjällä rauettua etsivät maamme kautta tietä Eurooppaan. Heidän auttamisensa katsottiin meillä kuuluvan kansalaisvelvollisuuksiin, ja sitäpaitsi olihan varsin romanttista ja jännittävää päästä tällä tavalla edes hiukan kosketuksiin suurten tapahtumien kans-

sa. Lyhyen perheneuvottelun jälkeen soitettiin neiti Procopélle, että tuntemattomat vieraat olivat tervetulleita Kojolle. Meille annettiin sitten hyvin tarkat ohjeet, miten vieraat oli otettava vastaan. Asia täytyi pitää mitä visummin salassa, jos suinkin mahdollista ei edes talon väki saanut tietää mitään tuntemattomista vieraista. Parin suomalaisen aktivistin oli määrä seurata henkivartijoina pakolaisia näiden saapumisessa.

Seuraavana iltana, pimeänä ja kylmänä, hiukan pyryisenä ja tuulisena tammikuun iltana. Ernst Wahren ja minä ajoimme kumpikin eri hevosella Matkun asemalle. Tehävä oli niin salainen, ettei edes kuskia saanut ottaa mukaan. Ohjeita seuraten emme ajaneet asemalle saakka, vaan pysähdyimme maantielle rautatien toiselle puolelle, missä suuresti jännittyneinä odotimme mystillisiä vieraita. Selvää oli, että meillä oli pistoolit turkin taskussa. Aina suurlakosta alkaen oli yleisenä tapana kulkea aseistettuna. En kiellä, että me olimme lapsellisesti jännittyneitä tästä pikkuseikkailusta ja suojattemme emme olisi jättäneet sentarmien tai heidän kätyriensä käsiin ilman veristä vastarintaa, näin olimme lu-jasti päättäneet.

Olimme lähteneet matkaan hyvis-

sä ajoin, joten saimme kauan istua ja palella odottaessamme pimeässä ja tuulessa. Lämminveriset hevosemme olivat niin ikään viluissaan ja tömistelivät kärsimättöminä jalkojaan. Vihdoin juna kohisi asemalle. Ja aivan oikein — meidän puolellemme rataa ilmestyi muutamia tummia hahmoja, ja muuan ääni kysyi Ernst Wahrenia. Kun me olimme vastanneet, tulijat astuivat rekiin luokse, ja yhden pitkään turkkiin pukeutuneen hahmon minä tunsin taiteilija Akseli Galleniksi, johon olin jo aikaisemmin tutustunut. Toinen herra ja hänen seurassaan ollut nainen nousivat kiireesti Ernst Wahrenin rekeen, kun taas Gallen ja toinen nainen, joka myöhemmin osoittautui hänen vaimokseen, istuutuivat minun ajoneuvooni. Liikkeelle lähdettiin heti, ja me ajoimme huimaa vauhtia aivan kuin koko ohjana olisi ollut kintereillämme. — Tämähän kävi mainiosti, lopun kuulet myöhemmin, sanoi Gallen minulle.

Kun vaahtoavat hevosemme kiiwaan ajon jälkeen pysähtyivät kartamon rappusten eteen, riensimme heti vierainemme sisään. Kun nämä eteisessä kuoriutuivat suurista matkaturkeistaan, ilmestyi erään turkin sisästä suureksi hämmästyksekseni ei mikään muu kuin Maksim Gorkin luonteenomainen hahmo ja hänen hyvin tunnetut kasvonsa. Hänen seuralaisensa oli hänen rakastajattarensa, kuuluisa Maria Andrejeva. Akseli Gallen selitti, että pakolaiset olivat matkalla Eurooppaan, mutta aluksi heidän oli pakko piileksiä muutama viikko, jotta santarmien valppaus olisi ehtinyt hieman lauh-
tua.

Vieraanvaraisen kartanon tapojen mukaan tarjottiin heti komea päivällinen sekä sen jälkeen punssia ja totia. Tunnelma nousi pian korkealle. Gallen oli loistavimmalla tuulellaan, hän oli tulta ja liekkiä, hänen isänmaallinen mielensä kuohui, hän puhui paljon ja innokkaasti meidän loistavista tulevaisuudennäköaloistamme, jos vain kykenimme kestämään lopullisessa taistelussa, joka meitä vielä odotti. Hän ei aavistanut vielä silloin, minkälaiseksi tämä lopullinen taistelu oli muodostuva!

Maksim Gorki puhui vain äidinkieltään, ja kun minä osasin vielä jonkin verran lapsena oppimaani venäjää, olin ainoa, joka kykenin hänen kanssaan keskustelemaan. Hän oli hyvin puhelias — kuten useimmat venäläiset, hänkin suorastaan nautti puhumisesta. Myös hän oli hyvin optimistinen, hänen mielestään vallankumous onnistui ehdottomasti lähimmässä tulevaisuudessa, vaikkakin se nyt oli tilapäisesti kukistettu. Maria Andrejeva puhui paitsi venäjää hiukan saksaa ja ranskaa, mutta kumpaakin veraten heikosti. Enimmäkseen hän vain istui ja kuunteli ja katseli Maksimiaan ihastunein silmin.

Aika oli jo ehtinyt kulua pitkälle yöhön ja ilo oli noussut kattoon, kun tapahtui dramaattinen välikohtaus. Äkkiä kuului yön hiljaisuudessa voimakasta kolkutusta lukitulta eteisenovelta. Me vaikenimme kaikki — oli kuin Belsazarin pitojen näkymättömän sormi olisi piirtänyt tulikirjoituksensa seinälle. Koputukset toistuivat voimakkaina ja uhkaavina.

— Nyt ne tulevat noutamaan minua, sanoi Maksim Gorki.

— Siitä ei tule mitään, onhan meillä aseet, vakuutti Gallen.

Ernst Wahren omisti suuren ase-kokoelman, johon kuului myös uudenaikaisia ampuma-aseita. Sitä paitsi meillä oli taskuaseemme. Ne kädessä me sitten riensimme eteiseen lujesti päättäneinä myydä henkemme mahdollisimman kalliista Wahren kysyi karskilla äänellä, kuka kolkuttaja oli.

— Avatkaa vain, täällä on hyviä ystäviä, vastasi ääni oven takaa suomeksi.

— No niin, mutta jos sittenkin olette vihollisia, niin saatte syyttää itseänne, sanoi Wahren ja kiersi lukon auki. Me toiset seisoiimme ampumavalmiina ja tunsimme olevamme kuin spartalaiset Thermopylain solassa.

Ovi avautui ja sisään astui luminen hahmo sarkapuvussa ja hiihtopieksuissa. Gallen tunsu tulijan heti ja sanoi:

— Antaa heidän tulla, he ovat ystäviä.

Ovesta ilmestyi vielä kolme miestä, kaikki lumisina, sillä ulkona oli puhjennut oikea pyry. Osoittautui, että ensimmäinen joukosta oli kuvanveistäjä Alpo Sailo, tunnettu aktivisti. Toinen oli maisteri Pälsi, sittemmin tunnettu kirjailija ja tutkimusmatkailija. Muiden nimet olen unohtanut. He kaikki olivat aktivisteja ja saapuivat jonkun, en tiedä kenen, lähettämänä muodostaakseen Maksim Gorkin henkivartioston. He olivat tulleet hiihtäen ja olivat nyt sekä märkiä, viluisia että väsyneitä. Mutta nyt pääsi kuitenkin taas ilo ja riemu valloilleen. Vastatulleita kestitettiin kartanon vieraanvaraisen tapaan ja iloista yhdessäoloa

jatkuu myöhään pikkutunneille saakka.

Kun tämä hampaisiin saakka aseistettu suojajoukko osoittautui kuitenkin täysin tarpeettomaksi, miehet lähtivät seuraavana päivänä paluumatkalle. Myös Gallen rouvoinen matkusti ja jätti kuuluisat pakolaiset meidän hoiviimme.

Sitten me olimme ja elimme hiljalleen maalaiselämän rauhassa. Jotakin kertoja saapui hämähäperäisiä, nimiään ilmoittamattomia henkilöitä, mutta minusta tuntui, että muuan heistä oli Geponin jutusta tuttu insinööri Rutenberg. Toinen, jonka minä sittemmin tunsin valokuvien perusteella, oli kuuluisa Puolan tuleva marsalkka Pilsudski, tästä asiasta ei voi olla epäilystäkään. Eräs vallankuvouksellinen, joka saapui ennakoita ilmoittamatta, herätti suurta huomiota yrittäessään tilata Matkun kievarista troikan kolmivaljakon. Kas, siinäkin erästä pa liikkua Suomessa tuntemattomana! Hän oli sitten ollut hyvin pettynyt, kun oli pakko muiden ihmisten tapaan ajaa vain yhdellä hevosella.

Useimmat näistä salaliittolaisista olivat mainioita seuraihmisä. He kallistelivat mielellään laseja ja olivat erityisesti ihastuneita punssiimme, he soittivat pianoa ja lauloivat venäläisiä lauluja, kertoivat juttuja ja kaskuja, kujeilivat ja lörpöttelivät. Ja välillä he tekivät synkkiä suunnitelmia voimassaolevan yhteiskuntajärjestelmän kumoamiseksi. Heissä oli jotakin hyvin lapsellista.

Kartanon hiljainen elämä alkoi kuitenkin tuntua Gorkista yksitoikkoiselta ja hänen mielensä paloi päästä ulos näkemään maailmaa.

Kun minun joka tapauksessa oli maaliskuussa matkustettava Saksaan terveysttani hoitamaan, sovittiin niin, että minä samalla otin hoivatakseni Gorkin ja Maria Andrejevan Berliiniin, missä ystävien ja aatetoverien oli määrä ottaa heidät vastaan. Ehdotin Maksimille, että hän matkaa varten olisi hankkinut itselleen eurooppalaisen puvun — hän käytti aina korkeakauluksista venäläistä puseroa ja »harmonikkasaappaita» — mutta hän kieltäytyi.

— Olen kyllä kokeillut eurooppalaisia vaatteita, hän sanoi, — mutta minun tulee niissä vilu, jalat ja kaula palelevat.

Hän oli laivan oikeassa, sillä jokainen, joka on jonkin aikaa käyttänyt asetakkia ja saappaita, on tehnyt saman havainnon.

Lähdön piti tapahtua hyvin salaa. Jotteivät pakolaiset olisi herättäneet

huomiota, Ernst Wahrenin oli kyrittävä heidät hevosella Turkuun saakka, kun taas minun oli määrä matkustaa junalla ja tavata heidät vasta laivassa. Turkulaisten auttajien tehtävänä oli matkalippujen ostaminen, ja aseistetun henkivartioton piti olla satamassa ja tarpeen vaatiessa ampua poliisit ja santarmit. Elettiinhan vallankumouksen aikoja!

Kaikki sujui kuin nuottien mukaan. Kukaan ei yrittänytkaan estää meitä millään tavalla. Useita tunteja ennen laivan lähtöä Gorki ja Maria vietiin mitä suurimmassa salaisuudessa laivaan ja kätkettiin lukittuun hyttiin. Laiturilla partioi kuvanveistäjä Sailo aseistettuine joukkoinen. Kaikki oli hyvin jännittävää.

Bertil Gripenberg.

Suomennos julkaistu Forssan Lehden kuukausiliitteessä 22. 2. 1945.

A. Retulaisen taistelu osuusmeijeristä.

Alfr. Retulainen.

Niistä merkkimiehistä, jotka viime vuosisadan lopulla ja tämän vuosisadan alussa ovat kohottaneet Urjalan maataloutta, on kunnallisneuvos Alfred Retulaisella sangen huomattava panos. Hänen harrastuksensa ulottui monelle maatalouden alalle. Hän on tehnyt maatalousseurassa voimakasta herätystyötä, esittänyt alustuksia, keskustelukysymyksiä ja ajanut toisia aatteitaan onnelliseen päätökseen hämäläisen sisun voimalla.

On vain valitettava, että se polvi on ennättänyt painua manalaan, jol-

ta olisi voinut koota muistitietoja; lisäksi kirjeenvaihto ja eräät muut asiaa selittävät paperit ovat hävinneet. Näin ollen on täysin eheää kertomusta Retulaisen toiminnasta mahdoton koota. Olen kuitenkin onnistunut saamaan talteen eräitä kohtia hänen työstään maitotalouden kohottamiseksi. Hänellä on kunniasija Urjalan koko karjatalouden nostamisessa.

Viime vuosisadan lopulla meijeritoiminta oli Urjalassa vielä aivan alkeistilassa. Kylämeijereissä jäädytettiin maito jäälohkareiden avulla suuriin vesialtaisiin upotetuissa sinkkisaaveissa, joista kerma kuorittiin kauhalla. Retulaista eivät tällaiset meijerit tyydyttäneet. Niiden tila oli hänen mielestään kohoettava samalle tasolle, jolla hän oli kuullut Euroopan sivistysmaissa, varsinkin Tanskassa, meijereiden olevan.

Jo vuonna 1880 Alfred Retulainen teki hyökkäyksen kylämeijereitä vastaan. Maatalouden harjoittaja tarvitsee ammatissaan paljon rahaa. On etsittävä tulolähteitä, saatava koko maatalous mahdollisimman tuottavaksi. Parhaita tulolähteitä on kehittynyt meijeritalous, mutta Suomessa liikutaan tällä alalla vielä lapsenkengissä. Aluksi olisi saatava koko Hämeen läänin käsittävä ko-

kous, jossa meijerinomistajat neuvottelisivat toimenpiteistä, miten meijeritoiminta voitaisiin saada nousemaan, että maitotalous alkaisi antaa parempia tuloja maanomistajille. Tämä vaikuttaisi vuorostaan karjanjalostukseen ja tulisi näin nostamaan koko karjataloutta.»

Retulaisen herätysshuuto saavutti vastakaikua. Asiaa kehittämään valittiin toimikunta, johon tulivat Heikkilä, Retulainen, Perho, F. Uotila, A. Alli ja eversti T. Forsten, joka pyysi, että Urjalan maanviljelysseura ajaisi näin herättämänsä tärkeän kysymyksen tarmokkaasti perille.

Toimikunta lienee asiaa pohtinut, vaikka jäljet sen työstä ovat peittyneet, sillä Retulainen tarttuu asiaan pari vuotta myöhemmin toista tietä. Oli joitain karjanhoitokouluja, joissa oli yhdistetty karjanhoidon ja meijeritoimen opetus. Mutta Retulainen ei ollut tyytyväinen niistä päässeisiin oppilaisiin, koska ne olivat joko keskinkertaisia tai heikkoja toimessaan. Kaivattaisiin perusteellisempia tietoja, minkä vuoksi meijerialan opiskelu olisi erotettava karjakkoalan opiskelusta, sillä kylämeijerien meijerskat harvoin tarvitsevat tietoja karjanhoidosta, mutta sen sijaan perusteellista maitotalouden opetusta. Meijerskoiden oppiaika pitäisi olla kaksivuotinen. Ensimmäisenä vuonna tulisi antaa käytännöllistä harjoitusta voin ja juuston valmistuksessa. Mutta toinen vuosi olisi käytettävä pääasiallisesti tietopuoliseen opetukseen, kirjanpitoon sekä maidon, voin ja juuston ominaisuuksien tuntemiseen sekä näiden tietojen toteuttamiseen käytäntöön.

Kylämeijerit olivat vuosi vuodelta kehittyneet. Monissa oli jo höyryvoima pyörittämässä separaattoria. Kehittyneimpiä olivat Laukeelan ja Huhdin osuusmeijerit sekä O. Heikkilän yksityinen kylämeijeri, samoin Honkolan ja Nuutajärven kartanoiden meijerit. Mutta ajan henki pyrki yhä eteenpäin. Toivottiin, että karjanhoidon ja meijeritalouden kehityksestä kohoaisi oikea Kalevalan kuvaama Sampo. Niinpä 1894 tartuttiin uudelleen meijeriasiaan. Kylämeijerit olivat liian pieniä, joten niiden hoitokustannukset tulivat niin kalliiksi, ettei maidosta kannattanut maksaa tuottajalle kunnollista hintaa. Asia korjaantuisi, jos perustettaisiin osuusmeijereitä, joiden kustannuksiin tuottaja maitomääränsä mukaan osallistuu ja vuoden lopussa perii voiton samassa suhteessa. Mutta otettiin huomioon, että osuusmeijereitä tulee olemaan harvassa. Kuljetuskustannukset nousevat kalliiksi, samoin koneet ja henkilökunnan palkkaus. Pitkien kuljetusmatkojen aikana »kummattu» maito voi hantua ja muuten vatkaantua, mutta osuusmeijerit ovat meillä kuten muuallakin parhaita. Sitä suuntaa kehitys kulkee, eikä liene kaukana aika, jolloin Urjalan keskuksessa kohoaa osuusmeijeri.

Oli pidetty jo epävirallisia kokouksia osuusmeijerien aikaansaamiseksi, hankittu sääntöehdotuskin ja laadittu perustava kokous varten sääntöjen luonnos. Maaliskuun 21. pnä 1902 oli kutsuttu perustava kokous Urjalan kunnanhuoneelle. Sinne saapuivat vain A. Retulainen, Juho Nikkilä, J. K. Mäkelä, S. Sulkonen, Justus Isotalo, J. Haapanen, T. Nissi, Kalle Härmä, Anselm Toi-

vonon, Eevertti Jaakkola, Ville Tuominen, Kustaa Niemi ja Feliks Falk.

Tässä kokouksessa tarkistettiin säännöt pykälä pykälältä ja hyväksyttiin ne lopulliseen muotoon. Samassa kokouksessa valittiin johtokunta, johon tulivat Retulainen, J. K. Mäkelä, S. Sulkonen, J. Jutila sekä varalle Eevertti Jaakkola, A. Toivonen ja torppari Ville Tuominen.

Osuusmeijerin puuhaajat olivat hankkineet tarjouksia yksityisten ja yhtiömeijerien omistajilta, jotka olivat halukkaat myymään meijerinsä perustettavan osuusmeijerin pääliikkeeksi. Näistä hyväksyttiin Huhdinkylän Mäkelän maalla sijaitseva osakeyhtiön meijeri 15,000 mk:n kauppahinnasta.

Kahdeksaa vuotta aikaisemmin Nuutajärven tilanhoitaja E. Nyberg oli ehdottanut perustettavaksi kermakuorimisaseman, josta kerma kuljetettaisiin päämeijeriin voiksi valmistettavaksi. Hän oli maininnut, että Hangossa A. Borgströmin liikkeessä on sellainen järjestelmä. Siellä kermää kuljetetaan pitkätkin matkat. Uusi osuuskunta päätti nyt yrittää mainittua järjestelmää. Se osti Välkkilän eli ns. Kivelän yhtiömeijerin, joka sijaitsi jonkin matkaa Isostatalosta, kuorima-asemaksi 1.200 mk:n hinnasta. Edelleen ostettiin J. Jutilan meijerikalusto 700 mk:n hinnasta ja Annulaan päätettiin perustaa kuorima-asema, jota varten Jutila lupasi huoneen ja tarvittavat puut 150 mk:n vuotuismaksusta. Välkkilän Isotalo hoiti sikäläisen kuorima-aseman 40 mk:n kuukausipalkalla, antoi vielä puut ja eräitä tarveaineita. Vuoden päästä uusittiin kauppa ja vuokrattiin Isostatalosta

3 huonetta 10 vuoden ajaksi 150 mk:n vuosimaksusta. Toimipa kuorima-asema Matkussakin, jonne oli sijoitettu Jutilasta ostettu meijerikalusto. Huhdin meijerissä toimineet meijerska ja koneenkäyttäjät otettiin osuuskunnan palvelukseen, edellisen 40 mk:n, jälkimäinen 60 mk:n kuukausipalkalla.

Niin alkoi osuusmeijeritoiminta ja kehittyi kiihtyvällä vauhdilla. Suuria rahavaikeuksia oli alkutaipaleella. Oli ostettava uusia koneita, vanhoja rakennuksia korjattava ja oli monia muita menoja. Auliisti hallitus meni takuuseen suuristakin summista. Niinpä kerran täytyi ottaa 9,000 mk:n vekseli, mikä nykyisessä paperissa olisi suuri summa, ja tehdä muita lainoja.

*

Meijerin toiminta on ollut onnellisen tuloksellista. Suomen yleisessä maatalousnäyttelyssä Tampereella 1922 Urjalan osuusmeijeri sai tuotestaan ensimmäisen palkinnon, samoin Hämeen läänin meijeriliiton meijeritalouskilpailussa, jossa oli 440 kilpailijaa, sekä vuosina 1924—1925 Hämeen meijeriliiton kilpailussa niinkään ensimmäisen palkinnon.

Maaliskuun 20. p:nä 1920 otettiin kysymys meijerin uudelleen rakentamisesta pohdittavaksi ja lokakuun 17. p:nä se päätettiin 22 äänellä 5 vastaan rakennettavaksi. Rakennus annettiin urakoitsija Juho Tapanin tehtäväksi 688,000 mk:n urakkasummasta. Toniti ostettiin Retulaiselta Huhdin Mäkelän maalta 2,000 mk:n hinnasta. Rakennusta varten otettiin Kansallispankista 700,000 mk:n laina, mutta 1921 anottiin valtiolta 750,000 mk:n lainaa.

Retulaisen uskollisena työkuoppa-

nina meijerilaitosta kehittämässä on ollut maanviljelijä Eevertti Jaakkola, joka 40 vuoden ajan oli meijerin rahastonhoitajana, taistellen sen alkuaikana raskaimmassa etuvartiossa. Lujaluonteisena päättävänä miehenä hän on ollut arvokas tukipylväs, milloin on tarvittu uskoa ja uskallusta hyvän asian voittoon viemiseksi. Olisi toivottavaa, että hänen suurennettu valokuvansa olisi Retulaisen rinnalla meijerin konttorin seinällä.

Osoitteeksi siitä, minkälainen sampo Urjalan osuusmeijeristä ke-

hittyi, otamme tähän eräitä tilastotietoja vuodelta 1939. Maitoa tuotiin silloin meijeriin 3,901,125 kg. voita valmistettiin 117,995 kg ja juustoa 49,113 kg sekä kuluttajille nyytiin maitoa 282,777 l. Maidon tuottajille maksettiin 5,051,532 mk.

Mikä erinomainen laitos Huhdin osuusmeijeri on ollut nykyisenä korttiaikana kuluttajaväestölle, sen toteaa laaja asiakasalue. Paitsi asemanseudun tiheän asutuksen tarpeisiin noudetaan sieltä meijerituotteita Toijalaa, jopa Viialaa myöden.

E e v e r t t i V e h m a s .

Forssan Lehden kuukausiliitteessä
22. 2. 1945.

Tehtaanmiesten yhteistoimintaa.

Elettiin 1900-luvun alkuvuosien suurta sivistyksellistä, aatteellista ja taloudellista nousukautta. Näihin aikoihin syntyi Forssankir. tehtaalaiden piirissä monia asiallisia ja täällä uraa-uurtavaan toimintaan johtavia rientoja. Yksi näistä, ehkä vähiten tunnettu tai ehkä kokonaan unohdettu, on tehtaan työmiesten alulle panema yritys yhteistoimintaa tukeakseen leipäkysymystä.

Pääkkäkunnalla ei 1900-luvun alkuvuosina saanut oikeata rukiista leipää muulloin kuin kerran viikossa, nimittäin torilta lauantaisin. Leipurit ja kauppiat näet pitivät kaupan vain ns. 10 pennin kakkuja, siis vehnäleipää, joten kuluttajien piti hankkia ruokaleipänsä yhdellä kertaa koko viikkoa varten. Näissä olosuhteissa syntyi eräiden Viksbergin tehtaan miesten mielessä ajatus ryhtyä hankkimaan yhteistoimintaa tarvitsemansa leipä. Ajatus oli kyllä jo pitemmän aikaa askarruttanut miesten mieltä, mutta lopultakin v:n 1904 alkutalvesta muutamat heistä, nim. Heikki Suomela, Antti Lindstedt, Vilho Tammi, Petter Hasu (nyk. Helle) ym. päättivät perustaa eräänlaisen yhteisön, jolle antoivat nimeksi 'Yhteisosto'. Tällaisista yhteisostoista he olivat jo aikaisemmin kuulleet muualta päin, ja tämä sai heidätkin ajattelemaan samansuur-

taista toimintaa omassa piirissään. Kukin liittymään yhtynyt antoi tietyn rahasumman viljan ostoa varten. Innokkaimmat heistä, Suomela ja Helle, lupautuivat hankkimaan viljan sekä jauhattamaan ja leivottamaan sen yhteisoston jäsenille. Niinpä seuraavana lauantaina miehemme lähtivät torille aamulla aikaisin, n. kello 4:n maissa, ostivat maalaisilta viljan ja vesikelkalla kuitettaen toimittivat sen Forssan myllyyn jauhattavaksi.

Näin oli siis päästy jauhoihin, mutta leipomisesta nousi miehille tie pystyyn. Ehkäpä ympäristökylien maalaistaloissa, joissa on leivinuuni, oli joitakin ennakkoluuloja miesten toimista, koskei näistä apua saatu. Monien juoksujen ja kyselyjen tuloksena saatiin kuitenkin leipojaksi Norrin Taava Linikkalasta. Koko jauhomäärää ei kerralla leivottu, vaan vähitellen viikon aikana. Näin valmistetut leivät jaettiin sitten Ekströmin talon pihalla (nyk. Kumikorjaamo) 'yhteisostajille' laskettua valmistuskustannusta vastaan. Yhteisön jäsenillä oli näin tuoretta leipää joka päivä.

Tästä ensi yrityksestä jäi pikku summa ylijäämäkin, mikä yhä kannusti jatkamaan aloitettua yhteistoimintaa. Seuraavana lauantaina miehet olivatkin jälleen kelkkoineen

torilla, ja nyt ostettiin edelliskertaa isompi määrä viljaa, sillä yhteisostajien hyvän tuloksen innoittamina Suomela jakoi leivät ja Helle piti kirjaa varoista. Näin mentiin eteenpäin ja yhteisölle kertyi aina muutama markka, sillä leivän sai huckeammalla kuin torilta ostaen. Niinpä päätettiin edelleen jatkaa toimintaa ja samalla lisätäkkin tarvikkeiden laatua. Niinpä suunniteltiin ostaa sillitynnöri yhteisesti jäsenille. Tämä ostettiin Tammi Kauppa Oy:stä ja edellämainitun Ekströmin talon pihalla se jaettiin. Jälleen yhteisoston edullisuus huomattiin ja yhä enemmän intoa saatiin toiminnan jatkamiseen. Vanha parivaljakko Suomela ja Helle kävi edelleen torilla ostamassa maalaisilta viljaa, jonka sitten toimittivat myllyyn ja leipojalle, talvella kelkalla vetäen,

kesällä käsirattaita käyttäen, koska ei raskittu hevosta tähän hommaan kustantaa.

Mutta ajan vierieessä ja yhteisön jäsenmäärän yhä kasvaessa tämä ei enää käynyt päinsä. Niinpä alettiin aprikoida oikean osuuskunnan perustamista. 'Yhteisölle' oli kertynyt varoja ja edellytyksiä tuntui muutenkin olevan osuuskunnan aikaansaamiselle. Niinpä osuuskunta sitten 1906 perustettiin ja samalla ostettiin sille oma talo jakelupaikaksi, jotta jakelua ei tarvitsisi vieraiden eteisissä ja pihoilla suorittaa. Oman talon ostamiseen tarvittavista varoista lupautui 'yhteisoston' jäsen K. Laaksonen tulla takuuseen. Talo ostettiin ja näin aloitettiin Forssan Osuusleipomon toiminta.

O. Helle.

Forssan Lehden kuukausiliitteessä
22. 2. 1945.

Muuan näytelmäesitys Forssassa 45 vuotta sitten.

Harrastus omintakeiseen näytelmien esittämiseen oli Forssassa ollut vireillä jo 1880-luvulta lähtien. Näytelmien esitykset eivät olleet vielä vuosisadan vaihteessa mitään siloiteltuja, eikä niillä ollut yhtenäistä johtoa. Kirjakielestä ei näissä esityksissä paljonkaan välitetty, vaan leveä Tammelan murre sai helähdellä teatterilavalla. Puvut ja teatterilaitteet olivat useimmiten aivan tilapäisiä, ja yhteisnäyttelemisenkin olisi aika tavalla kaivannut kohentamista, vaikkakin sen ajan yleisö ei selaista vaatinut, eikä myöskään halunnut esityksiä arvostella. Pääasia vain oli, että saatiin silloin tällöin sopivaa vaihtelua arkiseen elämään.

Kerromme tällä kerralla Kalle Railon mukaan erään näytelmäkappaleen esityksen, mikä tapahtui vuosisadan vaihteessa.

Oli tapaninpäivä 1899. Jo hyvissä ajoin ennen joulua eräät asiaan innostuneet forssalaiset olivat ryhtyneet puuhaamaan iltamaa ja siihen näytelmäkappaletta Työväenyhdistyksen taloon, joka silloin sijaitsi Uudessakylässä, Tammen nykyisen leipätehtaan tontilla. Näytelmäkappaleena oli »Molemmat kuurot».

Ohjelman aloitti palokunnan torvi-soittokunta, joka jo silloin oli aika

hyvässä vireessä. Kun kolmaskin merkkisoitto näytelmän alkamisesta oli annettu, yleisö näki näyttämöllä eräänlaisen ryhmän enemmän tai vähemmän hienostunutta herrasväkeä, joka siinä liikehti ja vaihtoi kappaleeseen kuuluvia repliikkejä. Mutta miespuoliset näyttelijät pistäytyivät kappaleeseen kuulumattomasti tämän tästä kulissien takana ja palasivat tuokion kuluttua jälleen näyttämölle huuliaan nuoleskellen. Pari ensimmäistä näytöstä saatiin kuitenkin menemään verrattain sopeutuvasti. Sitten kannettiin lavalle iso pöytä ja penkit sen vierelle. Pöydälle tuotiin ruokailuastioita. Vähin erin istahti pöydän ääreen yksi ja toinen näyttelijöistä. Monta sanaa ei siinä vaihdettu ja joku koetti olla vähän syövinäänkin. Sitten kaikkien katseet kääntyivät näyttämölle ilmestyneeseen Torron Jooseen, joka kantoi käsissään tarjotinta, jolla oli kaikenlaista porsliinista pöytäkalustoa ja ruokailuvälineitä. Vasemmalta käsivarrellaan hänellä oli pitkä pyyheliina, joten hän suuresti muistutti hotellin tarjoilijaa. Joose oli vähäläntä, laihahko mies, leuassa pipoparta, iältään jo hyvinkin keskiaän saavuttanut, mutta muuten vikkeliä ja terävä-älyinen tehtaantyo-

mies, jollaisia muutkin näyttelijät enimmäkseen olivat.

Päästyään lähelle pöytää Torron Joose seisautui, painoi toisen silmänsä kiinni ja rupesi tavallista paremmin nikottamaan. Hän katsoi ylös ja alas ja oli tärkeän näköinen niinkuin kukko, joka on juuri aloittamassa virttään. Sitten hän mahtipontisesti lausahti: Päällämme on Jumalan viheriöitsevä maa ja allamme ihanan sininen taivas. Ja kun hän edelleenkin oli pitänyt tarjotinta käsissään, hän heitti sen nyt astioineen päivineen permannelle, niin että astiankappaleet sinkoilivat sinne ja tänne ympäri lavaa. Katsomo taputti käsiänsä ja tömisteli jalkojaan. Esirippu vedettiin kesken kaiken kiinni peittämään tuota sekamelskaa.

Tuli siis pakollinen väli aika. Sen aikana pojat tarjoilivat eturivinkin istujille nuhanuuskaa ja kävivät juttelemassa tuttaviansa kanssa.

Kun kappale jälleen pääsi jatkuamaan, sama huone oli jälleen näyttämönä. Toisten näyttelijäin nähtiin edelleenkin istuvan pöydän ääressä ruokailemassa. Ja esitystä jatkettiin niin kuin ei mitään olisi tapahtunutkaan. Pöydän ääressä istujat olivat sanattomina ja katselivat toinen toistansa välillä yleisöönkin vilkaisten.

Kun ei toiminnasta sen kummempaa näyttänyt tulevan, eikä kukaan ruokapöytänsä enää mitään tuonut, vaikka odotettiin, näyttelijät nousivat lopulta toinen toisensa jälkeen ylös, nostelivat housujansa ja kiristelivät vyöhihnaansa, korjasivat takkejansa ja oikoivat selkiään sekä siirtyivät hissukseen näyttämön taakse. Eikä sieltä sitten enää kukaan tullut näyttämölle, vaikka olisi pitänyt.

Sieltä kuului vain hiljaista naurunhörötystä ja puheen sorinaa.

Mutta pöytään oli kuitenkin jäänyt vielä istumaan yksi »kuuro», pitkäkökö, hiukan etukumarainen, 40 vuoden korvilla oleva Åmarkin Kalle, joka myös oli sopivasti kallistellut lasia. Hän istui aivan rauhallisena, katseli silloin tällöin ympärilleen ja välillä ehkä huokasikin. Ja kun ei mitään erikoisempaa ja kummallisempaa kuulunut tapahtuvan, hänkin nousi lopulta seisomaan, oikaisi selkäänsä ja huudahti pää käännetyinä katsomoon päin: »En minä muuta ymmärrä, mutta sen minä vain sanon, että minä en ole mikään kuuro». Sitten hän kohensi housujansa ja astui kuten kaikki toisetkin pois näyttämöltä. Tämän jälkeen vedettiin esirippu kiinni. Yleisö taputti käsiänsä, tömisteli jalkojansa ja vihelsi. Toiset aivastelivat vieläkin verrattain runsaasti väliajalla saadun nuuskan vaikutuksesta.

Melkein kohta sen jälkeen näyttämölle ilmestyi joku vanha mummu, pisti ryppyisen naamansa esiripun takaa ja ilmoitti katsomoon: näyttelijät ovat menneet hautomaan päitään lumella, kun ne alkoivat kuumeta, joten on parempi, kun yleisö pistää penkit kasaan ja rupeaa tanssimaan.

Ja kyllä tanssittiinkin oikean elämän ilon kirpaisemana. Ilta kului repäisevän hauskaasti kaikkien tyydytykseksi, ihmisillä oli tästä tapantapäivän iltamasta pitkäksi aikaa puheenaihetta.

J. V. Kaleva.

Forssan Lehden kuukausiliitteessä 27. 3. 1945.

Humppilan ensimmäinen naisylioppilas.

Tänä vuonna on kulunut 45 vuotta siitä, kun ensimmäinen humppilalainen neitonen valmistui ylioppilaaksi. Tämä historiallinen henkilö oli komissionimaanmittarin tytär *Hilda Vilhelmiina Blomberg*, joka sai valkoisen lakkinsa keväällä 1900. Hänen vanhempansa eivät kylä olleet syntyperäisiä humppilaisia, vaan olivat muualta pikku kappeliin muuttaneita.

Isä, maanmittausinsinööri John Blomberg, oli syntynyt Nastolassa 1832 ja toiminut ensin auskultanttina maanmittari Heleniuksella, joka oli suorittamassa isojakoa Humppilan kylässä. Hänet nimitettiin en-

sin varamaanmittariksi Turun ja Porin lääniin ja sitten 1892 komissionimaanmittariksi Viipurin lääniin. Hän kuoli Humppilassa 1898 65 vuoden ikäisenä.

Äiti Maria Vilhelmiina syntyi Loimaalla Euran Kylä-Eskolassa 1846 ja joutui 18-vuotiaana naimisiin Humppilan Ali-Kauppilaan. Avioliitto, joka siunaantui yhdellä pojalla, kesti vain muutaman vuoden. Leskenä ollessaan hän tutustui kylässä toimivaan maanmittariin, jonka kanssa solmi avioliiton, josta syntyi vain yksi tytär. Mieheensä kuoleman jälkeen hän asui tyttärensä luona Lohjalla Suittilan kansakoululla, missä kuoli v. 1923 76-vuotiaana.

Maamittariperhe asui siihen aikaan Tammelassa, kun heille syntyi ainoa lapsensa Hilda Vilhelmiina toukokuun 26. p:nä v. 1876. Tyttären ollessa noin kahden ja puolen vuoden ikäinen vanhemmat muuttivat jälleen Humppilaan, missä Hilda sai käydä kansakoulun. Hän kävikin sitä viisi vuotta jäaden vapaaehtoisesti toiseksi vuodeksi neljännelle luokalle.

Koulun ensimmäinen vakinainen opettaja Alfr. Toivola kertoi maan-

mittarin Hildan olleen nöyrän ja tarkkaavaisen, joka huolellisesti suoritti tehtävänsä ja valmisti läksynsä.

Kansakoulun oppimäärän tultua näin perusteellisesti suoritetuksi Hilda pääsi oppilaaksi Turun ainoaan suomenkieliseen tyttökouluun, joka aluksi toimi viisiluokkaisena. Tämän koulun perusti tarmokas ja etevä opettaja Olga Lemberg, joka kehitti tästä suomalaiselle naissivistykselle tarpeellisesta opinahjosta hyvämaineisen lukion, joka pian saavutti suurta luottamusta ja mainetta. Johtaja oli täsmällinen ja vaativa, mutta ei kuitenkaan mikään lihallinen tyranni oppilailleen, koska Hilda kertoi, että hän ja muutkin oppilaat syvästi kunnioittivat tätä tarmokasta johtajaansa, joka vaati kaikkien sääntöjen ja tapojen tarkkaa ja tinkimätöntä noudattamista. Koulun muistakaan opettajista ei jäänyt mitään ikäviä muistoja, ei myöskään oppilastovereista. Hilda kävi mielellään koulua ja halusi todenteolla oppia koulussaan. Itse oppiaineet olivat kaikki muut mielenkiintoisia paitsi venäjänkieli, joka tuntui raskaalta, eikä juuri kehtään miellyttänyt. Voimistelun opetustunnilla lausuttiin komentosanat ruotsiksi, vaikka koulu olikin suomenkielinen. Ensi luokan oppilaille tämä tuotti luonnollisesti vaikeuksia sekä kummelluksia, he kun eivät olleet vielä saaneet opetusta ruotsin kielessä ja useimmat olivat supisuomalaisista kodeista.

Turussa Hilda asui ensin kaksi vuotta isänsä koulutoverin, pastori Sirenin perheessä, missä hänen olikin varsin hyvä olla. Maksukin oli täysihoidosta vain 35 markkaa kuu-

kaudessa, kun samaan aikaan monen muun oppilaan täytyi täysihoidosta maksaa 40 mk kuukaudessa. Sittemmin oli hänen koulukotinsa herrasväki Sundbergin luona, jossa mm. asui myöhemmin kuuluisaksi tullut asianajaja, tuomari Antti Mikkola.

Turun koulusta Hilda siirtyi Viipurin suomalaiseen tyttökouluun, jossa suoritti tämän oppilaitoksen kurssin. Koulun johtajana toimi Alina Renfors, joka niinkään oli erittäin pidetty oppilaittensa keskuudessa. Siellä Karjalan pääkaupungissa saikin Hilda asua kotonaan, kun isä oli nimitetty virkaan Viipurin läänissä.

Kun tämäkään koulu ei silloin vielä ollut yliopistoon johtava, oli jälleen koulun muutto edessä, tällä kerralla Helsingin vanhaan suomalaiseen yhteiskouluun, jonka kurssin suoritettuaan Hilda tuli ylioppilaaksi v. 1900 24 vuoden ikäisenä.

Valkolakkinsa saatuaan hän aikoi pankkialalle ja ryhtyi harjoittelijaksi Kansallis-Osake-Pankin konttoriin 25 mk:n kuukausipalkalla.

Samoihin aikoihin ilmaantui puutetta kansakoulualalla opettajista, joten pankkivirkailija päätti muuttaa alaa ja ruveta lasten opettajaksi. Kokeilun vuoksi hän haki ja sai paikan kaukaisessa Iin pitäjässä Pohjois-Iin kansakoulussa. Siellä hänelle vakaantuikin se käsitys, että tämä oli hänen oikea työalansa, siksi hän hospitanttina suoritti pätevyysvaatimukset Sortavalan seminaarissa.

Ensimmäisen vakinaisen paikan hän sai Ikaalisten pitäjässä Kilvakkelan kansakoulussa, jossa toimi neljä vuotta. Mieli teki kuitenkin ete-

lämmäksi, jonka vuoksi hän haki ja sai paikan Lohjan pitäjässä Suittilan koululla, joka sitten vakiintuikin hänelle sellaiseksi pysyväksi asuinpaikaksi, missä joutui suorittamaan varsinaisen elämäntehtävänsä 36 vuoden aikana.

Lohjan pitäjstä tuli toinen koti-seutu opettaja Vuoriolle, niinkuin hänen nimensä sittemmin kuului. Kunnan keskustaan Lohjan kauppaan hän asettui vanhuutensa päiviäkin viettämään kun v. 1940 rupesi eläkkeelle jättäen rakkaaksi käyneen koulun karjalaiselle siirtolais-opettajalle.

Että Hilda Vuorio oli pidetty opettaja koulupiirissään, todistaa paraiten se kaunis jäähyväisjuhla, jonka kyläläiset ja entiset oppilaansa järjestivät hänen kunniaakseen. Sydämellisessä hengessä vietetyssä eroaisjuhlassa pidettiin useita puheita, joissa kaunein sanoin annettiin täysi tunnustus pitkästä ja uskollisesta opetustyöstä koulussa sekä uhrautuvasta kansanvalistustyöstä koulun ulkopuolella. Tilaisuudessa perustettiin koululle eroavan opettajan nimeä kantava rahasto, jonka korot vuosittain käytetään koulun etevien varattomien oppilasten hyväksi.

Opettaja Vuorion sydämellä oli vuosikymmenien aikana ollut erikoisemmin uskonnolliset harrastukset. Aatteelliset esitelmän pitäjät, kuten

raittius- ja kotikasvatuspuhujat, hän otti aina mielellään vastaan ja järjesti heille koulullaan kokoustilaisuudet, joihin puuhasi muutakin ohjelmaa.

Suittilan pitkäaikainen opettaja oli ensimmäisiä, joka koulullaan rupesi harrastamaan oppilaspuutarhavigilystä. Rahat maanraivaukseen, hedelmäpuitten ja pensaitten hankkimiseen saatiin myymällä mäntyjä koulutonttimaalta. Meijeri lahjoitti tähän tarkoitukseen 40 markkaa.

Hilda Vuorio on vaatimaton, ystävällinen ja avulias. Hän ei ole koskaan ollut esiintymishaluinen eikä loistavalahjainen kaunopuhuja, joka yleisissä kokouksissa olisi voinut huomiota herättää, mutta hän on hiljaisuudessa harrastanut kaikkia hyviä pyrintöjä ja vaikuttanut käytännöllisellä työllään lempiaatteitensa hyväksi. Eräänä kauniina piirteenä hänen ihmisystävällisyydestään mainittakoon, että hän otti Humppilasta erästä köyhästä kodista pienen tyttösen, jonka toimeentulosta ja kouluttamisesta on huolehtinut.

Lapsuutensa ja varhaisemman nuoruutensa kotipaikka Humppila on hänellä aina ollut rakkaassa muistissa. Siksi hän onkin melkein joka kesä viettänyt muutamia viikkoja äitinsä sisaren talossa Vauhkon tilalla.

Jalmar i Matisto.

Forssan Lehden kuukausiliitteessä
27. 3. 1945.

Urjalan kansakoulun historiaa.

Koulun johtokunta oli valittu 1871. Siihen kuuluivat rovasti S. Hellgren, kapteeni C. E. Wetterhoff, kappalainen N. A. Uskelin, Juho Silvenius, Oskar Heikkilä, Alfred Vähäsaari ja Vihtori Heikkilä.

Johtokunta oli tyytymätön koulun asemaan. Sille aukenikin hyvä tilaisuus siirtohankkeeseen, kun johtokunnalle oli valitettu, että koulurakennuksessa on useita puutteita, joiden korjaaminen kunnalle tuottaisi uusia rasituksia. Oli selostettu, että rakennus on niin puutteellinen, ettei sitä tilapäisillä korjauksilla saataisi kelvolliseen kuntoon, vaan varat menisivät turhaan yritykseen. Mainittiin kunnassa olevan vallalla sellainen mieliala, että koulu paremmin täyttäisi tärkeän tehtävänsä, jos se siirrettäisiin Laukeelaan. Sinne koulu olisi sijoitettava Keppilän rusthollin maalle. Tämä ajatus oli sängen kaukonäköinen. Jos se olisi toteutunut, koulu olisi tullut sellaiselle paikalle, joka tyydyttäisi piirin nykyisen koulutarpeen ja kunta välttyisi niistä kustannuksista, joita Laukeelan nykyisen koulun siirto tulee vaatimaan.

Johtokunta arveli, että Keppilän omistaja suostuisi antamaan koululle tarpeellisen maan, jos saisi korvaukseksi nykyisen koulun maan. Tähän olisi rakennettava uusi koulu

sekä poikia että tyttöjä varten. Asia esitettiin toukokuussa 1872 kuntakokoukselle, jossa siitä heräsi vilkas keskustelu. Enemmistö oli sitä mieltä, että koulun asuinpaikan muutto olisi sängen tarpeellinen, mutta Urjalankylän asukkaat ja jotkut muutkin olivat vastaan ja puolsivat vanhojen huoneitten korjausta. Asiasta ei tällä kertaa äänestetty, kun se oli vasta ensi kertaa esillä kuntakokouksessa, mutta se päätettiin ottaa uudelleen keskusteltavaksi. noin kuu-
kauden kuluttua.

Asia olikin esillä 17. p:nä kesäkuuta Urjalan 58:ssä kuntakokouksessa, mutta silloin huomautettiin, että yleinen luulo kuntalaisilla on sellainen, että asia ei koskisi muita kuin tilallisia, eivätkä tilattomat siksi tienneet tulla kokoukseen. Toiset pitivät tällaista luuloa »eriskummallisena», kun kokous oli kolme kertaa kirkossa kuulutettu yleiseksi kokoukseksi, joten keskusteltava asia koski kaikkia äänivaltaisia. Mutta sovinnollisuuden vuoksi pidetään jatkokokous 25. p:nä. Asiaa selitettiin kuntalaisille kirkkokoulu-
tuksella kesäkuun 23. ja 24. p:nä. Puheenjohtaja esitteli asian keskusteltavaksi sellaisena, kuin kuulutuksessa mainittiin. Isompain tilain omistajat puolsivat muuttoa, mutta suuri osa kuntalaisia oli vastaan. He

toivat mukanaan suuren joukon valtakirjoja, mutta ne katsottiin laittomiksi, koska ne eivät olleet kunnallisetasetuksen 12. §:n mukaisia. Kokousta vastaan tehtiin myös se muistutus, ettei se ollut laillisesti kuuluttettu, ja asia jäi taas ratkaisematta.

Kirkon sakaristossa pidettiin 15. p:nä heinäkuuta 1872 uusi kokous. Tilanomistajat huomauttivat, että tähän asti ovat koulun kustantaneet vain manttaalinomistajat, mutta koulusta hyötyvät kaikki kuntalaiset, joten kaikkien äänivaltaisten tulisi ottaa osaa koulun kustannuksiin. Mieliä pidettiin jakautuivat kahtia ja asiasta täytyi äänestää. Päätökseksi tuli 2211 äänellä 785 vastaan, että kaikki kuntalaiset veroperusteen mukaan tulevat ottamaan osaa koulun kustannuksiin. Toiseksi otettiin esille uudelleen koulun muuttoa koskeva kysymys. Johtokunta perusteli kantaansa vielä sillä, että kun uusi koulu rakennetaan poikia ja tyttöjä varten, niin päästään vuokrahuoneista, ja koulu tulisi keskelle pitäjää. Asiasta syntyi kiihkeä keskustelu ja siitä äänestettiin uudelleen. Koulun muuttoa puolsi 1237 ääntä, mutta vastustajia oli enemmän, ja niin hanke raukesi.

Johtokunta valittiin 8. p:nä syyskuuta 1873 jäseninä eroavien sijaan. Antti Uotilan ja N. Uskelin pysyivät vapautusta, mutta suostuivat kuntalaisten pyynnöstä ottamaan toimen vastaan, mutta rovasti Hellgrenille myönnettiin korkean ikänsä takia vapautus sekä Klaus Karolle. Näiden tilalle valittiin tilanhoitaja P. E. Lindholm ja mv. Kristian Karpila.

Yläkoulun opettajattaren virka julistettiin 1873 haettavaksi, mutta

marraskuussa tiedoitti Nils Aug. Uskelin johtokunnan puolesta, ettei ollut ainoatakaan hakijaa ilmaantunut. Päätettiin siksi odottaa seuraavaan kevääseen, kun taas opettajattaria pääsee seminaarista, ja julistaa virka vasta silloin uudestaan avoimeksi. Kuntakokous käsitteli asian marraskuussa, mutta siellä arveltiin, ettei taida hakijoita tulla, vaikka palkkaa lisättäisiin. Toivottiin keväällä saatavan opettaja säädetyllä palkalla, kun heitä pääsee seminaareista, kuten kävikin.

Maaliskuussa 1874 esitti johtokunta uudelleen, että koulutalon talli- ja navettarakennuksien katot sekä aitta- ja ratashuoneen katot ja toinen porteista ovat aivan rappiottilassa, joten ne olisi kiireimmiten laitettava. Kunta päätti katattaa huoneet päreillä ja teettää pihan ympärille pystyaidan. Palkalla toimitettiin huutokauppa, jolloin vaaditut korjaustyöt otti huoltaakseen Aleksanteri Yntälä 140 mk hinnasta.

Paloyhtiön asiamies oli jo edellisnä syksynä huomauttanut, että koulun kamarin muurit on purettava ja uusittava, savupiiput korjattava ja rapattava sekä luokkahuoneen pesä rapattava ja että tikapuut ja palaha'an varsi ovat mädäntyneet ja tehtävä uudestaan. Opettaja Talvinen valitti, että koulun lattia ei edellisesäisestä korjauksesta tullut paremmaksi, koska talvella, jolloin oli vain vähäisiä pakkasia, seinän vierun sein ilmestyi kuraa. Edelleen koulutalon molempain porsuain ovet ovat seinä tilassa, ettei niitä voida sulkea. Näiden laittoa johtokunta puolsi, ja kunta teetti korjaukset. Talo ei näin ollen liene ollutkaan tyydyttävässä kunnossa.

Heinäkuussa 1874 valittiin uudeen johtokunnan jäseniä poismuuttaneiden sijaan. Antti Uotila pyysi nytkin vapautusta, mutta sitä ei annettu. Johtokuntaan tulivat nyt kuulumaan: eversti T. Costiander, N. A. Uskelin, Antti Uotila, isännöitsijä P. E. Lindholm, Kr. stian Karpila ja Kustaa Salander. Näistä poistui kuitenkin 1875 Antti Uotila, ja kappalainen N. A. Uskelin kuoli. Heidän tilalleen valittiin V. Isotalo ja Alb. Lähti.

Johtokunnan kokouksessa 12 p:nä heinäkuuta ilmoitti opettaja Vihtori Hirsjärvi luopuvansa virastaan, ellei hänelle myönnetä vähintään 150 mk palkankorotusta. Johtokunta ilmoitti: »Opettaja Hirsjärvi on virkaansa toimittanut suurella huolenpidolla ja hyvällä menestyksellä», ja katsoi elantotarpeiden kalleuden takia kuntakokoukselle voivansa puoltaa tehtyä anomusta sekä että opettajatar R. Mickelssonin palkka korotettaisiin sadalla markalla. Kuntakokous käsitteli asian ja sekini mairitsi: »On havaittu, että kansakoulun opettaja V. Hirsjärvi on virkaansa hoitanut suurella huolella, niin katsoi kokous tarpeelliseksi lisätä hänen palkkansa 50 markalla, mak-

settavaksi koulun varastosta», mutta ei suostunut koroittamaan opettajattaren palkkaa. Päätöksen seuraus oli, että opettaja Hirsjärvi muutti Kiikkaan.

Johtokunnan täytyi uudelleen anoa opettajan palkan koroitusta, koska se vuoden kuluessa ei ollut »onnistunut löytää semmoisia hakijoita, kuin tähän virkaan olisi tarvinnut». Samoin päätettiin piiritarkastajan kehoituksesta uudelleen pyytää opettajattaren palkankorotusta. »Sytä siihen oli vielä enempi kuin ennen.»

Jos ottaa huomioon kysymyksessä olleen aikakauden, niin verrattain suurella auliudella ja rauhallisuudella Urjalan kunta hoiteli oppilaitoksiaan. Niinä vuosina oli kuntasilla sängen monenlaisia rasituk-
kia: pappila ja kirkko veivät veroja, teitä ja siltoja rakennettiin, kirjasto perustettiin ja tämän kaiken kukkurana olivat ankarat katovuodet. Ei ihme, jos koulun rakennukset olivat puutteelliset, mutta se on ihme, että ne ilman nurinaa korjattiin ja opettajille yritettiin maksaa kohtuullista palkkaa.

Evertti Vehmas.

Forssan Lehden kuukausiliitteessä
27. 3. 1945.

Forssan evankelisluterilaisen Nuorisoliiton laulukuoron vaiheita 1895—1945.

Kun Forssan evankelisluterilaisen Nuorisoliiton kuoro näinä päivinä on täyttänyt 50 vuotta, on paikallaan luoda lyhyt silmäys sen vaiheisiin. Onhan kuorokin omalta osaltaan eräs paikkakuntamme sivistyselämän tekijä, on lajiaan paikkakunnan vanhin ja sikäli ikäänsä nähden harvinaisuus, että se on versonut ja varttunut työläisyhdyskunnassa, jossa sille ei ole paljoakaan suotu ns. sivistyneiden piirien ja yleensä yhteiskunnan tukea. On selvää, että kuorolla on ollut omat vastuksensa, mutta myös omat voittonsa. Seuraavassa saamme niihin pikasilmäyksin tutustua. Tietolähteenä olen käyttänyt mm. toht. Aaltosen julkaisua 'Vanhan Forssan elämää', jossa paikkakuntamme evankeliselle liikkeelle on varattu varsin paljon huomiota, 'Evankeliumin voima'-nimistä julkaisua sekä eräitä muita julkaisuja. Osaltaan esille tulevat asiatiedot perustuvat kuoron aivan ensimmäisten jäsenten — heitä on vielä jokunen elossa — antamiin tietoihin sekä alikirjoittaneen omiin kokemuksiin. Mutta saadaksemme esityksemme ikäänkuin paremman taustan, mei-

dän on luotava lyhyt silmäys paikkakuntamme musiikkielämän kehitykseen ennen vuotta 1895.

Kun tänne Hämeen lounaiseen kolkkaan lähes 100 vuotta sitten perustettiin tehdasyhtiö, maakuntamme elämänsyke sai uutta vireyttä. Sitä ennen se olikin ollut vain rauhallisen maaseudun hiljaiseloa, jota ei suuren maailman kiihkeä elämäntahti häirinyt. Nyt tämä rauhallinen maaseutu sai tutustua uuteen elämänmuotoon, joka tullessaan toi sekä hyvää että pahaa. Kehitys tänä aikana on niin talous- kuin kulttuurielämän alalla ollut varsin huomattava, jopa täydellinen.

Kun suuri uskonnollinen herätys, joka täällä sai alkunsa 1867, kulki paikkakuntamme ylitse, se tempasi lopulta mukaansa niin aikuiset kuin lapsetkin. Se löi leimansa koko seutumme asujaimistoon hedelmöittäen sen elämää monella tavoin. Mitään järjestettyä toimintaa se ei alussa ollut siinä mielessä kuin nykyaikaisen käsittää. Se oli uskonnollinen joukkoliike, joka kohdustaan synnytti järjestyksen ja siveellisyyden. Ennen tätä herätystä kerrotaan nim. elämän olleen seudullamme raakaa ja hillitöntä, mutta muuttuneen vähitellen täydellisesti. Niinpä monet henkiset riennot ulkopuolella herätysliikettä olevienkin keskuudessa syntyivät ja elpyivät. Erittäin huomattavan aseman väestön harrastuksissa valtasi musiikki. Täällä oli Forssan Orkesteri niminen yhtymä

perustettu 1876, samoin oli ns. Viksbergin miesten torviorkesteri, joka oli perustettu 1881 ja jossa oli 25 soittajaa. Mutta jo paljon aikaisemmin nim. 1862, jolloin tehtaan koulu valmistui, oli jouluaamua Forssassa vietetty jumalanpalveluksella ja sitä oli kuorolaululla juhlistettu. Kirjuri *Hagelberg*, taitava musiikkimies, oli tehtaalaisille opettanut laulua, ja hänen työtänsä jatkoi *Rudolf Meyer*, sama mies, jonka toimesta Forssan orkesterikin perustettiin. V. 1871 saapui paikkakunnalle tehdasyhtiön palkkaama ammattimuusikko *Arno Loshe*-niminen saksalainen mies, joka aloitti tehtaalaiskuoron harjoitukset uusin innoin. Niinä 6:na vuotena, mitkä Loshe täällä viipyi, hänen laulukuoronsa antoi oman kaulun osansa tehtaan kirkossa suurina kirkkopyhinä vietetyille jumalanpalveluksille.

Loshen mentyä paikkakunnan musiikkiharrastukset saivat pahan iskun. Kuorolaulua ei enää kuultu oltensa. Aikaisemmin mainittu Viksbergin miesten torviorkesteri kyllä perustettiin, mutta laulun alalla saatiin tyytyä vain tilapäisiin vierailijoihin, kunnes Sipilänmäessä 1887 vietetyillä evankeliumijuhlilla taas kuultiin »siihen aikaan harvinaista sekäänistä laulua», jota esitti kasööri *Brandin* raittiusyhdistys Kaiun yhteyteen perustama sekakuoro.

Tällainen oli ilmapiiri, kun nuori jumaluusopin ylioppilas *Aapeli Raunio* saapui paikkakunnalle 1894. Hän oli vastikään tullut armon tuntuun. Ei ole varmaa tietoa, hänenkö vai toisten uskovien taholta syntyi ajatus oman lauluseuran perustamisesta, mutta on hyvin luultavaa, että aloite lähti forssalaisten taholta. Olivathan he saaneet tutustua varsin rikkaaseen musiikkielämäänsä omassa keskuudessaan. He olivat kokeneet sen aikaansaamat vaikutukset. Miksi ei siis armolasten keskuuteen voisi saada omaa laulukuntaa? Olihan meillä varmaan lauluvoimiakin, koska mukana oli paljon nuorta kansaa. Mutta kuka ottaisi johtaakseen

kuoroa? Näin oli lupa ajatella, koska sama opettaja Raunio sittemmin kokosi ympärilleen joukon nuoria ja aloitti harjoitukset. Eräiden tietojen mukaan hän itse ei ollut laulutaiteinen, joskin hän tunsikin jonkin verran musiikkia teoreettisesti; harjoitus kävi siis mekaanisesti, mutta innostus korvasi kaikki puutteellisuudet. Opettaja *Hilda Nikander* harjoitti naisäänet. Eräs mukana ollut kertoo: »Ne olivat autuaallisia hetkiä, jotka uusiutuivat miltei joka ehtoo. Taas ja taas otettiin kanteleet pajunoksilta, ilon ja autuuden ääni kuului vanhurskasten majoista.»

Lauluseuran perustamisesta oli tullut tosi. Mutta ylioppilas Raunio ei täällä kauan viihtynyt. Jo samana vuonna, kun lauluseura perustettiin, hän joutui muuttamaan pois. Asian johdosta käännettiin neiti *Nikanderin* puoleen pyynnöllä, eikä hän astuisi Raunioin tilalle. Hän ensin jyrkästi vastusti, mutta monien pyyntöjen ja kehoitusten jälkeen hän lopulta suostui.

Neiti *Nikander* kertoo muistelmissaan: — »Lopulta otin toimen vastaan, joskin koetin viimeiseen asti kaikella tavalla vastustaa. Oikein vapisin, kun tunsin puutteellisuuteni niin suureen tehtävään. Käsitin laulun johtamisen vaativan siksi tarkkaa ja lahjakasta henkilöä, että tunsin olevani siihen aivan mahdoton. — Vähitellen kun totuini, unohdin pienuuteni. Senaikuiset ihmiset kyllä muistavat, minkälaista laulu oli. Usein laulettiin hyvinkin viinon, mutta ei sitä otettu huomioon. Yritettiin yhä uudestaan, kunnes se viimein saatiin menemään.» — Tämä *Nikanderin* oman mitättömyyden pelko ei suinkaan ollut aiheeton. Olihan paikkakunnan musiikkielämä ollut verrattain virkeää ja olivathan täällä sen kohentajana olleet sellaiset tekijät kuin *Meyer* ja *Loshe*. Esitettävälle musiikille, tapahtui se siten laulun tai soiton muodossa, osatiin asettaa vaatimuksia.

Ohjelmistonsa lauluseura otti neljä laulua, nim. 'On kerran veisu rie-

muisa', 'Taivaan kellot soikoot', 'Oi Vapahtaja' ja 'Kallio jok' aukesit'. Mauno Lind kertoo, että lauluseura esiintyi ensimmäisen kerran saman vuoden helluntaina Paavolan mäessä, mutta Nikander (Saukkola) muistaa, että ensiesiintyminen tapahtui Kuhalan rukoushuoneessa eräässä raamatunselitystilaisuudessa. Kun näistä lauluista oli kaksi ensimmäistä saatu valmiiksi, piti päästä 'siipiä koettelemaan'. Niin mentiin mainittuun tilaisuuteen, esitettiin laulut suurelle kuulijakunnalle ilman kompastuksia, ja näin oli saatu hivn niin monissa asioissa tarpeellista itseluottamusta. — Koitti viimein helluntaijuhla. Paavolan mäkeen oli kokoontunut tavanmukainen suuri juhlaansa. Mm. laususeuran esiintymistä odotettiin. Olihan somaa, että nyt oli itsellä lauluseura ja syystä kyllä tunnettiin pientä ylpeydensekaista iloa. Kun kuoro oli esittänyt samat laulut kuin rukoushuoneessakin, se oli laulanut laulunsa kuulijain sydämiin. Lind kertoo, miten erityisesti juhlasaarnaaja Joh. Bäck oli ihastunut. Hänen pyynnöstään toistettiin 'Taivaan kellot soikoot'. »Hän monisanaisesti toi esille ilonsa siitä, että hän maalaisoloissa ensi kerran sai kuulla moniäänistä laulua.»

»Ihanan autuuden ja armonhohteen lauluseura toikin Forssan hengelliseen elämään», sanoo Lind ja jatkaa: »Mutta hengen yhteys, yksimielyisyys Jeesuksen Kristuksen perään, joka näihin asti oli ollut täällä vaikuttavana voimana yleisesti tunnettu ja tunnustettu, alkoi näinä aikoina laimeta. Uskovien joukko jakaantui yhä kauemmaksi toisistaan erkanevaan ryhmään suruttoman maailman suureksi riemuksi. Emme sen syitä lähde sen enempää selvittelemään, mainitsemme vain, että toinen osa lähti Kuhalan Tölölle, toisen jäädessä edelleen rukoushuoneelle. Ekytys oli niin voimakas, että itse 'isä' Churmanninkin sanottiin epäilleen, minkä hän näistä valitsisi. »Ei ihme», sanoo Lind,

»että lauluseurankin riveissä oli horjumista ja hajaantumista. Harjoituksetkin siirrettiin Tölön saliin, jonka Herran pieni lauma oli harjoituspaikakseen itselleen vuokratnut, ja sittemmin kauppias Churmannin rakentamaan Seurahuoneeseen asematien varrella.»

Lauluseurakin oli siis hajaantunut. Repeämä uskovien keskuudessa oli tapahtunut tosiasia ja jäi pysyväksi. Itsekkäät pyyteet, joista ei seurakuntavälikään ole vapaa, pääsivät valalle. Eriseuraisuuden henki voimistui ja levisi. Uskon yksinkertaisuus oli muuttunut viisastelevaksi sanaleikiksi, joka monesti lähenteli kevytmielisyyttä. Sivuasioista tehtiin pääasioita. Vakaviakin uskovia oli, paljonkin, mutta ei heitä kuultu. 'Yleinen mielipide' jota 'huutosakit' molemmiin puolin muokkasivat, oli muka oikeassa, mutta harvoin, tuskin koskaan se oikeassa lienee. Elääkseen se tarvitsee jonkinlaista pinnallista puolitietoa, josta taas on sanottu, ettei mikään ole erehdyttävämpää kuin se.

Muutto Tölölle ja siellä edelleen olivat ratkaisevia ja perustavia tapauksia kuorolle ja evankeliselle liikkeelle Forssassa. Täällä se oli päässyt irti suurten joukkojen lumouksesta, täällä sille kirkastui päämäärä entistä selvemmäksi ja tänne kokoontui vain ystävien joukko.

Lauluseuran alkuperäinen jäsenluku oli 25; jäsenet olivat nimeltä mainittuina: Tilda ja Pauli Sankari, Mauno Lind, Oskari Nurminen, Antti Lamminen, Juho Thurman (Aaltonen), Kalle Vieno (Vilenius), E. Wallenius, Osk. Wallenius, Sanni Järvinen, Anna Kanko (Koivula), Manda Ero, Miina, Hilda ja Aino Tähtinen, Ida Saarinen, Ida ja Miina Skytt, Aino Lind, Tilda ja Manda Haag, Emmi Lindgren sekä 'Sepänfliikat' Miina ja Fiia. Tölölle muuton jälkeen kuoro käsitti vain seuraavat 10 henkeä: M. Lind, Aino Lind, Antti Lamminen, E. Wallenius, Sanni Järvinen, Anna Kanko, Ida

Saarinen, Ida ja M. Skytt ja Emmi Lindgren.

Ihmissilmää hivelevä ei suinkaan ollut se näky, kun nämä 10, entisistä yhteyksistään irtaantunutta henkeä jälleen aloitti harjoituksensa. Äskettäin heitä oli suuri, innokas joukko, nyt he olivat hajallelyötyinä, halveksittuina, ikäänkuin rannalle ajautuneina sirpaleina haaksirikon kärsineistä aluksesta. Kuitenkin usko eli ja toivo kannatti. Joukkoa täydennettiin, mutta johtajaa ei sillä nyt ollut.

Rukoushuoneelle jäänyttä joukkoa kutsuttiin selvyuden vuoksi 'Nikanderin kööriksi' vanhan lauluseuran saadessa pitää entisen nimensä, sillä neiti Nikander (Saukkola) oli jäänyt Rukoushuoneelle, jonka kuoroa johti vielä v:een 1897. Hänen jälkeensä sitä johti rva *Ina Ahde*, joka oli erittäin tarmokas ja taitava henkilö tähän toimeen. Hän kohotti kuoronsa mainetta; sen jäsenlukukin nousi kuoron parhaimmillaan ollessa n. 100:aan henkeen. Mutta kun rva Ahde joutui muuttamaan pois, kuoro ei enää uutta johtajaa valinnut. Sen toiminta oli hapuillevaa ja epämääräistä, paremmin sanottuna tilapäistä, kunnes se kokonaan nukkui.

Vanhan lauluseuran ylitse kävi todella suuret vedet. Sen jäsenmäärä, kuten mainittiin, oli huomattavasti supistunut, johtajaa ei ollut ja kaiken lisäksi paikkakunnalle syntyi suur-kuoro, joka häikäisi saavutuksillaan ihmisten silmät. Mutta lauluseuran pakomatka, jos niin saa sanoa, oli välttämätön. Säilyttihän se mukanaan aarretta, joka sille oli uskottu, nim. iankaikkinen evankeliumi. Tämä aarre oli kätkeytynä 'heikoissa astioissa', mutta se sai niissä muotoa. Täällä ja tässä ystävien joukossa evankeliumin oppi puhdistui ja kirkastui, täällä se vähitellen pääsi sitä rasittaneista kasvannaisista ja täällä lauluseura edelleen päätti: »Minä en häpeä Kristuksen evankeliumia.» Vaikeuksia oli mm. johtajan saantiin nähden, mutta järjestyihän sekin jotenkuten. »Minä

sitä johdin noin 7 vuoden ajan parhaan taitoni ja ymmärrykseni mukaan», mainitsee Lind muistelmissaan. Ääniharjoituksia pidettiin osaksi viulunkin avulla, mutta taas kuten ennenkin innostus korvasi puutteet, ja jäsenmäärä osoitti tasaista nousua, käytiinpä jäseniä 'lainailemassakin' rukoushuoneelle.

Lauluseura oli siis pelastunut sitä uhkaavalta tuholta. Lindin luovuttua johtajan toimesta 1903 op. *Kalle Pyllkkänen* otti pyynnöstä tämän toimen vastaan. Kauan ei Pyllkkänenkään voinut sitä pitää, sillä häntä rasitti liika työ entiseltäänkin. Pyllkkänen pyysi eroa, ja jälleen valittiin johtajaksi työmies, viilaja *Fabian Jäntti* 1906. Jäntin aikana kuoro sai uudelleen tuntea pohjan jalkojensa alla. Se häikäisi, minkä rva Ahde kuoroinsa ensi alussa oli saanut aikaan, ei enää niin pahalta tuntunut. Nuorisoliiton kuorolle — nimi oli muuttunut 1907, jolloin Nuorukaisyhdistyksen toiminta lopetettiin ja Evankelinen Nuorisoliitto perustettiin — oli opittu antamaan arvoa. Se oli tietoinen tehtävästään, sen jäsenistö oli nuorentunut täydellisesti ja äänenmuodostukselle pantiin nyt painoa. Ahkeralla työllä päästiin jo niin pitkälle, että tehtiin laulumatkoja Helsinkiin, Turkuun ja Tampereelle. Helsingin Nuorisoliiton koko maata käsittäviin laulujuhliin forssalainen kuoro osallistui vuosina 1911, 1913 ja 1915. Kuoron 20-vuotisjuhlan yhteydessä esitettiin R. Mäkinen säveltämä kantaatti 'Jairuksen tytär', solistina Kaarlo Terhi. Yleensä Jäntin aika oli tasaista nousua. Vuoden 1916 toimintakertomuksessa mainitaan kuoron johtajana op. *Johan Kataja*, mutta seuraavana vuotena jälleen F. Jäntti.

Suurten mullistusten aikaa elimme vuosina 1917—1918. Niiden vaikutuksesta kuoromme joutui taas vaille johtajaa. Eräs kuoron entisistä jäsenistä kirjoittaa niiltä ajoilta: »Synkkiä ja enemmän hiljaisia aikoja on kuorolla ollut näinä aikoina. Onhan tällä ajalla tapahtunut pal-

jon suuria ja järkyttäviä asioita. Ei ihme, vaikka kuorommeikin toisinaan hiljaa kuiskaillen viritti virtensä.» Lauluharjoituksia toisinaan rajoitettiin. Mitään suurempia laulajaisia ei tällä ajalla ollut. Entinen innokas johtajamme F. Jäntti otti eron johtajan toimesta, sillä hänen monet liikeasiansa estivät hänet enää laulua johtamasta.

Neiti Nikanderin (Saukkolan) nimi on tässä katsauksessa mainittu useat kerrat. Näytti todennäköiseltä, ettei hän enää lauluseuran jakaantumisesta lähtien joutuisi mihinkään sanottavampaan kosketukseen alkupe räisen kuoron kanssa. Toisin kuitenkin kävi. Nuorisoliiton kuoron 20-vuotisjuhlassa hän esiintyy laulajana kuorossa, on mitä innokkain toimihenkilö joukossa. Iältänsä jo vanhana hän oli mieleltänsä nuorekas ja aloiterikas vieden myös usein aloitteensa päätökseen. Ja kun Kuoro F. Jäntissä menetti johtajansa, niin neiti Hilda Saukkola oli ensimmäisenä puuhaamassa uutta johtajaa hänen tilalleen. Hänen toimestaan kuoro sen saikin. Op. *Helmi Hirsjärvi* suostui ottamaan toimen vastaan. Tämä kykenevä, innostunut johtaja nosti kuoron laulullisen tason korkealle. Se tuli huomatuksi muual lakin, ja sai tunnustusta hyvinkin arvovaltaiselta taholta. Kuoron jäsenlukukin nousi suuresti, ja oli parhaana aikana noin 50 henkeä. Helmi Hirsjärven työ nousee yhäti arvossaan, kun tietää, mitä vähimmäisvaatimuksia kuorotoiminnalle nykyään asetetaan. Hänellä ei kuorossaan ollut käytettävänään koulutettuja äänivaroja, sillä laulajathan olivat pääasiallisesti raskasta ruumiillista työtä tekevää joukkoa. Tästä huolimatta harjoitettiin ja laulettiin useita suurehkoja sävellyksiä, kuten R. Mäkisen 'Nuorukainen', toht. Helan 'Ikirauhan ikävä' ja Evankelisluterilaisen Yhdistyksen 60-vuotisjuhlassa 1923 kantaatti 'Viimeinen tuomio'. Kuoron johtajana neiti Hirsjärvi oli 1919—1942.

Toistaiseksi viimeinen johtajan

vaali suoritettiin 1943. Yksimielisesti valittiin postiljooni *Yrjö Virtanen* hänen vastustelemisestaan huolimatta tähän tehtävään. Hänen pelkonsa siitä, ettei kykenisi kuoroa johtamaan, oli vilpiton, mutta tarpeellisten rohkaisujen jälkeen hän varovasti luvaten suostui. Kasvavalla menestyksellä ja saaden uutta intoa tunnuslauseesta »hän teki mitä voi» hän on koettanut kuoroansa viedä eteenpäin.

Kuten edelläolevasta näkyy, työ on ollut kiinteää koko 50 vuoden ajan. Se lauluseura, joka 1895 pantiin alulle, on monien vaiheiden ja vaikeuksien lomitse saatu luotsatuksi 50-vuotiaaksi. Elinvoimaa sillä on aina ollut. Pahin koettelemus oli kuoron jakaantumisen hetkenä. Mutta kun itse nähneenä muista tämän pienenosen joukon kasvat ja seurotoimintakauden, joka niistä silloin jo loisti, ymmärtää, ettei se voinut sortua. Myöskään kuoron vastaista kehitystä ei tarvitse epäillä, kun edellyttää, että se aina, kuten tähänkin asti, panee toivonsa »kallioon, Kristukseen».

Kuoron ohjelma on aina ollut puhtaasti hengellinen. Minkäänlaiset muut laulut eivät ole päässeet sen ohjelmistoon. Kuoron kirjoittamaton tunnus: »Jeesus edestämme», ristin lippu ainoana tiennäyttäjänä, jossa »autuuden toivo», Raamatun sanojen mukaan on »luja sielumme ankuri», on antanut kuorolle sen elinvoiman. Tähän nojaten ja toivonsa kiinnittäen sen perustajajäsenetkin työnsä aloittivat. Kuoron päämääränä on ollut viedä omalta osaltaan tätä sanomaa kaikille lunnastetuille säätyyn tai arvoon katsomatta ja se on sitä tehnyt. Epäluhuisat ovat ne tilaisuudet, joissa kuoro on koruttomia laulujaan esittänyt, niin monen haudan äärellä se on kylvänyt lohtua epätoivon murta miin sydämiin. Se on koettanut toisia rikastuttaa, mutta samalla itse rikastunut.

Forssan Lehdessä 31. 3. 1945

Sikstus Järvinen.

Erään jokioislaisen työmiehen elämänkaari.

Wilhelm Andersson syntyi maalisk. 29 p:nä 1860 Jokioisissa Kosken torpassa lähellä sitä paikkaa, missä nytkin asuu. Niinpä häntä miehuusvuosiinsa asti kutsuttiinkin Kosken Villeksi. Kun isän nimi oli Antti, ruvettiin häntä kutsumaan Anderssoniksi, mutta Alén on nimi kirkonkirjojen mukaan. —

Wilhelm Anderssonin isä oli syntynyt Kosken torpassa hänkin ja kuoli v. 1877 Villen ollessa 17-vuotias. Villen äiti oli lukkarin tytär, Loimaalta kotoisin. Kuoli v. 1879, samana vuonna, jolloin Ville-poika vihittiin. Äiti oli »turski» tekemään maantöitä. Kun ruista katkottiin sirpillä, hän leikkasi tavattoman nopeasti ja teki tasaisen työn, niin että oli kuin saksilla leikattu.

Torpasta tehtiin kolme päivää viikossa töitä Jokioisten kartanoon, jossa silloin oli voutina Vigilant, tiukka mies. Tavallisesti torpassa oli kolme lehmää, kaksi hevosta ja yksi sika. Lehmät lypsivät silloin vähän. Leipäviljana kasvatettiin vain ruista, joskus hiukan talvinisua, mutta kevätnisua ei lainkaan. Nisu jauhettiin kuorineen ja sellaisena leivottiin leiväksi. Kauraa kylvettiin pari vanhaa tynnyriä, ei niin paljon kuin nykyisin. Ohraa kylvettiin kolme kappa. Ruskeita herneitä (»pajuja») kylvettiin saman verran, mutta ne eivät menestyneet niin hyvin kuin nykyisin, sillä halla ahdisti niitä usein, eikä maita saatu sellaiseen kuntoon kuin nykyisin. Perunoita kylvettiin 5—6 nelikkoo. Sato ei riittänyt koko vuodeksi tai käytettiin sitä niin säästäväästi, että riitti. Myös pellavaa kylvettiin, ja

rohtimista tehtiin vaatteet, alusvaatteetkin. Joskus polvet kyllä näkyivät. Ja tällaisena piti mennä isän kanssa halko- ja hakometsään. Naurista viljeltiin, samoin myös tupakkaa, »nurkantakuista», kuten nykyisinkin. Anderssonin isä oli kova tupakkamies, kuten kertoja itsekin.

Kuusenhakoja tarvittiin tarhaan, jossa lehmät oleskelivat yötä päivää, ja täten tuli hyvää lantaa. Kyn-tö suoritettiin kaksipäisellä puuauralla. Rauta-auraja ei silloin tunnettu.

»Apusontaa» ruvettiin käyttämään silloin, kun ruotsalainen yhtiö osti Jokioisten kartanot Brehmereiltä; niihin aikoihin ilmestyivät käytäntöön myös ensimmäiset niittokoneet. Andersson oli silloin toisella vuosikymmenellä. Oli niihin aikoihin kuokkimassa nykyistä Peltosuon viljelysaukeata pajupehkoista puhtaaksi.

Andersson oli 7—8-vuotias poikana, kun olivat suuret katovuodet. Silloin kuoli ihmisiä nälkään. Syötiin mm. herneen varsia, mutta siitä tuli kovat vatsakivut. Turusta oli kyllä saatavissa viljaa (»jauhomat-toja»), mutta kun ei ollut hevosia, niin niitä ei päästy hakemaan.

Mutta siemenvilja oli kuitenkin haettava, ja niin myös Villen isä nouti rukiinsiementä Turusta. Ostoa varten hän sai lainaksi rahaa; patruuna Brehmer ja Latovainion Klemelä olivat takuumiehinä. Brehmer oli hyvä mies. Niin päästiin selvään leipään käsiksi jälleen.

Andersson kävi 21:ä, kun joutui »syyniin». Pääsi vapaaksi, kun rinta oli kovasta työstä käynyt kipeäk-

si, ja »kun oli pikkunenkin». Töllissä oli niin heikot ruoat, ettei voinut kasvaa ja voimistua.

Andersson joutui nyt ensiksi Jokioisten tehtaaseen 5 vuodeksi tekemään naulalaatikoita. Palm oli silloin tehtaan johtaja. Työssä oltiin klo 6:sta aamulla klo 6:een illalla; 1 tunti oli ruoka-aikaa. Palkkaa oli 1 mk 25 p päivässä, mutta eipä tarvakaan silloin paljon maksanut, sitä sai joskus melkein kuin kiitoskaupalla.

Näihin aikoihin, v. 1885, siis 25-vuotiaana Andersson meni naimisiin. »Mamma» oli silloin 20-vuotias, komea ihminen. Ovat nyt olleet naimisissa kohta 60 vuotta; taitapa olla vähän sellaisia pariskuntia, jotka ovat niin kauan yhdessä eläneet. Tutustui tyttöön siten, että oli toiselle puhemiehenä, mutta näinpä ne asiat sitten kääntyivätkin, että itse sai tytön. Ja hyvin ovat sopineet, riitää ei ole ollut. Kahdeksan lasta on ollut, mutta vain 3 on niistä enää elossa. Mutta lastenlapsia, vieläpä lastenlasten lapsia, siis neljättä sukupolvea, on useita.

Laatikon teosta Andersson joutui hevosenkätehtaalalle, 5:ksi vuodeksi sinnekin. Siellä oli silloin patruunana ruotsalainen, kovin äkäinen mies,

joka helposti heristi keppiään: »tuosta saat» tai »pois koko läänistä».

Muutti sitten sahalle, ensin viideksi vuoksi sirkkelin, sitten saatiin raami. Oli raamimiehenä 20 vuotta. Sai tällöin päivätyössä palkkaa 1:25, sitten 2:50. Työaika oli 6:sta 6:een, ja saha kävi yötä päivää. Urakkatyössä saattoi päästä 5 mk:aan päivässä. Silloin oli vanhanaikaiset vehkeet, ja työ oli raskasta.

N. 60-vuotiaana hän joutui »kalunnikkariksi». Teki rekiä ja rattaita ja sahalla kaikkea, mitä siellä tarvittiin.

Viimeisinä aikoina Andersson joskus kulki »pikku sahan» mukana metsissä, mm. kahtena talvena Talsolassa. Oli tällöin teräin viilaajana. Oli vapaa kyyti työpaikalle, ja palkka suhteellisen hyvä. Silloin oli helpot päivät. Lehtonen (Lehokoski) oli silloin kartanoiden metsänhoitajana. Hän oli hyvä mies. Pois lähtiessään sanoi kädestä pitäen hyvästi ja antoi juomarahaa.

Kun Andersson oli täyttänyt 70-v., niin hän joutui eläkkeelle ja on sen jälkeen elänyt pikku palstallaan, milloin missäkin työssä aherrellen.

Forssan Lehdessä 31. 3. 1945.

Erään hopealusikan katoaminen Humppilassa 1870-luvulla.

Suurina nälkävuosina 1867—68 osti Huhtaan kylän torppari Pauli Puolimatka pojallensa Aleksanderille Koiviston kylässä sijaitsevat Piepo ja Iso-Kättö-nimiset maatilat, joista edellinen yhdistettiin jälkimmäiseen ja sen viimeinen isäntä Tuomas Mikonpoika muutti Ulla emäntänsä kanssa Kettulan torppaan.

Yhdistettyjen tilojen uusi isäntä toi Pöytyän pitäjältä taloonsa komean emännän, jonka hän oli tullut tuntemaan tämän ollessa palveluksessa Humppilan pappilassa. Emäntä Anna Katariina, joka osasi ruotsiakin, oli tottunut hienompiin tapoihin ja seuralämäään kuin tavalliset muut talonpoikaistilojen emännät. Ison-Kätön talossa pidettiin myös majataloa, missä Turun—Toijalan rautatien rakennusaikoina 1870-luvulla vieraili runsaasti ruotsinkielistäkin herrasväkeä, jonka kanssa emäntä tuli hyvästi toimeen. Insinöörit ja muut kruunun virkamiehet lausuiivat ihmettelynsä, että Humppilan majatalossa on niin etevä, kohtelias ja vieraanvarainen emäntä, aivan kuin jonkun ison pitäjän ruustinna. Isäntäkin oli ystävällinen ja seuralämää rakastava mies, joten talossa usein pidettiin nimi- ja syntymäpäiväjuhlia sekä muitakin kekkereitä, joihin kutsuttiin vieraita ulkopitäjistäkin. Hyvät ruoat ja juomat eivät koskaan puuttuneet tästä ensiluokkaisesta majatalosta, jossa sika pistettiin joka kuukausi lihatiinun ja huhtikuun lopulla palvattiin kesälihoiksi 4—5

syöttiläspossua. Edellisten lisäksi teurastettiin vielä lampaita, vasikoita ja lehmiä.

Mikkelin aikaan 1877 pidettiin talossa tavanmukaiset suuret kutsut, jossa vieraita vilisi suojat täynnä; oli herrasväkeä ja talonpoikaista kansaa. Emäntä ja isäntä olivat yhdessä käyneet Turusta hakemassa hienoimpia pitoruokia ja juomia. Hyvillä mielin vieraat nauttivat talon runsaita antimia.

Puoliyön aikaan, jolloin osa vieraita jo oli poistunut, emäntä huomasi ihmeekseen, että salista oli lipaston päältä tuolettipeilin vierestä hävinnyt kaunis hopeapokaali, parhaimmalla pöytyäläiseltä nuoruudenyöstävältä saamansa häälahja. Se oli tosin vain noin 15 sm:n korkuinen, mutta sen siroutta lisäsivät piirroskoristeet ja kullattu sisusta. Emäntä ja muutkin talonväet etsivät hartaasti pokaalia, mutta turhaan. Hymyilevä emäntäkin alkoi jo hermostua, kun rakas häälahja oli varastettu, ja lupasi kutsua Pöytyältä viisaan tietäjän, joka varmasti osaisi sanoa, kuka on pokaalin ottanut ja missä varastettu esine on. Onnistunut juhla loppui ikävän mielialan vallitessa, sillä siihen aikaan oli sellainen pokaali kallisarvoinen kapine, joka vain harvoja koteja koristi.

Seuraavana päivänä koetettiin kadonnutta häälahjaa vielä kaikista mahdollisista ja mahdollistomista paikoista etsiä.

Talonväen ihmeeksi nähtiin hävin-

nyt aarre seuraavana aamuna pää-rakennuksen akkunalla vesilistan päällä. Kenelläkään ei ollut aavistustakaan, miten se siihen oli ilmaantunut. Taikauskoisimmat luulivat, että Pöytyän noita oli pokaalin osannut loihkia takaisin, vaikka hänelle ei ehditty vielä ilmoitustakaan tehdä. Emäntä tuli niin hyvinneen, että tarjosi koko talon naisväelle pullakahvit ja miehille vielä ryyppy parhaasta Turun rommista.

Pokaalin takaisin tulolla oli kuitenkin luonnollinen selityksensä, joka saatiin tietää jonkin ajan kulu-
tua. Sen oli lähtiessään kähveltänyt eräs pitkäkyntinen isäntämies Humpilan kylästä, mutta kun hän sai kuulla, että Pöytyältä haetaan kuuluisa noita asiaa selvittämään, niin hän ei uskaltanutkaan pitää pokaalia, vaan pani renkinsä seuraavana yönä viemään sen takaisin ja maksoi

hänelle tästä ylimääräisestä yötyöstä ainakin sadan prosentin palkankorotuksen. Pokaalintuojan oli nähnyt talon lähellä yöjalassa kuherteleva nuori pari, jolle mies hyvänä tuttavana uskoi salaisuutensa sillä seurauksella, etteivät nuoretkaan voineet asiaa pitää omana tietonaan. Emäntä Anna Katariinakin sai miehensä kanssa asiasta selityksen. He eivät kuitenkaan varkautta kruununmiehille ilmoittaneet, mutta eivät sen koommin enää mainittua isäntää kesteihin pyytäneet, eivätkä noudattaneet hänenkään kutsujaan.

Huhtikuun 25. päivänä tulee kulu-neeksi 60 vuotta tämän aikansa huomattavan emännän kuolemasta. Kautiin pokaalin myi hänen miehensä lähes kymmenen vuotta myöhemmin kauppias Oskar Lindströmille, joka taas puolestaan kauppasi sen Turussa kultasepälle.

Jalmari Matisto.

Forssan Lehdessä 3. 4. 1945.

Entisajan elämää Forssassa.

Forssassa oli 1880—90-luvulla useita pienehköjä saunoja yleisön käyttöä varten, niistä mainitaksemme mm. kirjansitoja Mickelssonin, Hellgrenin ja Sirenin saunat. Nykyisen Saunasillan pielessä oli 60 vuotta takaperin myös jonkinlainen pikusauna, kunnes samalle paikalle Forssan yhtiö rakennutti tillestä 1890—91 upean sauna- ja pesulaitoksen.

Tällä kerralla on aikomus tehdä juttua Sirenin saunasta, joka sijaitsee lähellä Kuhalan eli Lamminolan siltaa ja on siinä vieläkin, vaikkei enää palvele yleisöä saunalaitoksena. Siinä kävi aikonaan runsaasti kylpyvieraita, niin miehiä kuin naisiakin, joilla kummillakin oli omat osastonsa. Tässä saunassa oli perinteellisiä tapoja noudattaen saunavieraiden saatavana myös kotitekoista kaljaa. Se oli usein väkevän puoleista, ikäänkuin sahtia. Ilmankos Savikon Niiles siitä sanoikin, että kun juopi tuopin Sirenin pököä, menee kotiin ja panee pelit höyryllä kiinni, niin on aika päätöksessä vielä seuraavanakin päivänä.

Vanhat käsityöläismestarit, mainitaksemme vain räätäli Heurlinin ja puuseppä Domanderin, jotka olivat intohimoisia saunassa-kävijöitä, keskustelivat siellä löylyn lämpöisessä hauteessa entisistä nuoruusajoistaan,

jolloin joka miehellä, joka tahtoi miehestä käydä, piti olla ainakin pyssy ja taskukello, vaikkapa ei mitään innostusta metsästykseseen olisi ollutkaan. Domanderinkin metsässä-käynti oli melkein aina päättynyt puolen kilometrin päässä olevalle Talsolan kartanon riuhelle, jonka ympäriltä hän muka monta lintua oli nukuttanut.

Heurlin ei ollut ollenkaan innostunut metsästykseseen, mutta hän kerroili ruotsinkankeasti muita juttuja, varsinkin juomaveikkojen edesottamuksista. Kerrankin hän oli mennyt hotellin oluttupaan, joka oli täynnä miehiä ja jossa oli kova puheensorina. Täällä istuivat myös muiden joukossa satulaseppä Forsman ja räätäli Cederholm, jotka heti kutsuivat Heurlinin pöytänsä ja tarjosivat hänelle olutta. Hetken siinä keskusteltua Forsman kääntyi vastatullelle puoleen ja kysyi: »Voitko sanoa, hyvä veli, kumpi on parempi ammatti, räätälin vai satulaseppä?» Hetken asiaa mietittyään Heurlin pisti rasiasta nuuskaa suureen nenäänsä ja vastasi: »En minä muuta tiedä, sen vain, että kun ruvetaan mittaa ottamaan, satulaseppä vie-dään stalliin, mutta räätälimestari salliin». Tämän sattuvan sanasutkauksen ja selvityksen kunniaaksi juotiin olutta monta pullollista.

Heurlinin sanoista oli mielissään varsinkin Cederholm, sillä räätälinammatti oli nostettu sille kuuluvaan asemaan.

Ukot viipyivät saunassa joka kerta monta tuntia, sillä se oli tavallisesti heidän keskustelupiirinsä ja kaskujen sidontapaikka. Tottumaton ei kestänyt sitä löylyn kuumuutta kuin he, ja he olivat mielissään, kun saivat toiset ajetuksi pois lavolta. Kun Heurlin oli paljaspäinen, hän päättään suojellakseen liialliselta kuumuudelta pami kiulun päähänsä alasuin. Hän oli muuten pitkä, hie-man etukumarainen, suuriluinen ja voimakkaan näköinen ukko, joka kisälliaikanaan oli paljon matkustellut ulkomailla. Kotoperää hän oli Ahvenanmaan saaristosta. Domander oli myös pitkäkö, vanhempana jo laiha ja ryppyinen, mutta muuten itsekäs, niinkuin yleensä sen ajan käsityöläiset.

Entä sitten maalarimestari Juslin, joka oli kolmas näistä saunaveikoista. Hän oli lyhyt, laiha ukonkäppyrä ja hän käytti suurehkoa, halkinaista leukapartaa. Hän oli kotoisin ruotsalaiselta Pohjanlahden rannalta, Munsalasta, ja sen mukaan hän puhuikin ruotsinvoittoista suomea. Juslin oli 1861 tullut Forssan tehtaan maalariksi. Sitä ennen ei täällä ollutkaan muita opinkäyneitä maalareita; kauppaneuvos Wahren oli palkannut Tukholmasta tänne ne maalarit, jotka hänen uuden asuntonsa kunnostivat.

Juslinin oloaika tehtaan maalarina olisi mahdollisesti jatkunut hyvin pitkälle, mutta kun hän itsepäisenä ja omanarvon tuntevana miehenä joutui kerran sanasotaan esimiehensä, tehtaan insinööri C. F. Bruunin kanssa, hän jutun hävitty-

ään suuttui ja lähti ilman muuta pois työstään. Kun Juslinia ei kuulunut vielä parinkaan päivän päästä verstaalle, insinööri lähetti jonkun miehistä häntä hakemaan. Juslin vastasi miehelle: Minulla ei ole insinööri Bruunille mitään asiaa, mutta jos insinöörillä on jotakin asiaa minulle, niin tulkoon hän minun luokseni. Syntyi sellainen tilanne, että Juslin erosi yhtiön palveluksesta ja rupe si harjoittamaan maalarintöitä omaan laskuunsa.

Olessaan töissä Mustialassa Juslin joutui rakennusmestarin määräysten alaiseksi, ja tämä kiusoitellakseen omapäistä Juslinia määräsi hänet kalkkaamaan navettaa, vaikka hän hyvin tiesi, ettei Juslin sellaiseen työhön ryhdy. Eikä Juslin mennytkään navettaan, vaan tallimestarin luo ja käski tämän valjastaa hänelle hevosen Forssan-matkaa varten. Hänellä oli nim. oikeus käyttää vapaata hevoskyytiä omilla asioillaan. Mutta sille tielle hän jäi ja oli aika lepytteleminen, ennenkuin hänet saatiin palaamaan.

Puhuessaan kerran saunan hiosuttavilla lauteilla oikeista ammattitaitajista Juslin muisti erään, joka oli kotoisin jostakin Häiviän—Viksbergin liepeiltä. Hän oli koriste-maalari Erling, joka kisälliaikanaan oli kierrellyt useassa Euroopan maassa, käynyt ammattikoulun Saksassa ja ehkäpä muuallakin ulkomailla. Joka tapauksessa asia oli siten, että hän oli saavuttanut ennen näkemättömän ammattitaidon ja värien herkkyyden yhdistettynä taitavaan tekniikkaan. Tällainen taituri oli kysytty ympäri Suomen, missä hänen ammatinsa erikoistöitä oli tekeillä.

Olipa silloin Turussa valmistelun

alaisena sikäläisen VPK:n talo, jonka salin peräseinään piti saada maalatuksi sammutustöitä esittävä ruiskuostasto. Maalaustyöt oli ottanut tehdäkseen muuan maalarimestari Koskinen, ja hän tilasi tätä erikoistyötä suorittamaan Erlingin Helsingistä, jossa tämä silloin oleskeli. Maalarit odottivat hartaina työpäikällä kuuluisan koristemaalarin tuloa. He otaksuivat tällaisen herran olevan hienosti pukeutuneen ja silkkipytty päässä sen ajan tavan mukaan. Eräänä päivänä sitten ilmestyikin palokunnantalon työmaalle joku lyhyenpuoleinen mies, keskin-kertaisiin asusteisiin pukeutuneena ja tavallinen Veega-lakki päässään. Mies oli muutenkin hyvin jokapäiväisen näköinen. Lopulta hän tuli ammattikavereittensa luo ja sanoi, että hän on tullut maalaamaan tuota takaseinää, piti oikeastaan tulla jo muutamaa päivää aikaisemmin, mutta tuli vähän juhlittua ja nyt pää on hirveän kipeä. Hän pyysi kohteliaasti toisilta maalareilta vähäsen rahaa, että pääsisi tillikkaan pään parannuksille. Rahat hän sai. Seuraavana päivänä hän aloitti työnsä, mutta tämän tästä se keskeytyi liiallisen lasin kallistamisen vuoksi. Kun mestari Koskinen häntä moitti töiden hidastelemisesta, Erling vastasi: »Älä sinä puhu mitään.

minä maalaan sellaisen äijänkuvan tuohon seinään sormellani, ilman pensseliä». Niin hän sitten tekikin, ja hyvä kuva siitä kuului tulleenkin. Sellaisia pokkoja ne ennen aikaan olivat, ne oikeat häntvärkkärit, lopetti Juslin.

Juslin kertoi vielä seuraavankin jutun löylyn hiostavassa lämmössä:

Vanhassa Tammelassa oli ennen vanhaan pari miestä, joiden nimet olivat Murju ja Mönkö. Kumpikin olivat puuseppiä ja kirvesmiehiä ja sillä kerralla urakkamiehinä Tammelan Isonpappilan korjaustöissä. Kun tohtori Granfelt oli erittäin vaatimaton ja tarkka herra, hän kävi usein tarkastelemassa ja arvostelemassa miesten töitä rakennuksella. Hänen käynneistään eivät työmiehet ollenkaan pitäneet hänen huomautustensa vuoksi. Kun Granfelt taas kerran kiipesi telineille aloittaakseen tarkastelunsa, oli telinelaudat asetettu siten, että hänen oli astuttava pottäivälle laudalle. Granfelt nyrjäytti jalkansa niin pahoin, että ei useaan viikkoon päässyt kunnolla kävelemään. Tästä toiset työmiehet rupesivat sanomaan, että se oli »Murjun työ ja merkittin Mönkön kirjoihin». (Kertonut Kalle Railo.)

J. V. K a l e v a.

Kuukausiliitteessä 3, 28. 4. 1945.

Urjalan kouluolojen toinen vaihe.

Uudelleen koulun muuttokysymys sukelsi esille lokakuussa 1875. (Kuten muistettaneen oli kysymys ensi kerran ollut esillä kesäkuussa 1872.) Johtokunta anoi taaskin, että koulu rakennettoisiin uudestaan, tehtäisiin kaksoiskoulu Laukeelan ja Salmen kylien väliin Reikon maalle, kun Juho Maunula oli tilan kunnalle lahjoittanut.

Asiaa oli jatkuvasti ja pontevasti ajanut eversti T. Costiander. Kuntakokouksessa hän nyt perusteli kantaansa: poikakoulu on kunnan omistamissa huoneissa, mutta tyttökoulu vuokrahuoneissa. Ne ovat ala-arvoisessa kunnossa ja oppilaiden terveydelle vaaralliset, kuten piiritarkastaja oli kesäkuussa pitämässään tarkastustilaisuudessa ilmoittanut. Koulut ovat pitäjän syrjässä, on siis luultavaa, että oppilasluku vähitellen alenee siksi, että kielletään valtiopu. Lisäksi on vanhempain vaikea kulkea lapsiaan katsomassa ja kuljettaa evästä, kun koulu on pitäjän syrjässä. Samasta kärsii johtokunnan kouluasiain seuraaminen. Kunta on jo määrännyt osan viinaverorahoista uuden koulun rakentamiseen. Edelleen kunta on saanut rusthollari Maunulalta tontin lahjaksi. Olisi vain toivottava, että kansakoulun huoneisto rakennettaisiin

sanottuun paikkaan ja niin pian kuin mahdollista. Koulu tulee liki kirkkoa, keskelle pitäjää, joka siten hyödyttää kaikkia kuntalaisia.

Lausuntoon yhtyi kokouksen enemmistö, mutta koulupaikoista ja kustannuksista esitettiin eriävä kanta. Puheenjohtaja äänestyi molemmat kysymykset yhdessä ehdottaen, että ne kuntalaiset, jotka myöntävät kansakoulun rakennettavaksi edellämäinittuun paikkaan ja niin pian kuin mahdollista, vastaavat »niin», kieltävät »ei». Äänestyksessä oli 981 puoltavaa ja 169 kieltävää, joten Laukeelan koulukysymys ratkaistiin. Johtokunta hankkii piirustuksen ja tekee rakennuskustannuksen, jotka esitetään kuntakokouksen vahvistettaviksi. Pöytäkirjan ovat allekirjoittaneet kokouksen puheenjohtaja Oskar Heikkilä sekä T. Costiander, Juho Maunula, Knut Jansson, Antti Uotila, V. Isotalo, J. V. Hirsjärvi, Juha Mattila, Iisakki Kalliohuhta ja Juha Lähteenkorva. Päätöksestä valittivat kuvernöörille A. Yntälä ja E. Säteri. Tähän valitukseen selityksen antajana oli Antti Uotila, josta hän sai lautakunnalta palkkaa 20 markkaa.

Koulun piirustukset laati arkkitehti Evert Lagerspetz Helsingistä, joka myös teki kustannusarvion.

Koulukomitea hyväksyi puolestaan piirustukset, alisti ne kuntakokouksen hyväksyttäväksi ja pyysi valtuuksia rakennustoimintaa varten.

Piiritarkastajana toimi silloin vasti Boisman, jonka mielestä käsi-työhuone on piirretty liian ahtaaksi, ja hän ehdotti sen suurentamista siten, että työpajan osuus rakennetaisiin ulospäin samaan tasoon päätyvedosten kanssa, jolloin sitä voitaisiin käyttää samalla voimistelusalina. Tämän otti kuntakokous huomioon ja sen mukaan koulu sitten rakennettiin.

Kouluvaliokunta ryhtyi suunnittelemaan koulun tonttikauppaa. Aluksi tarkastettiin Reikon maalta sitä kohtaa, missä nykyisin on köyhäintalo, mutta valiokunta tuli siihen tulokseen, että kouluhuone »tulisi niinkuin kätkeytyksi kuoppaan», ja piti paikkaa sen takia ahtaana, kun siihen tontille rakennetaan lastenkoti ja köyhäinhuone. Mutta Uotilan maalta valiokunta löysi mieleisensä tontin; koululle tulisi hyvä pohja, korkea paikka, josta se näkyisi joka suunnalle, olisi lähellä maantietä ja Vanhajärvi päilyisi lähellä. Tästä komitea merkitsi rakennuspaikat. Tonttiasiaista neuvoteltiin Kalle Uotilan kanssa. Hän suostui antamaan anotun tontin, mutta vaati, että Uotilan tila olisi vapaa koulumaksuisista ikuisiin aikoihin. Valiokunta ei hyväksynyt vaatimusta. Se ehdotti, että vapaus olisi 50 tai 60 vuotta taikka sitten toiseksi, että maa lunastetaan pakkoluovutuksella. Neuvottelut eivät johtaneet suotuisaan tulokseen. Kunta päätti lunastaa sanotun maa-alueen sen mukaisesti, kuin keisarillinen asetus 12. p:ltä

jouluk. 1864 seitsemännessä pykälässä säättää, ja valtuutti koulun johtokunnan valvomaan maanlunastuksen ja tontin kiinnityksen. Johtokunta kutsui maanmittarin arvioimaan tonttialuetta, joka laskun mukaan teki 575 mk 80 p, mutta Kalle Uotila vaati 600 mk. Kunta suostui sovinnollisuuden takia tämän maksamaan kansakoulun rakennuskassan varoista.

Rakennuslautakunta oli ostanut rakennustarpeita 6063 mk:n 80 p:n edestä, mutta tuloja oli ollut vain 4888:07, joten lautakunnan esimies oli muista varoista maksanut 1175 mk 73 p. Tämä oli siis maksettava ja etsittävä varoja uusia menoja varten. Päätettiin sanoa Yhdyspankissa olevat talletukset irti ja lainata 2000 mk sekä valtuuttaa rakennuslautakunta yhteistakuuvastuullisesti hankkimaan koulun rakennukseen tarvittavat varat. Sittemmin johtokunta anoi, että hankittaisiin varoja vielä 400 mk. Kunta päätti huutokaupalla myydä lainamakasiinista 20 tynnöriä rukiita pyydettyä rahamäärää verten ja määräsi kansakoulun taloudenhoitajan asian toimittamaan.

Lokakuussa 1876 kunta hyväksyi esitetyn koulun piirustuksen ja valtuutti rakennuslautakunnan sen mukaisesti rakennushommiin; ainoastaan rakennusaineiden hankinnasta ja rahain nostosta oli ehdotus kunnalle alistettava. Komitea oikeutettiin käyttämään palkattua kirjuria ja maksamaan hänelle 2 mk kulta-kin kokouspäivältä.

Rakennuslautakuntaan kuuluivat: eversti T. Costiander puheenjohtajana sekä jäseninä Juho Maunula,

Antti Uotila, V. Isotalo, Kristian Karppila, Erland Kassari ja Abraham Lähti. Mutta marraskuussa toimikin valiokunnan puheenjohtajana J. Maunula ja mainitaan, että yksi jäsenistä on »reisannut» ulkomaille. Komitea tiedustelee kuntakokouksesta, onko valiokunta kuusijäsenisenä päätösvaltainen, johon kuntakokous on myöntävästi vastannut. Valiokunta suunnitteli rakennusaineiden hankintaa ja tuli siihen päätökseen, että manttaalinomistajat toimittavat hirret, mutta muut rakennusaineet ja työpalkat maksetaan kunnan yhteisistä varoista.

Kellareista komitea ehdotti, että ne tehtäisiin rakennuksen alle, joiden seinät olisivat harmaasta kivistä, mutta väliseinä ja valvi tiilestä. Alusparret ja seinähirret olisi tehtävä männystä, mutta muu puutavara voisi olla joko kuusta tai mäntyä. Rakennusaineet huutokaupattaisiin vähemmän vaativan hankittavaksi ja huutokaupasta ilmoitettaisiin Suomettaressa. Kuntakokous vahvisti ehdotuksen kaikissa muissa kohdissa, mutta huutokauppa määrättiin ilmoitettavaksi myös Hämäläisessä ja kirkossa.

Koulutalon rakentaminen jätettiin Antton Austenille, ja sen oli oltava valmiina 1. p:nä syyskuuta 1878. Koulutalon talousrakennukseen oli johtokunta laatinut piirustuksen ja tarhan työsuunnitelman sekä ehdotti tonttimaan aitauksen. Aitaakin varten oli tehty »riittinki». Vanhalta koululta Urjalan kylästä tuotaisiin siellä ollut yksinäinen tupa, josta

tehtäisiin pakari ja samaan riviin uusista hirsistä sauna. Nämä kuntakokous sellaisinaan hyväksyi. Koulutalo piti rakennettaman siten, että ensimmäisenä vuotena se oli tehtävä vesikattoon ja seinät veistettävä sisä- ja ulkopuolelta ja 1878 syyskuun 1. p:nä oli työn oltava kokonaan valmiina.

Kunta valitsi puolestaan 5 jäsentä työtä tarkastamaan ja koulun kunnalle vastaanottamaan. Kunnan valtuutetut ovat: A. Helin, D. Ammeenmäki, J. Torkko, J. Nikkilä Kolkolta ja Oskar Heikkilä. Sanottu tarkastus tapahtuikin 12. p:nä syyskuuta klo 11, jolloin saapuvilla olivat kaikki sitä varten valtuutetut jäsenet ja koulun johtokunta.

Eversti Costiander kehoitti tarkastusmiehiä »kaikella tarkkuudella ryhtyä toimeen» ja ilmoitti omana havaintonaan, että johtokunta vaati kouluhuoneen seinät tilkkimään sammalilla kolmeen kertaan ennen kuin hyväksyisi niitä laudoitettavaksi. Tarkastus kesti muutamia tunteja ja työ havaittiin tarkasti ja piirustusten mukaan tehdyksi. Muistutukset koskivat pieniä seikkoja. Kouluhuoneen ja pakaririvin seinät määrättiin ulkoa tilkittäviksi, kellarin ovet on vuorattava ja maalattava sekä rännit ja savupiippu korjattava. Pihan tasaus ja erät vähemmän tärkeät työt olivat tekevä, mutta toivottiin, että koulutyö voitaisiin aloittaa syyskuun lopulla, kuten sitten kävikin.

E. Vehmas.

Forssan Lehden kuukausiliitteessä
28. 4. 1945.

Humppilan entisistä kahviuopoista.

Ennen ensimmäistä maailmansotaa käytettiin Humppilassakin kahvia nautintoaineena hyvin runsaasti. Lukuisille ihmisille tuo nautintoaine oli niin oleellinen osa elämänjärjestyksestä, että olo tuntui suorastaan raskaalta, ellei kolmesti päivässä saanut kahvikultaa nautinnokseen. Tuo kaukaa tuotu ylellisyystavara oli tehnyt monesta oikein kahviuopon, siis tavallaan himon orjan, jonka täytyi sitä saada hinnalla millä hyvänsä. Humppilassa kuten muuallakin maassamme sai tehdä sen havainnon, että suurimmat kahviuopot olivat löydettävissä köyhimmän väestön keskuudessa. Säätyläisperheissä ja varakkaimmissa kodeissa juotiin ylänsä paljon vähemmän. Tietenkin tästä kuten muistakin asioista löytyi aina poikkeustapauksia. Syy oli siinä, että vähävaraisemmilla ihmisillä oli niukemmalti ruokatarpeita, minkä vuoksi he olivat oppineet käyttämään kahvia runsaammin.

Erikoisena kahvin ystäväenä tunnettiin Humppilassa Vilhelmiina Rimmä-niminen leskivaimo, jota yleisesti kutsuttiin Kustaan Miinaksi miehensä ristimänimen mukaan. Hän asui Huhtaan kylässä Entun lammin rannalla pienessä kurjan näköisessä mökissä, jossa ei ollut juuri mitään huonekaluja eikä

talousesineitä. Miina eli kunnan avustuksen varassa sekä kerjäämisellä. Miltei joka päivä hänet nähtiin maantiellä pieni pärekoppa käsivarrella. Kustaan Miina oli hyvin teräväkielinen ja pureva arvosteluissaan eikä koskaan tehnyt mitään työtä sen paremmin kuin veljensä Erlanti, joka eleli vaimonsa ja lastensa kanssa saunoissa pakoittaen heidät kerjäämään. Miina kulki mielellään kylässä asioita pohtimassa ja näin ollen pysyi aina hyvässä kahvissa. Tämä laiha, etukumarassa kulkeva vaimo olikin sellainen herkkusuu, ettei hän nauttinut huonoa kahvia, vaan sen piti olla sitä kaikkein parasta sorttia.

Kerron monien tapausten joukosta erään, joka antaa selvän kuvan siitä, että Kustaan Miina ja hyvä kahvi kuuluivat erottamattomasti yhteen.

Muutamana kauniina kesäpäivänä Miina saapui kiertomatallaan Koiviston kylässä erääseen taloon, jossa palveluskunta parhaillaan oli puolipäiväkahvia nauttimassa. Väen poistuttua pirtistä emäntä aikoi antaa Miinallekin kahvia kaataen kupposen täpötäyteen ja antaen mukaan meijerikannusta joppimaitoa. Miina näki jo kahvia kaadettaessa, ettei siinä ollut oikeata kullan kellertävää väriä, ja kun lisäksi aiottiin antaa kuorittua maitoa kermaksi, kahvin

ystävä rupesi surkealla äänellä valittamaan: »Voi hyvä, rakas emäntä, eminä voi nyt juoda, kun on jo pari päivää ollut mahassani sellainen merkkillinen poltto, joka ei ollenkaan kahvia siedä. Kaikenlaisilla kivuilla ylhäinen isä lapsiaan rankaisee, että ymmärtäisimme olla auttavaisia lähimmäisillemme. Jos emäntä antaisi minulle kahvin asemasta pienen nokareen voita, kun se kuuluu olevan niin hyvää kipeälle vatsalle ja kun emäntä osaa laittaa maailman parasta voita.» Emäntä heltyikin ja antoi Miinan kopassa olevan kahvikupin täyteen voita.

Miina, jonka mahassa ei ollut muuta tautia kuin kahvisuolen porotusta, painui ketterästi Paavolan puotiin, mistä osti neljänneskilon parasta kahvia ja puoli kiloa sokeria. Pullan hän kerjäksi kertomalla, että hänelle tulee vieraaksi rikas talon emäntä, joka ei voi juoda kahvia ilman leipää. Rivakasti Miina asteli Huhtaan meijeriin, jossa ensin ylisti meijerskan Euroopan parhaimmaksi ammatissaan ja sen jälkeen antoi tietää, että hänelle tulee vieraaksi rikas talon emäntä Koivistosta, joka ei voi juoda kahvia huonon kerman kanssa, vaan sen pitää olla sellaista parasta laatua. Tyhjä pullokin Miinalla oli kopassaan varattuna ja sen hän saikin täyteen. Nämä aarteet mukanaan Miina meni hyvää kyytiä kotimökilleen, missä keitti yhteen menoon kolme pannullista mieleistensä kullankellertävää, jota se kitupiikki rikas emäntä ei kyennyt antamaan.

Oman kotoisen kestityksensä jälkeen Miina meni Huhtaalla erääseen taloon, jonka emännälle alkoi heti selitellä olleensa Koivistossa eräässä suuressa rikkaassa talossa, jonka

emäntä aikoi hänelle juottaa sump-pivettä höystettynä jopilla, niin että häntä tahtoi ruveta oikein ylönnattamaan. »Siksi tulin suoraa päätä sinun luoksesi, kun tiedän entiseltään, että sinä olet tämän kylän paras kahvinkeittäjä ja muutenkin toista sorttia kuin se Kivistön nulju emäntä, jolla ei ole kahvin keittämisen kallista taitoa eikä anteliasta sydäntä, niinkuin on sinulla, joka aina köyhää autat ja hoivaat». Emäntä keittikin hyvillä mielin, kun niin ylenpalttisesti ylistettiin, ja juotti viisi kupillista oikein pullan kanssa, kun sai lisäksi tietää, että osaa paremmin leipoa kuin itse paakari Saukkonen, joka ei reskitse panna rusinoitakaan pullan sekaan.

Tästä talosta Miina taivalteli taas toiseen taloon, jossa puheli saman läksynsä Koiviston tunnettomasta emännästä, joka sumpivedellään aikoi tehdä pilkkaa köyhästä ihmisestä. Vakuutti vielä juttunsa päälle, ettei tämän talon emäntä saisi luonnoltaan tällaista tehtyä, koska hän on kristitty ihminen, joka ei koskaan ole köyhää pilkannut. Palkkioksi emännän mairittelemisesta tuli ainakin kuusi kupillista mieleistä herkkua ja ohrakakku koppaan.

Olisipa luullut Miinalle riittävän jo siltä päivältä, mutta eipäs vain Kolmannessa Huhtaan talossa piti vielä käydä, kun niin sapetti se Koiviston sumppivesi-emäntä. Kolmannesta talosta annettiin vielä kermanakin kotoiseen kahviin seuraavaksi aamuksi.

Sillä hyvällä jutullaan Koiviston emännästä Miina ansaitsi seuraavanakin päivänä monta kupillista oikeata kahvia, joka kauniina pulppusi pannun nokasta. Eräs leikkisä emäntä kertoi juottaneensa koko

pannullisen, 8 kupillista, yhteen kyytiin tehdäkseen kokeen, kieltäytyykö Miina. Kaikki meni kuin Mäntälän kaivoon.

Emäntä olisi vielä keittänyt toisen pannullisen piloillansa, mutta taloon sattui tulemaan Iso Sofia-niminen lihava leskivaimo, joka oli asemanseudun tunnetuin kahviuoppo. Hänkään ei tehnyt työtä, vaan kulki kylästä kylään kuulemisiä pohtimassa ja tietysti poiketakseen kahvikultaa norakoamassa. Miina ja Iso Sofia eivät ollenkaan sopineet yhteen, minkä vuoksi edellinen alkoi heti tehdä lähtöä. Ammattikokemus oli syynä siihen, etteivät nämä kahvimusterit sietäneet toisiaan.

Paronin Matti oli aika vekkuli ja koiranleuka, joka piloillaan syötti kerran kipeäksi erään emännän, mikä tunnettiin intohimoiseksi rusinasopan ystäväksi. Nyt hän aikoi pitää Matin kekkerit ja kutsua siihen vieraaksi Ison Sofian, Kustaan Miinan sekä eräitä muitakin pitäjän suurimpia kahviuoppoja ja juottaa nämä niin kylläkseen, etteivät yhteen vuoteen hörppää tippaakaan. Päivän sankari aikoi sitä varten tuottaa oikein kenttäreittiön, mutta homma raukesi, kun aviosippansa pani ankarasti vastaan.

Hyvä kahvin tuntija ja ystävä oli myös Kustaan Miinan vanhin poika Konstu. Hän tiesi kertoa, missä taloissa ja asunnoissa keitettiin hyvää, missä huonoa kahvia. Konsta sattui tulemaan Paavolan puotiin ensimmäisen maailmansodan aikana 1916, jolloin hyvän kahvin hinta oli juuri kohonnut 20 markkaan. Hänen edellään oli kauppaan saapunut ostoksilensa suuren kartanon tytär. Rouva oli tunnettu hyvin visuksi raha-

asioissaan ja ostoksissaan pitäen nytkin murinaa siitä, että kahvin hinta oli noussut ylen korkeaksi. Osti kuitenkin lopuksi puoli kiloa. Hänen jälkeensä tuli Rimmen vuoro tehdä ostoksensa. Hän veti lompkinsa esille ja löi komiasti tiskille satamarkkasen sanoen: »Minä ostan viisi kiloa samaa kahvia kuin rouva-kin.» Rikkaan kartanon tytär katsoi ällistyneenä köyhää työmiestä, tuli nolon näköiseksi ja alkoi kii-reesti poistua puodista.

Samainen Konsta Rimmi oli myös taitava ja innokas kortinpeluri, joka poikamiespäiväänsä viettäessään ei juuri muuta työtä tehnytään. Ukkomiehenä hän vasta opetteli töitä tekemään ja pani työmailla toverit maksamaan kahvipannujen hinnat neljän kuninkaan kirjojen voimalla. Oli harvinaisen tapaus, että Konsta itse joutui »kalaasit» maksamaan.

Muutamana syyskuuisena päivänä nelisenkymmentä vuotta takaperin, kun nostoroikka oli rautatielinjalla töissä, ja tuli aamiaisen aikana ankara sade, joka kesti koko päivän toiset miehet lähtivät kotiinsa, mutta Rimmi ja neljä muuta miestä jäivät lähellä rataa sijaitsevan torpan saunaan pelaamaan viidentoista pennin nakkia tuplapietin kanssa, jota puuhaa jatkui iltaan asti. Tänä aikana pelurit joivat 9 pannullista kahvia, jota torpan tytär keitteli. Jokaisesta pannullisesta tuli kolme kupillista mieheen. Torpan varaston loppuessa kokki kävi välillä naapurista lainaamassa, kun puotiin oli pitkä matka. Kahvivalkeata ei saa välillä päästää sammumaan, vaan aina pitää kokin olla toimessa, kuuluu pelisakin määräys. Nakkipelin välissä miehet katsoivat aina kortil-

la, kuka kestityksen maksaa, eikä kertaakaan vero kohdannut Rimmiä. Ennen kotiin lähtöä voittoisa pelisankari ehdotti, että lähtökahvit toki vielä pelataan ja juodaan, kun on koko päivän hakattu korttia penkkiin, niin että käsikin on väsynyt kuten raskaassa työssä ainakin. Ehdotukseen tiuskasi ratavartija Juho Salminen, jota koko päivän oli kiussannut huono pelionni: »Kyllä kaikei sinä sitä joisit, kun me muut maksamme.» Rimmi lupasi maksaa pelaamatta, jos Salminen yksinään pannun tyhjentää arvelen itsekseen, ettei siitä mitään tule, joten loppu jää hänelle. Halkein mielin Rimmi katseli, kun pelitoveri hörppi viimeistä kupillista. »Keitäs likka vie-

lä yksi pannullinen, niin minä näytän tuolle Jussille, ettei hän ole sen parempi mies kuin minäkään». Apulaista ei Rimmikään ottanut itselensä ja joi vielä kotiin päästyäänkin oman muijansa keittämän pannullisen puhumatta mitään sen päivän kahvinjuopottelusta.

Edellä esitetyt hartaat kahvin ystävät ovat jo kaikki maisen matkansa päättäneet, eivätkä ole kärsimässä kahvittoman aikakauden kivistä päivistä.

Forssan Lehden kuukausiliitteessä
28. 4. ja 28. 5. 1945.

Jalmari Matisto.

Kansantietoja käärmeistä.

Maanviljelijä *Samuli Palm* Suukulasta on kertonut tappaneensa keväällä 1945 harvinaisen paljon käärmeitä. Sukulan ja Kallion kylien välimailla, Yrjölän talon maalla sijaitsevan Uunikiven harjulta on huhtikuussa tapettu 68 kyykäärmettä. Ne olivat olleet tavallista suurempia, puolesta metrillä aina metrin pituisiin. Arvelipa hän joukossa olleen jopa 120 sm:n mittaisiakin. Vaikka mainittu harju on kautta aikojen ollut kuuluisa käärmeentappopaikka, ei kertoja 72-vuotisen elämänsä aikana muistanut siellä aikaisemmin näin runsaasti näitä matelijoita tavatun. Pikku pojat olivat käärmeitä pistäneet elävinä pulloihin.

*

Keskustellessa siirtyi puhe käärmeisiin yleensä. Suurimman kyykäärmeen *Palm* kertoi nähneensä samaisella Uunikiven harjulla noin 50 vuotta sitten. Käärme oli ollut puolentoista metrin pituinen vonkale. Sen oli joku tappanut ja ripustanut haarukasta puunoksaan.

Kertojan eno, maanviljelijä *Ananias Suoranta* oli kerran tavannut käärmeen pyörivänä renkaana. Ilmiömäisen nopeata vauhtia se oli pyörinyt Suorannan ja tämän toverin oh. Niin kovin se pyöri, etteivät he mitenkään olisi voineet sitä seurata. *Palm* itse ei ollut käärmettä renkaana nähnyt, mutta vakuutti, ettei ollut mitään syytä epäillä hänen onensa kertomusta. Vanhat ihmiset ovat kertoneet, että käärme pyörimään lähtiessään ottaa hännän suuhunsa.

Palmin tovereineen ollessa kerran

kalastamassa Ruostejärvellä käärme oli yrittänyt tulla heidän ruuheensa. Ongenvavalla he olivat työntäneet sen takaisin ja hieman sitä läksytelleet, jolloin se oli alkanut edetä hämmästyttävän nopeasti.

Letkun Mäenpäässä oli kerran ollut kunnankasvattina nuori tyttö, jota käärme oli purrut tämän kuurusta onkiessa. Lapsi oli kiireesti kuljetettu lääkäriin, joka saikin tytön vielä pelastetuksi. Lääkäri kehoitti tyttöä viemässä olleita miehiä pitämään silmällä paikkaa, missä käärme oli tyttöä purrut, väittäen sen palaavan siihen paikkaan, missä oli saanut ihmistä purruksi. Miehet olivat sitten tavanneetkin käärmeen kuurusta ja tappaneet sen. Sillä oli ollut pienet korvantapaisetkin ja käsittämättömän ilkeältä se oli vaikuttanut.

Käärmeiden sitkeähenkisyydestä *Palm* tiesi kertoa seuraavan tapauksen. Eräänä kieväänä hän oli tavannut kolme käärmettä samassa rykelmässä. Hän oli ampunut haulikolla matelijoita, jolloin kaksi käärmeistä oli jäänyt paikalle, mutta kolmas oli päässyt pujahtamaan pakoon, vaikka suurin osa häntäpäätästä jäikin jällelle. Seuraavana keväänä hän oli sitten tappanut katkenneen käärmeen, jonka ruumista oli ainakin kaksikolmasosa poissa. *Palm* arveli tappaneensa saman käärmeen, jolta hän edelliskeväänä oli ampunut ruumiin poikki.

Äitinsä hän muisti lapsena ollessaan kertoneen, miten käärmeet voivat tunkeutua ihmisen vatsaankin tämän ulkosalla nukkuessa. Eräälle naiselle, jonka vatsaan käärme oli

tunkeutunut, oli tarvinnut syöttää kaikenlaisia väkeviä aineita, jota paitsi hänet oli pitänyt panna jaloista riippumaan ja asettaa maitovati suun alle, ennenkuin matelija oli suostunut tulemaan ulos. Piipuun keräytyvä tupakanöljy on käärmeelle tappavaa myrkyä.

Palm muisti pikkupoikana kuulleensa äitinsä kertoneen, miten ihmisen tulee kummallisen raukea olo ja vastustamaton uni, kuin käärme jotenkin lumoiisi uhrinsa jo ennen vatsaan tunkeutumistaan. Jotenkin tarina oli ehkä vaikuttanut hänen hermoihinsa, sillä kerran viedessään hevosta laitumelle Rantasenmäkeen häntä oli ruvennut tavattomasti raukaisemaan. Hän paneutui jo pitkäl-

leen paisteiselle mäen lappeelle, kun yht'äkkiä muisti äitinsä kertomuksen. Mutta niin voimakas raukeus oli hänet vallannut, että hänen täytyi ponnistaa voimansa äärimmilleen, ennen kuin oli saanut pakotetuksi itsensä ylös. Päästyään vihdoin jaloilleen hän huomasi kaksi käärmettä aivan läheisyydessään pistävin silmin häntä tuijottamassa.

Kummallisia tarinoita käärmeistä kerrotaan, mutta kun muistamme, miten suurta osaa ne ovat näytelleet ihmissuvun historiassa jo aikojen alussa, niin ei sovi ihmetellä, vaikka kummempiakin kerrotaisiin.

Forssan Lehdessä 3. 5. 1945.

Esko Viljanen.

Taidemaalari Aukusti Uotila.

Katini seinällä riippuu kaksi Aukusti Uotilan maalaamaa taulua, joista varsinkin toista olen vuosikymmeniä ihailnut. Miettiessäni kuvausaiheita Urjalan suuren nousukauden sivistyshenkilöistä haluaisin nykypolvelle esittää vaikkapa harsitunkin kuvauksen Aukusti Uotilasta, koska vain harva hänestä enää tienee, kuka hän oli, tuo nuorena kuollut mies, josta runoilija lauloi, että Suomi on aina siunaava hänen muistoaan.

Vaimoni äitiä, Aleksandra Heikkilää, joka oli Uotilan sisar, pyysin silloin tällöin kertomaan huomautusta veljestään. Näitä muistikuvia olen yrittänyt koota yhteiseksi saraksi. Lisäksi tuli sattuma. Löysin sisaren tallettamana Uotilasta v. 1886 tehdyn runon, jossa häntä herkin värein kuvaillaan. Aluksi otaksuin sen olevan runoilija-veljen, Oskar Favénin käsialaa. Mutta runon rakenne ei viittaa siihen, eikä sitä ole Favénin runokokoelmassakaan. Myös löysin haalistuneen sanomalehtileikkeleen. Ruotsinkielinen kirjoitus on Ville Wallgrenin Hufvudstadsbladetissa esittämä kuvaus Uotilasta. Siinä hän mm. kertoo taiteilijan elämästä Pariisissa, jossa he yhdessä työskentelivät Berndtssonin taidesalongissa.

Aukusti Uotila oli talonpoikais-

sukua. Hänen isänsä Antti Favén oli 1811 syntynyt Hauholla, Miehoilan kylän Lurin talossa, jossa vanhin tunnettu jäsen mainitaan kylän soitoniekkana. Hauholta hän muutti Urjalan Laukeelaan, josta osti Uotilan talon, ja otti siitä itselleen uuden sukunimen. Hän oli aikakautensa kehittyneimpiä talonpoikia. V:n 1863—4 valtiopäivillä hän edusti Tammelan tuomiokuntaa. Hänen kotinsa oli käräjätalo, jossa myös seutukunnan sivistyneistö usein vieraili. Hänen pojistaan viisi tuli ylioppilaaksi ja näistä Oskar Favén toimi opettajana yliopistossa. Ulrika eli Ulla-Maria, Antti Uotilan puoliso ja siis Aukusti Uotilan äiti, oli Kylmäkosken Savikoskelta Laadun talon tyttäriä. Hän oli vähäläntäinen, tarmokas nainen, erityisen järjestyskykyinen, jopa melkein sairalloisuuteen asti puhtautta harrastava, joten nuoret opiskelijat varhain tottuivat järjestettyyn kotiin. Niinpä talvisin aurattiin ja lapiotiin tiet lumesta, ennen kuin nuoret herrat lähtivät aamukävelyilleen.

Uotilan kotitalon ympäristölle antoi leimansa mäntymetsät, mutta ryhmä ikivanhoja kotikuusia muodosti näkymään vaikuttavan kohokohdan. Kallioita reunusti silloin vielä luonnontilassa ollut Lehmuusuo yhtäältä ja toisaalta hietikkopellot

ja haalistunut kirkonkylä, joka vieläkin tuntuu aikansa eläneeltä. Ainoastaan takavuosina hoidettu ja laajennettu kirkkomaa kertoo ohikiitäneestä kulttuurijästä. Silloiselle maisemalle antoi hukan enemmän väriä Uutisjärven ja Vanhanjärven lepattavat laineet ja nautintoa niiden kalarikkaat vedet. Nykyisin molemmat järvet on kuivattu.

Aukusti Uotila syntyi 5. 5. 1858 Laukeelan Ylä-Uotilassa. Ylioppilaaksi hän tuli 18-vuotiaana Helsingin suomalaisesta normaalityylyseosta. Jo 15 vuotiaana koulupoikana hän opiskeli Taideyhdistyksen piirustus-koulussa ja yliopiston piirustussalissa. Syksyllä 1877 hän matkusti Pariisiin opintojaan jatkamaan ja oleskeli ulkomailla parin vuoden ajan. Vuosina 1879—80 hän oleskeli muuttaman kuukauden kotonaan, mutta matkusti uudelleen Ranskaan ja oleili siellä 1880—81, jolloin hänen huomattavimmat teoksensa syntyivät. V. 1881 hän palasi kotimaahan ja oleili täällä mm. Loviisassa saaristossa. Tähän aikaan hän mm. maalasi muotokuvan isästään ja tädistään. V. 1885 hän lähti viimeiselle Ranskan matkalleen, jolla hän vielä valmistti useita huomattavia tauluja.

Rakenteeltaan Aukusti Uotila oli hintelä, vaaleanverinen, ruumiinmuodoltaan sopusuhtainen mies. Hänen piirteensä on erinomaisen onnistuneesti kuvattu Edelfeltin maalauksessa yliopiston vihkiäisiä v. 1840 esittävässä taulussa, jossa Uotila kantaa punaista kaapua. Hänen käytöksensä oli miellyttävä ja puoleensa vetävä, ja näillä ominaisuuksilla hän hankki itselleen ystäviä, jotka pitivät hänen hienotunteisesta luonteestaan. Hänen tukkansa oli

vaalean kellertävä, sileäksi alaskamattu. Otsa oli leveä, silmät vaaleanruskeat, kirkkaat ja viisaat; ne vetäytyivät viiruun hänen nauraessaan. Nenä oli kaareva, leuka ulkoneva, ääni lempeä. Nämät piirteet olivat peräisin isän puolelta, vaikka äiti on antanut suvulle yleisimmän; mm. useilla suvun jäsenillä on punainen tukka ja pienikokoinen varhainen talo. Uotila kävi hienosti puettuna; hän olikin ulkoasunsa suhteen erittäin huolellinen, käytti mm. hopeapäistä keppiä. Hän oli tiedonhaluinen ja lueskeli usein yöhön saakka. Aukusti Uotila oli mestari monella alalla; mm. hän soitteli kitarallaan italialaisia sävelmiä.

Taiteilijana Uotilalla oli erinomainen piirustuskyky ja herkkä väri-aisti. Hänen mielenkiintonsa kohdistui maalausteknillisiin ongelmiin, ja hänen maalauksissaan on kiinteä konstruktivinen rakenne, kuten tri Vennervirta kiittäen mainitsee. Hjalmar Munsterhjelm oli hänen opettajansa yliopiston piirustussalissa. Ville Wallgren, Albert Edelfelt ja Robert Stigeli oleskelivat Pariisissa samaan aikaan kuin Uotila. Edelfelt piti Uotilaa suurena arvossa hänen kainon, mukaansatempaavan luonteensa, suurten lahjojensa ja korkeaan sivistykseen pyrkivän luonteensa takia ja antoi suuren arvon Uotilan taidekäsityksille, vaikka Uotila silloin vielä oli varsin nuori mies.

V. Wallgren kuvailee suomalaista taiteilijaelämää Pariisissa. He opiskelivat Ecole des Beaux-Arts-nimisessä taideopistossa, jota lähellä Gunnar Berndtsonillakin oli työhuoneensa. He aterioivat taiteilijaravintolassa, jossa oli runsaasti ruo-

kaa ja hyvää viiniä. Uotila oli hieno mies ja joi pulloviiniä, kun toiset tyytyivät litraviiniin. Ravintolaa Uotila nimitti Epatto-kahvilaksi, kun sen vanha tarjoilija ja useat siellä kävijät näyttivät hassuilta. Siellä suomalaiset pelasivat garanbolea, jossa Uotila oli toisia etevämpi. Keväällä 1878 Uotila istui mallina, kun Wallgren muovaili hänestä profiilikuvan. Se oli samana vuonna näytteillä salongissa.

Pariisissa ollessaan Uotila maalasi mm. 'Appelsiinitytön'. Mallina olut pieni italialainen tyttö pillahiti itkuun, kun taulu oli valmis, eikä hän enää saanut olla Uotilan mallina. Uotila ihaili Bastien-Lepagea, jolla oli suuri vaikutus Uotilan kehitykseen. Aukusti Uotilan tunnetuista maalauksista mainittakoon vielä 'Syysmaisema kuutamossa' (1883), 'Vallinkoski' (1884), 'Tori Nizzassa' (1885), 'Kalastajia Välimerellä' (1885) ja 'Kukkaistytty' (1885). Hänen taulujaan on mm. Ateneumissa, Cygnaeuksen galleriassa, Turun ja Tampereen taidemuseoissa sekä omaisilla Urjalassa.

*

Uotilan kuten yleensä erittäin lahjakkaiden elämä oli lyhyt. Vilustutuaan kurkkutuberkeli tarttui hänen heikkoon ruumiiseensa. Hän läksi 1885 tautiinsa apua etsimään Väli-

meren ilmastosta ja asettui asumaan ensin Nizzaan, sitten Korsikan saarelle pieneen Ajaccion kaupunkiin. Siellä hän sai asunnon eräässä perheessä, jossa talon rouva häntä hoivaili. Kuolema hiipi luo hiljaa, mutta varmasti. Eräänä päivänä sairas näytti heikkonevan. Talon rouva olisi halunnut valvoa yön pötilään luona, mutta Uotila torjui sen. Hän pyysi vuoteensa viereen vain keppinsä, jolla lupasi koputtaa, jos hän apua tarvitsisi. Koputusta ei kuulunut. Yöllä oli saapunut 'Suuri taiteilija', joka vei Uotilan katoamattoman sulouden maahan, näkemään uusia kauneuskuvia, jossa hänen kitaransakin sai uuden yhä kauniimman soinnun. Siten hän erkani täältä 18. 3. 1886 vajaan 28-vuotiaana.

Ajaccion hautausmaalla kasvavan ainoan koivun siimeksessä Aukusti Uotila sai viimeisen leposijansa.

Aukusti Uotilasta mainitsi Aspelin 1886 Valvojassa, ettei yhdestäkään toisesta suomalaisesta maalariasta voi sanoa, että hänellä olisi ollut niin selvä taipumus kehittyä koloristiksi.

Aukusti Uotila on aina muistettava Urjalan suurempien poikien ohella.

E e v e r t t i V e h m a s.

Julkaistu Forssan Lehden kuukausiliitteessä 31. 5. 1945.

Raeli, vuosisadan vaihteessa Vieremässä elänyt omalaatuinen kansanmies.

Hämäläisiä pidetään huumorintajuttomina. Pinnallisesti tämä väite pitääkin paikkansa, mutta vain pinnallisesti. Pohjimmaltaan hämäläinen on syvästi elämän koomillisuuden tajuava. Hämäläisen huumorintajuisuus on vain leppoisaa, rauhallista, myhäilevää, joten vilkas karjalainen tai tulinen pohjalainen on valmis pitämään häntä jörönä, jopa suvaitsemattomanakin. Mutta hämäläisen tyynen pinnan alla on elämän koomillisuuden herkästi tajuava, köyhyyden kiroissakin leikinymmärtävä ihminen, joka usein kätkee mustat mielihauteensa huumorin kirkastamaan kujeiluun.

Todisteena hämäläisen huumorintajuisuudesta ovat monet kansanmies-»suuriskelmit», joiden sanonnat ja kujeet kulkeutuvat polvesta polveen. Toisaalta taas monen yksinkertaisuudessaan ilmentämät koomillisuudet voivat kansan itsensä huumorintajun valoittamana säilyä vuosisatoja. Hyvänä esimerkkinä viimeksimainitusta hämäläisen huumorintajuisuudesta on vuosisadan vaihteessa Vieremässä eläneen *Israel Raskin* edesottamuksista säilyneet sanonnat ja sutkaukset.

Israel Rask eli Raeli, jolla nimel-

lä hänet yksinomaan tunnettiin, oli syntyjään luultavasti varsinaissuomalainen. Noin 70 vuotta sitten hän muutti vaimonsa Kaisan kanssa Loimaalta Vieremään, myllyn yläpuolella sijaitsevaan mökkiin. Raeli ei ollut mikään neropatti, mutta hänen karkea äänensä ja outo murteensa vaikuttivat osaltaan sen, että hänen sanontojansa kohta yleisesti matkittiin. Raeli ei esim. koskaan oppinut lukemaan, eipä edes tuntemaan rahaa.

Ulkomuodoltaan Raeli ei ollut mikään naistenhurmaaja. Hän oli keskikokoinen, tanakka ja — kuten tällaiset tyypit yleensä — kunnollista vaatetusta vieroksuva. Oudointa Raelin ulkonäössä hämäläisen silmällä katsottuna oli hänen käyrä nenänsä ja haituvainen partansa.

Kuten sanottu, Raeli ei ollut mikään älyllisesti loistava eikä tietoisesti humoristinen, mutta yksinkertaisuudessaan hän tuli sanoneeksi paljon sellaista, jota Vieremässä vieläkin toistetaan. Ja moni käyttää hänestä alkunsa saaneita sanontoja niiden alkuperää tietämättä. Poimimme tähän muutamia Raelin eniten toistettuja puheenparsia ja hänestä alkunsa saaneita kaskuja. To-

sin niistä näin painettuna häipyä se mehevyys ja elävyys, mikä niillä Raelin karheaa ääntä ja murrettä matkittaessa on ollut.

Raeli oli nuorempana kirvesmies. Mm. nykyistä kauppalantaloa hän oli veistävässä. Harjannostajaisia juhlistaessa Raeli lienee saanut liian monta kulausta kuohuvaa olutta, koskapa näkö alkoi tehdä kepposia. Käydessään veistämään hän toisten ihmeeksi vain katsoi ja katsoi hirttä aikoen lyödä, mutta ei lyönyt-kään. Lopuksi hän kysyi: »Mitäs nyt tehrään kun tuli kaks piiruu?»

Kirvestyöt eivät oikein liene Raelia miellyttäneet, koskapa hän osti hevosen ja alkoi souvailla, tekipä torpparien edestä päivätoitäkin Talsolan kartanoon. Kerran anivarhaisena talviaamuna taksvärkkiin mennessään hän kahmasi tallin yliseltä suuren sylillisen pehkuja luullen pimeässä niitä heiniksi. Tyytyväisenä sitten kuormansa päällä lötkötellässään hän hyvillä mielin hevoselleen puheli: »Kyl sun nyt kelpaat, Rohju, kun mä sain kaapattuut sulle hyvii nätkkelmii». Rohju oli kuitenkin vallan eriävää mieltä siten päivemmällä pehkuja pureskellussaan.

Raeli oli laiskanpulska mies, joka ei mielellään kävellyt ainakaan hevosen kanssa liikuskellussaan. Paikkakunnalla eläi niihin aikoihin rapuryssä Alexejeff, joka osteli saksiniikkoja, joita sitten kaupunkeihin lähetti. Raeli kuskaili hevosellaan Alexejeffin ostoksia asemalle, mutta matkalla rapuja kuoli aina huolestuttavan paljon. Alexejeff epäili Raelin makailevan kuorman päällä, siksi hän varoitteli: »Älä sinä helveti sika nuku rapu päällä, tämä kuolee». Raeli vakuutteli viattomuuttaan, mutta joutui kerran kiinni itse teosta, kun kohta Tervaahteen päälle päästyään kiipesi rapukuorman päälle, ja Alexejeff sattui näkemään. Tällöin Raeli puolus-

tautui: »Ka, se nii käy ramasemaa, kun kravut rapajavat».

Raelilla oli uskovainen muija Kaisa, joka piti häntä kurissa ja Herran nuhteessa. Raelin oli määrä mennä soranajoon, mutta hänellä ei ollut tarkoitukseen sopivaa lapiota. Kaisa määräsi hänet Paavolasta lainamaan kihvelin, joka niihin aikoihin vasta oli tullut käytäntöön. Raeli lähti Paavolaan, mutta otti isännän kehoituksesta huolimatta tavallisen lapion tallinnurkasta, eikä kihveliä. Näytteli sitten illalla rakkoja käsissään Kaisalle, joka heti kysäsi: »Miksi et ottanut kihveliä?» »Ei isäntä antant», valehteli Raeli. »Et varmasti pyytänyt-kään», epäili Kaisa, jolloin Raelin oli tunnustettava, että »en taint rohveta».

Eräänä aamupuhteena Raeli oli myllyllä sika tappamassa. Sika pääsi kuitenkin ryöväämään Raelin käsistä kaataen miehen ja lampun, joka sammui. Raeli rupe si silloin huikeasti huutamaan pimeästä lärtistä. »Tuokaa liukkaast valkeeta, sika käy mun ylitten». Kaisa pääsi lyhdyn kanssa apuun, ja sika saatiin laillisesti hengiltä.

Sienet eivät niihin aikoihin vielä olleet kansan keskuudessa syötävinä tunnettuja. Kaisa oli kuitenkin kuulut, että herrat ostavat niitä ja rupe si keräilemään. Raeli pauhaili Kaisaa moisesta ajanhaaskauksesta äkäisenä äristen: »Äl' sellaisii marolakkei nouki, ei niit kukkaan syä». Seuraavana päivänä Kaisa paistoi sieniä Raelillekin, joka halukkaasti pisteli niitä poskiinsa. »Mitäs nyt söit?» kysyi Kaisa. »Tais olla vasikan pylsyyt, kun oli niin maukast ja mureaa», kehuskeli Raeli, suupie liään pyyhkiellen. Kaisan paljastettua, että sieniä hän oli syönyt, Raeli suuttui julmetusti ja uhkasi koukka rista Kaisalle antaa, kun »sian ruokaa ihmiselle syöttää».

Kaisa piti huushollinsa ohella myös limonaadi-, pulla- ja tupakka-kauppaa. Raelia hän oli varoittanut myymästä mitään, tämä kun ei tun-

tenut rahaa. Kerran Kaisan poissa ollessa kylän nuoret miehet tulivat ostoksille. Päästäkseen pulmasta Raeli lukitsi oven. Pojat huomasivat talossa kuitenkin oltavan kotosalla, ovi kun oli sisältäpäin teljetty, ja alkoivat kolkutella. Poikain yhä viipyessä oven luona ja pitäessä peliään Raeli lopulta huusi: »Älkäätkolukutakot, ei tääl ny ol kukkaan kotont».

Eräänä talvena souvaillessaan Tammelan metsäkulmilla Raeli joutui tappeluun. Kiukuspäissään hän tuli nirhaiseeksi puukolla erästä hätyyttelijäänsä. Kiireesti hän lähti pötkimään pakoon kylän nuoret miehet kintereillään. Eräässä talossa oli vieremäläinen räätäli, ja tämän puoleen Raeli nyt hädissään kääntyi pyytäen: »Autast ny raatal mua pakoon, kun tuli vähän ronkatuut.» Räätäli auttoi ja Raeli pääsi pätkähästä, mutta vieläkin käytetään Vieremässä tappelun yhteydessä sanontaa: »Tulikos ronkattuut?»

Raeli oli ostamassa Forssan torilta viljaa. Loimaalainen isäntä pyysi 18 markkaa tynnyriltä. Raeli, jota Kaisa oli varoittanut tinkimään kanssa, tokaisi tällöin: »Eiköst pantais 20 markkaa». Isäntä suostui ilman vaiheita, ja molemmat olivat tyytyväisiä.

Raeli piti arvolleen sopimattomana, että valmo kulki rinnalla. Eräänä pyhääamuna kirkkoon mennessään Kaisa kuitenkin pysytteli itse pintaisesti sivulla, vaikka Raeli vuoroin hidasti ja vuoroin kiristi vauhtiaan. Lopuksi hän ei voinut olla sanomatta: »Kulje sää sit eres tai peräs, mutt äl siihe rinnalle tuppaa».

Eräänä iltapuhteena Raeli Kaisansa kanssa meni lukusille, joita pidettiin naapuritalossa. Lämpimässä tuvassa hän kuitenkin nukkui heti. Kaisa sai hänet parhaiksi heireille papin päätettyä alkajaispuheensa, ja silloin Raeli kysyi: »Kukast siel ny puhui?»

Raeli oli myös ilmojen ennustaja, kuten useimmat entisajan miehet. Eräänä aamuna myllyssä ollessaan Raeli taas katseli taivaan ja maan merkkejä ja sitten pitkän harkinnan jälkeen vakuutti: »Kyl siit ilmat nyt muuttuut, siit tulee lumi- tai vesisare, jollei pakaseks muutu, kun koskihara niin räakkyyt». Koskihara oli luultavasti työttökuikka, joita vielä jokin vuosikymmen sitten Vieremän kosken sulassa suvannossa talvehti.

Kaisa oli väittänyt Raelille, että pojat olivat varastaneet häneltä tupakkaa. Hämäränä iltapuhteena saunasta tullessaan Raeli oli kuulevinaan tuvasta epäilyttävää rapinaa. Hän näki nurkassa epämääräisen hahmon ja muistaen Kaisan väitteen varkaudesta hänelle tuli mieleen, että siellä varmasti varas nyt kähmii. Asiaa enempiä harkitsematta hän sieppasi hiilihangon ja tempasi nurkassa olevaa kasaa täydellä voimallaan. Varas ei älähtänytkään, mutta kissa pujahti särkyneen rukin alta suuresti hämmästyksissään moisesta rojahduksesta.

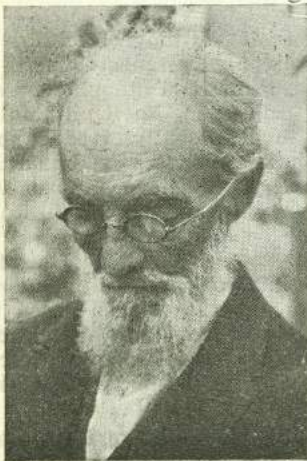
Raelilla oli useita omituisuuksia. Niinpä hän säännöllisesti lyhensi palttoonsa kannon päässä kirveellä poikki. Samoin hän katkaisi takkinsa rintakäänteet. Jos joku hänelle tästä huomautti, hän vain virkkoi: »Silmäas niis ronkkiit». Kerran hän jäädytti perunakuoppansa oviaukon umpeen vorojen varalta, unohtaen, että tämä toimenpide tuottaa hänelle itselleenkin melkoisia vaikeuksia kuoppaan aikoessaan.

Raeli on ollut kuolleena jo useita vuosikymmeniä, mutta yhä edelleen varsinkin Vieremän vanhempi väki hänen edesottamuksiaan muistelee ja itseksensä hymyilee Raelin omalaatuisen olemuksen mieleen tullessa.

Viljami.

Julkaistu Forssan Lehden kuukausi-liitteessä 31. 5. 1945.

Kaksi forssalaista musikanttia.

Kalle Jousinen.

Oli Uudenkylän suurtulipalokessa eli siis vuosi 1901, kun ensimmäisen kerran näin Kalle Jousisen »tekemässä musiikkia». Olimme — parin yhtä seikkailunhaluisen miehenalun kanssa kuin itsekkin noihin aikoihin lienen ollut — odysseia-retkellämme tunkeutuneet Forssan vanhan työväentalon juhlasaliin. Mitä meidän piti sieltä löytää, sitä en enää jaksaa muistaa, mutta jotain erinomaisen tärkeää sen tietysti täytyi olla. Ja tärkeätähan se olikin, tosin aivan toisessa mielessä kuin mitä 6-vuotias pojannaskali pienessä päässään oli kuvitellut.

Salissa seisoj yhdessä rykelmässä joukko setiä ja tätejä, jotka kaikki lauloivat yht'aikaa. Tämän edessä seisoj mies, Kalle Jousinen, viulu vasemmassa kädessään ja auttoi silloin tällöin laulullaan ryhmän esiintymistä. Pikkumies oli ensi kerran elämässään tullut tekemisiin sekkuoron ja moniäänisen laulun kanssa. Laulu, jota kuoro esitti, oli E. A. Hagforsin »mahtavasti voimakkaasti» (Laulu Vuokselle, sanat J. H. Erkko), ja niin mahtavasti tämä laulu on noilta ajoilta saakka syöpynyt mieleeni, että aina, milloin kuulen sitä esitettävän, muistini syvimmistä lokeroista palautuu esille sen ensimmäinen kuulemistilaisuus. Olen tuon tapahtuman jälkeen monet kerrat kuullut valiokuorojen esittävän 'Laulua Vuokselle', mutta näiden esitykset eivät mielestäni ole voittaneet sen vaatimattoman työväenkuoron esitystä, jota armon vuonna 1901 jouduin kuulemaan Forssan vanhassa työväentalossa.

Kuoron teknillinen taso ei varmastikaan ollut korkein mahdollinen — Heikki Klemettikään ei tuolloin vielä ollut kirjoittanut tunnettuja ja tunnustettuja kuorolaulu- eikä äänenmuodostusoppaitaan —, mutta kun tuo laulu vieläkin, muuttaman vuosikymmenen takaa pysyy mielessäni saavuttamat-

tomanä on laulajien varmaankin täytynyt laulaa sitä sydämensä pohjasta asti eikä tuo oikeastaan ole ihmeteltävääkään, silloinhan elettiin sortovuosien synkkiä aikoja. Miehen, joka pystyi loihtimaan tällaista, pikkupojan mielestä 'moniväristä' laulua' täytyi olla suuri taituri ja sitähan vaikuttavan kuoronjohtajan tietenkin pitää olla. Pieni mies oli siis vaistonnut oikein ja siitä lähtien myös hänen ihmettelevät ja ihailevat katseensa seurasivat pitkät ajat 'suurta' miestä, Kalle Jousista, joka 'maalasi' sävelin.

Toinen, tällä kertaa henkilökohtainen, kosketukseni Kalle Jousiseen tapahtui kymmenkunta vuotta edellä kerrotun tapauksen jälkeen. Joulunaikaan v. 1912 tai —13 pyydettiin allekirjoittanutta tulemaan mukaan soittamaan tilapäisessä viulukvartetissa, jonka oli määrä esiintyä jonkin työväen ammattiosaston pikkujoulujuhlassa. Minä menin, vaikka soittotaitoni silloin, niinkuin myöhemminkin, on ollut laadultaan hieman häilyväistä. Kvartetissa soitti ensi viulua Kalle Jousinen itse, toista allekirjoittanut, kolmatta ja neljättä Per Söderlund ja Arvo Jousinen, viimeksimainittujen keskinäistä järjestystä en muista. Työväen ja 'herrasväenkin' jousiorkesteriharrastukset potivat noihin aikoihin, jos niitä verrataan samanlaisiin harrastuksiin toista vuosikymmentä aikaisemmin, hyvin tuntuva kalvutustautia ja ilman sitä Per Söderlundia ja tämän kirjoittajaa, joita kai pidettiin suurinakin 'porvarispoikina', tuskin olisi kutsuttukaan mukaan.

Kiireelliset harjoitukset pidettiin

esiintymispäivänä nykyisessä työväentalossa. Soitettavia kappaleita olivat mm. Beethovenin 'Jumalan kunnia luonnossa' sekä muuan Karl Maria von Weberin sävellys. Viimeksimainittu oli vähän vaikeanpuoleinen eikä se harjoituksissa aluksi tahtonut mennä täysin 'nuottien mukaan', tottumattomia kun oltiin yhteissoittoon; ainakin allekirjoittanut oli silloin aivan 'vihreä' kvartetisoi-tossa, mutta Jousinen ohjaili hermostumatta ja rauhallisesti ja niin päästiin kuin päästiinkin kappale kunnialla loppuun saakka. Itse esiintymistilaisuudessa ei sattunut suurempia 'kömmähdyksiä', ja yleisö tuntui olleen kiitollista kuulemastaan, mikä johtui osalta ehkä siitäkin, ettei minkäänlaista viuluyhtyettä ollut moniin vuosiin esiintynyt työväentalossa sen paremmin kuin muuallakaan Forssassa. Valitettavasti tämäkin kvartetin yhteissoitto loppui tähän tilaisuuteen.

Kvartetin johtajana K. Jousinen oli varma ja taitava; levollisesti hän ohjasi yhtyettä. Hänen muukin esiintymisensä meitä nuorukaisia kohtaan oli, niin ikämies kuin hän jo silloin olikin, toverillisen ystävällistä ja hyväntahtoista. Taiteilijateramentiltään, jos tätä sanaa saa käyttää, Jousinen oli sen mukaan kuin lyhyen yhdessäsoiton aikana opin häntä tuntemaan, tasainen ja valoisa luontoinen.

K u s t a a Ö s t e r m a n .

Muistelen ensi kerran nähneeni Kustaa Östermannin soittamassa viulua jossakin yhtyeessä. Tämä tapahtui arpajaisissa, jotka pidettiin Käsityöläisklubin talon pihamaalla.

Sen jälkeen näin hänet silloin tällöin soittelemassa kesäjuhilla kansantansseja, joita milloin mihin tilapäisesti kokoonpantu tanssijoukkue esitti. Henkilökohtaisesti tutustuin Östermanniin kuitenkin vasta vuosia myöhemmin ja tämä tapahtui silloin, kun aloin ottaa häneltä tunteja jalossa viulunsoittotaidossa. Vuotta en varmuudella muista, mutta luultavasti se oli 1908.

Tarkoitus lienee ollut, että olisin saanut täydellisen alkeiskurssin viulunsoitossa ja nuottien lukemisessa, mutta ensiksimmäinmittu jäi tuntuvalta osalta toteutumatta siitä syystä, ettei Österman käyttänyt opetuksessaan viulukoulua; näihin aikoihin oli tietääkseni kuitenkin jo ilmestynyt ainakin pari suomenkielistä viulukoulua. Muista kuin ensimmäisestä asemasta soittamiset samoin kuin erilaiset jousenkäyttötavat jäivätkin viulukoulun puuttuessa pääasiallisesti myöhemmin opittavaksi. Nuottien ja tahdin lukeminen sen sijaan oli hyvin perusteellista ja tämä tapahtui siten, että Österman levitti oppilaansa eteen paksun sidotun nuottikirjan, jossa oli etupäässä marsseja ja tansseja. Tästä kirjasta annettiin sitten myös kotitehtävät. Kun jokin kappale otettiin harjoiteltavaksi, opettaja soitti useimmiten sen ensin itse, minkä jälkeen oppilas sai yrittää tehdä perässä samalla tavoin parhaan taitonsa mukaan. Mutta juuri taitohan oppilaalta usein puuttuikin, ja niin Österman tuli avuksi ja kärsivällisesti ohjasi häntäisen oppilaan nuottien ja varsinkin paussien laskemisen vaikeitten salakarien lomitse odotettuun 'loppumaaluun'. Jos aina jälkeensäpäin olisin muistanut opettajani tehokkaan

tahdinlaskuohjeen »yks-ta, yks-ta, yks-ta», niin tuskinpa milloinkaan olisin suistunut pois nuottien ranteilta, mutta harvoinhan nuoruus ja hulluus uskoo vanhuutta ja viisautta.

Yhden kesän ajan kävin Östermannin opastuksella soittelemassa, tavallisesti kerran viikossa. Musta, laiska kissa loikoili melkein aina Östermannin kamarin sängyn päällä siellä käydessäni, mutta kuunteliko ja nauttiko se soitostani, siitä en päässyt selvyyteen, kissa kun ei millään tavoin reagoanut vingutteluihini. On kuitenkin syytä epäillä, että se suhtautui verraten kielteisesti soitteeluihini, vaikkei se isäntäväelleen lojaalina kissana tahtonutkaan näyttää tunteitaan. Silloisista harjoituskappaleista muistan vielä 'Korkorautapolskan' ja marssin 'Taratabum-tara'. Kenen sävellyksiä ne olivat, sitä en enää voi muistaa, mutta että ne olivat ilmestyneet C. F. Peterssin kustannuksella Leipzigissä, sen tiedän, koska nuottien otsikkolehdillä oli amoriinien kuvat. Österman soitti nämä samoin kuin kaikki muutkin kuulemani kappaleet taidokkaasti ja rutinoitusti; vallankin hänen oikean kätensä taito oli huomattava, mutta niinpä hänellä olikin tapana sanoa, että »mitä sakeammassa nuotteja on, sitä hauskempi niitä on soittaa».

Österman oli sen muistikuvan mukaan, mikä minulle hänestä on jäänyt, iloinen ja 'estoja' vaille oleva musikanttiluonne, todellinen sangviinikko. Hänen silmänsä säikkyivät, päänsä heilahteli ja hänen vasemman jalkansa kengänkärki ja oikean jalan kantapää nousivat ja laskivat marssin tai polkan tahdis-

sa hänen näitä rakkaita kappaleita soittaessaan. Kustaa Östermannissa oli onnellisella tavalla yhtyneenä synnyinmäinen kansansoittaja ja itseoppinut muusikko.

*

Edellä olevat hajanaiset muistelmat on tarkoitettu paitsi säilyttämään vähäisiä lähikuvia tässä mainituista forssalaisista musiikkimiehistä myös vaatimattomaksi kun-

nianteoksi heidän muistolleen, heidän, jotka vaikeissa ulkonaisissa olosuhteissa, mm. pitkistä työpäivistä huolimatta, saavuttivat kunnioitettavan taidon soittamista vaikeimman, viulun, käsittelyssä ja jotka huomattavalla ja hedelmöittäväällä tavalla aikanaan ovat edistäneet kotiseutunsa musiikki- ja kulttuurielämää.

A. S e l ä n k ö.

Julkaistu Forssan Lehden kuukausiliitteessä 31. 5. 1945.

Urjalan osuus suuressa lähetystössä.

Kun helmikuun manifesti oli helmikuun 15. p:nä 1899 julkaistu, niin jo saman kuun 27. p:nä kylmäkoskelainen maisteri *Artturi Kannisto* kävi neuvottelemassa *Alfred Retulaisen* kanssa niistä toimenpiteistä, joihin tilanteen johdosta olisi ryhdyttävä. Kannisto jätti hallitsijalle esitettävän adressin lomakkeen ja samalla suunniteltiin, miten adressiin olisi kerättävä nimiä, koska vain osa kuntalaisia voisi saapua kansalaiskokoukseen. Helsingissä piti jo riittämiin kerätyn varoja matkaa varten, joten kokouksessa ei mitään rahankeräystä olisi toimitettava.

Maaliskuun 5. p:nä oli sitten Urjalan kunnallistalossa kokous, joka alettiin virrenveisuulla. Väkeä oli saapunut noin 300 henkeä. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin *Juho Astala*. Maanviljelijä *A. Retulainen* sai ensimmäisen puheenvuoron. Hän selosti kansan aikomaa tarkoitusta ja luki adressin, jonka kokous yksimielisesti hyväksyi. Kokous valitsi Retulaisen lähetystön jäseneksi sekä päätti laskea seppeleen Aleksanteri II:n patsaalle. Kuhunkin kylään valittiin kaksi henkilöä, mies ja nainen keräämään nimiä. Listat oli jätettävä maaliskuun 10. p:nä Retulaiselle. Kunnan asukasluku oli

silloin 10.500 henkeä ja näistä 3.600 kirjoitti anomukseen nimensä.

Jo maaliskuun 12. p:nä alkoi *A. Retulaisen* matka, aluksi Helsinkiin. Seuraavana päivänä lähetystön jäsenet kokoontuivat Aleksanterin patsaalle, jolle laskettiin urjalalaistenkin seppele. Patsaan juurella laulettiin Jumala ompe linnamme ja Maamme-laulu, minkä jälkeen osanottajat kerääntyivät Palokunnantalo. Siellä toimitettiin valtakirjojen tarkastus ja jaettiin osanottolippu. Kokous, jossa oli saapuvilla 500 edustajaa, jatkui illalla. Aika lopui sittenkin kesken, eikä erityistä päätöstä voitu tehdä.

Yön aikana valmisteltiin asiaa. Lähetystön jäsenet kokoontuivat uudelleen Palokunnantalo. Neuvottelujen tuloksena oli, että valittiin ns. pikku lähetystö, jonka piti heti matkustaa ministerivaltiosihteerin kanssa neuvottelemaan asiasta, millä aikaa lähetystön toiset jäsenet odottaisivat Helsingissä menettelyohjeita. Valiokuntaan kuului kaksi miestä jokaisesta läänistä, siis yhteensä kuusitoista. Hämeen läänistä valittiin siihen *Alfred Retulainen* ja *Oskari Taival Orivedeltä*. Turun ja Porin läänistä tuli mm. kreivi *August Armfelt*, jonka valiokunta valitsi johtajakseen.

Jo samana iltana alkoi matka Pietariin. Valkeasaarta lähetyttyä Armfelt jakoi jäsenille kirjekuoriin järjestetyt paperit. Tullitarkastusta seuraamaan jäi edustaja Pöysti, kun toiset poistuivat ravintolaan.

Valiokunta kokoontui tohtori Cygneuksen huoneistoon 15. p:n klo 14. Kreivi August Armfelt tiedotti, että hän oli käynyt setänsä Carl Alexander Armfeltin kanssa ministeri- ja valtiosihteeri Procopén luona, joka oli luvannut pyytää audienssia lähetystölle, kun hän käy perjantaina 17. p:n keisarin luona, joka silloin myös tapansa mukaan nauttii herranehtuollista. Näin ollen toisten edustajien oli oltava Helsingissä, kunnes he saapuisivat Pietariin vasta 17. p:n aamulla. Valiokunta päätti sovitulla sähköllä tiedottaa asiasta Helsinkiin. Ensimmäisellä junalla Pöysti lähetettiin suullisesti selostamaan tilannetta.

Tuomari Joonas Castrén ja kirkkoherra Johannes Bäck olivat sitä mieltä, että lähetystön olisi heti matkustettava Pietariin. Se lähtikin 15. p:n illalla ja saapui perille seuraavana aamuna. Tästä valiokunta ei ollut saanut tietoa. Se ei vielä ollut tehnyt edes kaupunginpäällikölle ja poliisimestarille ilmoitusta lähetystön tulosta, kun sen piti saapua vasta päivää jälkeen. Pöysti sai kuitenkin aikaan, että osa lähetystön jäseniä jäi odottamaan Viipuriin.

Kun lähetystön jäseniä oli saapunut runsaasti Pietariin, niin poliisimestari tiukkasi heiltä, kuka oli joukon johtaja. Joonas Castrén ilmoitautui siksi ja meni eräiden miesten kanssa kaupunginpäällikön luokse, pyysi liikkumislupaa kaupun-

gilla ja päällikön välityksellä audienssia keisarin luona. Lähetystön jäsenten keskuudessa oli siis menettelytapojen suhteen hajaannusta.

Valiokunta sai toimekseen pyytää suomalaisen seurakunnan kirkkoa lähetystön kokouhuoneeksi. Ilta-puolella pohdittiin tohtori Cygneuksen kodissa tuon kokouksen järjestämistä. Oli aikomus antaa pääsylippu lähetystön jäsenille ja eräille muille suomalaisille. Retulainen ehdotti, että lippuja annettaisiin tohtori Cygneukselle ja kreivi Armfeltille, jotka sitten voisivat niitä jakaa, kenelle he katsoisivat soveltuvan. Mutta Castrén vaati, ettei lippuja annettaisi valiokunnan pietarilaisille ystäville. Retulainen lämpeni ja kertoi olevansa talonpoikainen jäsen valiokunnassa ja lähetystössä, eikä hänellä ollut ainoatakaan ystävää Pietarissa, ellei siksi katsottu tohtori Cygneusta ja hänen rouvaansa; kreivi Armfeltin hän tunsikin vain nimeksi. Hän myös toivoi, ettei kirkkolippuja annettaisi lähetystön jäsenten pietarilaisille ystäville.

Kokoukseen saapui samalla tietoa kirkkoherra Hakkaraiselta, ettei superintendentti hyväksynyt kirkkoa kokouhuoneeksi. Kokouksen pitoon olisi ollut tilaisuus suomalaisten avarassa klubihuoneistossa, johon lähetystön jäsenille ruokailukin oli järjestetty. Toinen kokoontumispaikka olisi ollut rautatieläisyhdistyksen suuri sali, johon Pietarin suomalaiset järjestivät lähetystön jäsenille kesti-illan.

Joonas Castrén ehdotti, että suomalaiset ajelisivat kaupungilla parivaljakolla, mutta H. G. Paloheimo arveli, että suomalaiset talonpojat

käyttäytyvät sopivammin, jos he kävelevät pienissä ryhmissä; ken ei jaksa kävellä, käyttäköön ajuria.

Valiokunnan jäsenet saivat 17. p:n aamulla kutsun tohtori Cygneuksen luokse klo 12:ksi. Heidän oli pukeuduttava mukanaan olevaan juhlapukuun. Ministerivaltiosihteeri oli saanut keisarin vastauksen, jota kuulemaan valiokunta oli kutsuttu. Konsuli Wolff luki valiokunnalle sen vastauspuheen, jonka hän aikoi pitää ministerivaltiosihteerin luona.

Tohtori Cygneuksen asunolta ajettiin suoraan ministerivaltiosihteerin luokse, joka lähetystölle luki keisarin vastauksen. Samalla ministerivaltiosihteeri huomautti siitä, että lähetystö ei ollut noudattanut hänen antamiaan ohjeita, vaan pyrkinyt saamaan audienssin kaupunginpäällikön välityksellä, joka oli pyynnön toimittanut keisarille ennen kuin hän ennätti asian esitellä. Hänelle oli tullut kysely, oliko hänen tiedossaan, että keisarin puheille pyrki 50 suomalaista, eikä ollut muuta neuvoa, kuin anoa kirjeellisesti audienssia, vaikka hän olisi sen tehnyt vasta onnittelevien yhteydessä, kuten oli kreivi Armfeltille luovannut.

Sen jälkeen konsuli Wolff luki puheensa, johon ministerivaltiosihteeri ei vastannut.

Yöllä lähdettiin paluumatkalle. Oli ankara lumipyry ja rautatie oli mo-

nin paikoin tukossa. Kaipiaisten asemalla junan oli pakko pysähtyä 3—4 tuntia, jona aikana ruokailtiin aseman ravintolassa, jolloin käytettävissä olevat ruokavarat lähiseudtakin tyhjenivät. Illan tullen saavuttiin Helsinkiin.

Oli toinenkin ikävä kohta. Matkaan lähtiessä oli vakuutettu, että Helsingissä on varattu matkakulut etukäteen. Mutta kansliasta ilmoitettiin, että ne ovat kultakin paikkakunnalta kerättävä ja suoritettava kanslialle takaisin. Tämä tuntuu vähävaraisista varsin ikävältä.

Seurahuoneessa oli lopettajaistilaisuus. Ohjelmassa oli orkesterinsoittoa. Puheita pitivät ruotsiksi asessori U. Kurtén ja professori Engström, suomeksi Joonas Castrén ja kirkkoherra Bäck, jotka puhuivat yksimieliselle, vaikka kaksikieliselle kansalle. Kauhavan edustaja Kaapo Orrenmaa halusi myös mennä puhumaan ja ehdottaa, että laulettaisiin Herää Suomi yhteisin sydämin ja rinnoin molemmilla kielillä. Silloin oli tosi kysymyksessä, eikä vain kavan suun sanahelinää. Toiset lähetystön jäsenet saivat hänet kuitenkin hillityksi. Sävelten tahdissa taluttivat Helsingin hienot naiset maalaisia. 522.931 henkilön allekirjoittaman adressin perilleviemismatka päättyi.

Evertti Vehmas.

Forssan Lehdessä 21. 6. 1945.

Mierolaispojasta liikemieheksi.

Anton Tammänen — alkujaan Kurki — on syntynyt Lopella pienessä Kurjen torpassa 14. 1. 1854. Kun Anton oli viisivuotias, perhe muutti hänen äitinsä syntymäkotiin Tammelan Hykkilän Könnölle, jota tilaa isänsä Eenokki Kurki alkoi viljellä. Talossa oli kuitenkin muitakin perillisiä, joiden osuudet Kurjen oli maksettava lainarahoilla. Sitten tulivat suuret kato- ja ruttovuodet. Velkoja, Hevoniemen Mansikkaniemi, otti talon antamastaan lainasta. Nämä ajat olivat nuoren Antonin synkimät. He joutuivat talviselle maantielle tietämättä minne mennä, leipäpuolikas äidin 'nyytissä' ainoana eväänään. Ajat olivat ankarat. Useimmissa taloissa syötiin pettua ja olkea. Leipä oli toisinaan niin olkipitoista, että sillä olisi voinut valkean virittää. Hykkilän taloissa oli ylivuotista viljaa, niin että muutamissa syötiin puhdasta ruisleipää, olipa vähän muillekin antaa, mutta Lunkaan taloissa syötiin pettua, jossa jumalanviljaa oli vain sen verran, että leivän sai koossa pysymään. Venäjältä saatiin jonkin verran mattoja (ruisjauhoja, jotka olivat mattoa valmistuttavasta kankaasta tehdyssä säkissä), joiden avulla elämäniitua saatiin säilymään. Ilman niitä kansaa olisi kuollut nälkään kyläkun-

nittain. Tammelan hautausmaahan kätettiin joka päivä useita ihmisiä, joskus yli 40 ruumista viikossa.

Eenokki Kurki asettui vaimonsa ja poikansa kanssa Loimosten Raelin häviämällänsillään olevaan isännättömään taloon, jossa saivat olla talven. Täällä isä Eenokki huoliensa ja pettymystensä murtamana kuoli vajaan 60-vuoden ikäisenä. Äiti lähti sitten Antonin kanssa Lopelle sukulaisten luokse. Mutta ei ollut täälläkään elämisen mahdollisuuksia, kun köyhillä torppareilla ei itselläänkään ollut suuhun pantavaa. He laahustivat Janakkalaan, josta äidin äiti oli kotoisin. Täällä, isoäitinsä synnyinkodissa, he asustivat seuraavan talven äidin pitäessä talon emännöyt-tä. Anton poikakin jo yritteli vähän töitä tehdä. Talon isännän kanssa he vetivät halkoja Hämeenlinnaan, jossa niistä maksettiin 80 penniä kuor-masta.

Janakkalasta he muuttivat Forssaan, jossa äiti ryhtyi pitämään tehtaassa käyvän tyttärensä taloutta ja Anton joutui Fagerlundille leipurinoppiin.

Fagerlundilla Anton oli sitten seitsemän vuotta eli siihen asti, kun oli käynyt rippikoulun. Työtä oli tehtävä enimmäkseen öisin, ja sitä riitti 15—16 tuntia vuorokaudessa. Palk-

kana oli ruoka ja vaatteet. Rippi-koulun käytyään Anton karkasi Ahlstedtille, joka myös piti leipurinliikettä, tämä kun lupasi hänelle 2 markkaa viikossa palkkaa. Fagerlund suuttui Antonin karkaamisesta, niin että otti tältä teettämänsä ripillepääsyaatteetkin pois ja sitten kärkejän voimalla haetutti Antonin takaisin, koska oppiaikaa ei vielä katsottu päättyneeksi. Anton ei kuitenkaan enää viitsinyt palkatonta työtä tehdä, vaan karkasi uudestaan ja lähti Turkuun Carlstedtin leipomoon töihin, josta puolentoista vuoden kuluksa sai kisällikirjan. Jo ennen Turkuun lähtöään lankatehtaan mestari Ahlstedt oli muuttanut hänen nimensä Ahlforssiksi. Tätä nimeä hän sitten käyttikin vuosisadan loppuun saakka.

Nyt alkoi Antonin elämässä kulkurivaihe. Kauan hän ei yhdessä paikassa viihtynyt. Kolmen vuoden kuluksa hän ehti työskennellä Kotkassa, Helsingissä, Vaasassa, kahteen eri oteeseen Tampereella, toistamiseen Turussa, olipa välillä Forssasakin jälleen Fagerlundilla, joka oli käynyt hänet Turusta noutamassa. V. 1887 hän asettui lopullisesti Forssaan, joka vaellusvuosien aikana ei ollut milloinkaan mielestä kokonaan unohtunut. Nytkin hän työskenteli aluksi Fagerlundilla, mutta muutti sitten tehtaankaupan hoitajan Churmanin palvelukseen, jonka vaimo piti leipomoa yhtiön pakarissa entisen Saviläven rannalla. Pakari oli kuitenkin niin kurjassa kunnossa, ettei Ahlfors siellä viihtynyt, vaan rupesi suunnittelemaan omaa liikettä. Vielä samana vuonna hän osti

suutari Sandbergilta tämän omistaman talon, joka sijaitsi Tammisen nykyisen talon kohdalla. Rakennus oli kuitenkin asunnoksi kelpaamaton, pyöreistä rangoista tehty maaperäinen roju. Talon hinta oli 2.200 mk. Hän revitytti talon ja alkoi rakennuttaa nykyistä taloaan, joka jo seuraavana vuonna valmistuikin. Talo tuli maksamaan 5.000 mk, mutta varsinaista velkaa Ahlfors ei joutunut tekemään, sillä Tampereella ollessaan hän oli säästänyt 600 mk, ja hyväsydäminen Churman antoi hänelle luottoa vastaan jauhoja, jotka hän maksoi sitä mukaa kun sai rahaa leipomistaan leivistä.

Saatuana talonsa valmiiksi hän alkoi harjoittaa vakinaista leipurinliikettä. Pousar, jolla viereisessä talossa oli myös leipomo, katseli karsain silmin kilpailijaansa ja saattoi tälle monta harmia. Rehdillä ja asiallisella palvelullaan Ahlfors kuitenkin saavutti ostajapiirien suosion ja syrjäytti vastustajensa. Näin mirolaispojasta oli tullut omavarainen menestyvä liikemies.

Näihin aikoihin alkoi suuri kansallisuusherätys ja nimien suomalaistaminen. Tällöin Ahlforskin suomensi nimensä Tammiseksi. 48-vuotiaana Tamminen nouti Kaukjärven Lassilta itselleen vaimon, jonka kanssa sitten pitivät leipomoliikettä aina viime vuoteen saakka, jolloin asettuivat vanhuudenlepoon.

Esko Viljanen.

Forssan Lehdessä 30. 6. 1945 (tässä lyhennettynä).

Erään Humppilan papin käynti Jokioisten kartanon kutsuissa.

Kymmenvuotiskautena 1856—66 toimi Humppilan kappalaisena pastori **K o n r a d H e l e n i u s**, joka oli syntynyt Pöytyällä 15. 3. 1823 ja muutti sitten Säkyylään kirkkoherraksi. Tämä pastori, joka Humppilassa toimiessaan eli miehuusikänsä parhaita vuosia, oli tunnettu suurista voimistaan. Hengennes mies saattoi käsitellä tynnyrin ruispussiakin vaivattomasti.

Voimamiehellä oli tuttavuutta Jokioisilla, joten hänet kutsuttiin pääkartanoon eräisiin miesten kekkereihin.

Matkatoverikseen pastori pyysi ystävänsä Vähänkätön tilan isännän Tobias Kristiaaninpojan, joka oli kotoisin Tammelasta, Portaan Rekolasta ja tullut sieltä vävyksi v. 1836. Isäntä Vähäkättö oli silloin jo lähes kuudenkymmenen vuoden ikäinen, kun tämä kertomani matkaseikkailu tapahtui.

Kartanon herrat eivät olleet hyvillään siitä, että pastori oli ottanut seuratoverikseen talonpoikaisen miehen, jonka vuoksi he nyrpeillä mielin mutisivat keskenään: »Onpas Humppilan pastori tuhma mies, kun tuo tänne herrasmiesten seuraan tallipässin». (Herrasväen silloinen nimitys talonpojista). Harmisessaan

he päättivätkin jollakin tavalla tehdä pilaa tästä talonpoikaismiehestä.

Ajan tavan mukaan tarjottiin kekkereissä myös ryyppyjä ja tehtiin totilaseja. Pitojen aikana sattuvat sitten Humppilan miehet käymään yhtäaikaan ulkosalla, jolla ajalla isännän totilasi oli tyhjennetty ja tilalle laskettu värillistä, suolalle maistuvaa vettä.

Tobias tyhjensi lasinsa sisällön yhdellä siemauksella. Hän oli heti huomannut, ettei maku ja haju olleetkaan samat kuin ennen. Mies ei ollut niin paljoa humalassa, ettei olisi hoksannut, kuinka hänelle oli tehty mitä törkeintä pilaa. Huomasi hän hyvästi senkin, että herrat tulivat erittäin iloisen näköisiksi ja nauraa virnistelivät, kun hän hörpösi lasistansa tavallista runsaamman kulauksen. Heti kun Tobias sai tilaisuuden päästä ystävänsä pastorin luokse, hän rohkeni tälle kuis-kutella, mikä konnantyö oli tehty.

Rauhan miehessä pääsi nyt syvä suuttumus valtaan, sillä hän otti teon loukkaukseksi itseäänkin kohtaan. Tuiman näköisenä hän nousi tuoliltaan, käveli muurin luokse, jonka nurkasta tempasi vankan näköisen maasepän tekemän hiilihan-

gon, asteli pitopöydän luokse ja loihe lausumaan jylisevällä äänenpailolla.

»Täällä on loukattu mitä törkeimmällä tavalla minun toveriani, kunniallista talonpoikaa ja seurakuntani kirkonisäntää. Ulos häpeämään ja paikalla senkin siat, muuten alkaa sellainen poru ja parkuna, ettei sen vertaista ole ennen tässä kappelissa tapahtunut!»

Vakuudeksi siitä, että nyt on leikki poissa ja totinen tosi kysymyksessä, voimamies lyöä jymäytti keskelle pitopöytää, niin ettei yhtään tottilasia ehjäksi jäänyt.

Pakokauhun vallassa kaikki ryn-

täsivät ovia kohti ja se herra ensimmäiseksi, joka tottilasin tahraustyön suoritti. Piilopaikastaan ei kukaan uskaltanut tulla, ennenkuin olivat varmoja siitä, että Humppilan miehet olivat jo lähteneet kartanon alueelta. Pastori oli jostain saanut rautakangen käsiinsä, jolla murti tallin ovet auki saadakseen toverinsa hevosen ja ajoneuvot.

Tobias Kristianinpoika vakuutti emännällensä ja ystävilensä, ettei hän toista kertaa mene Jokioisten kartanoon kestiin.

J a l m a r i M a t i s t o .

Forssan Lehdessä 12. 7. 1945.

Soitoniekkaa tapaamassa.

Kukapa ei tuntisi Juho Laaksoa Tammelan Portaasta, tuota vanhaa kansansoittajaa, joka monissa häissä ja huveissa on aikoinaan viuluaansa vinguttanut! Kun tulen kesämökkilleni, en unhoita aina silloin tällöin käydä miestä tervehtimässä ja hänen sujuvaa soittoaan kuulemassa.

Tässä päivänä muutamana kävin taas Laaksolla Turun terveisiä viemässä. Pian lähti soittajan viulusta moneen kertaan kuultuja, mutta aina yhtä tuoreita säveleitä. Siinä Äärliinin ja Rautasen Jussin polkat, siinä masurkat ja sottiisit vuoronperään vaihtelivat. Mieleeni jäi erikoisesti vanha valssi, jonka Laakso noin 60 vuotta sitten oppi. Oli ollut silloin Lindqvistin kulmilla ja siellä kuullut avoimesta ikkunasta viulun äänen. Salaa hiipi nuori mies seinän vierustalle valssia kuulemaan. »On sitten ihme, jos en tuota päähäni saa», tuumaili 'salakuuntelija'. Päähän se menikin ja siellä se on pysynyt. Kun ihmettelin miehen tarkkaa musiikkikorvaa, Laakso virkkoi: »Silloin oli muisti hyvä, mutta nyt se menee sinne, mihin kaikki muukin.»

Mutta soiton ohella muistellaan myös menneitä. Milloin puhutaan Joensuun jymyhäistä, jolloin miehet ikkunaraamit kaulassa pihalle lentelivät, milloin lapsuusajankin tapahtumista. Tällä kerralla kertoi Laakso muun ohella seuraavan tarinan:

Kirjoitettiin vuosi 1881. Silloin oli Aleksanteri-keisari murhattu ja kuolinkelloja kalkuteltiin kuukausimääriä päivisin kello 12—1. Laakso oli silloin 9-vuotias pojan nallikka.

Pitkän aikaa oli jalkaa särkenyt, ja sille apua haettu Forssan tohtoreilta. Mutta eipä vamma niinkään helpolla parantunut. Vihdoin huomasi Procopé, silloinen tehtaan lääkäri, yrityksensä turhaksi ja rupesti ehdottelemaan, että poika vietäisiin Helsinkiin parannuksille.

— Mitenkä sinne pääsisi? kysyi isä.

— Minä kirjoitan sellaisen paperin, että sillä pääsee, puhui lääkäri, mutta sen kirjoittaminen tulee kalliiksi.

— No, en minä niin köyhä ole, etten sellaista voisi lunastaa, tuumi isä puolestaan.

Ja niin se paperi sitten kirjoitettiin ja neljä markkaa se maksoi.

Ruvettiin sitten hankkiutumaan Helsingin matkalle ja eräänä maarianaikaisena kevätpäivänä lähdettiin kohti pääkaupunkia. Hevospehliä kuljettiin Liesjärven tietä Vih-tijärvelle, jossa yövyttiin. Seuravana päivänä jatkettiin matkaa ja illalla oltiin perillä. Kaupungin meno ja meteli pani pojan pään pyörälle, ja sanattomana hän tarkasteli korkeita rakennuksia ja katseli ihmellen kalisevia 'tilisanssivaunuja', jotka hevosten vetäminä kulkiivat katuja pitkin. Oli siinä heraa ja narria, oli posliininaamaisia fröökynöitä kuten ennen Jukolan Jussin Turussa.

Ajettiin sitten sairaalaan. Sinne jäi poika, ja isä palasi kotiin. Ikäväksi veti pojan mielen, ja väkisin tulivat kyynelät silmiin. Mutta kaikkiin tottuu, ja seitsemättä kuukautta siellä oltuaan poika oli jo

niin kiintynyt uuteen ympäristöönsä, ettei enää Porrasta muistanutkaan. Paljon oli talossa lääkäreitä, vanhaa ja nuorta, ja peräkkäin ne päivisin kulkivat osastolta osastolle, vanhin ja arvokkain edellä. Tulipa eräänä päivänä itse kenraalikuvernöörin sairaalaa tarkastamaan. Mahtavan näköinen oli herra ja nöyriä ja palvelveivaisia muut herrat hänen edessään.

Jalka parani, ja eräänä päivänä virkkoi lääkäri:

— Nyt saisit jo lähteä kotiin.

— Ei ole minulla rahaa enkä osaa täältä kotiinkaan.

— Älä ole huolissasi, kyllä minä sinulle paperit toimitan ja matkalle saatan.

Seuraavana päivänä potilas maksoi sairaalalaskunsa. Se oli koko ajalta vain 21 markkaa. Pojan kouraan pantiin tarvittavat paperit ja opastettiin asemalle. Pelotti hyväntaloudesta, kun astui vaunuun, tuon hirveän tulta ja savua sylkevän hevosen rattaille, jommoisia hirmun vehkeitä ei ollut eläissään nähnyt. Mutta vähitellen pelko asettui ja tuntui jo oikein mukavalta istua vaunun penkillä ja katsella ohikiitäviä maisemia. Tultiin Riihimäelle. Siellä ystävällinen junailija neuvoi muuttamaan junaa Hämeenlinnaan menevään. Siinä seisoi nyt poikanen asemassillalla eikä tiennyt, mitä tehdä ja mihin mennä. Tulipa siihen sitten toinen junailija, joka neuvoi:

— Kun tämä juna tästä lähtee, niin mene sitten tuohon toiseen, joka on tämän takana! Se vie sinut Hämeenlinnaan.

Jonkin ajan kuluttua poika tarkastelee jo Hämeenlinnan asemahuoneen ikkunoita. Juna oli lähtenyt ja ihmiset asemalta häipyneet. Syksyinen päiväkin oli kallistumassa iltaan, ja apea oli pojan mieli, kun ei tietänyt, mihin tiensä ottaisi ja mistä yöpuun itselleen löytäisi. Kulkipa siitä poliisi ohii, ja tälle tuikkasi poika paperinsa. Ne luettiin lausahti virkapukuinen:

Näitten papereitten kanssa on sinun mentävä lääninhallitukseen.

Olisi kait se poliisi matkamiehen sinne saattanut, mutta sattui siihen tulemaan muuan herrasmies, joka asian kuultuaan lupautui saattamaan pojan perille, koska hänen omakin tiensä vei lääninhallituksen ohii.

— Tuosta portista menet ja tuosta ovesta sisälle, virkkoi saattaja jättäen pojan siihen ihmettelemään suurta taloa ja sen komeaa porttia, josta nyt siis olisi sisään painuttava.

Ovella seisoi pistinniekka venäläinen vahtisotilas, ja sitä nuori matkamies pahoin pelästyi. Välähti mieleen ajatus: »Nyt se minut tappaa». Mutta eihän se tappanut, tarkasteli vain papereita ja aukaisi oven.

Hetken perästä poika seisoo avarassa salissa, jossa on sekä suurta että pientä herraa. Pöydän päässä istuu itse Costiander, Hämeen läänin silloinen kuvernööri. Tarkastehtiin hämmäläispojan papereita ja ihmeteltiin, että noin pieni mies on yksin ilman saattajaa matkalle lähetetty.

— Ruokaakin se tarvitsisi ja yöpaikan, joku arveli.

— Kyllä minä vien pojan meille ja toimitan sille syötävää, virkkoi kaupunginvouti, joka oli yksi herroista.

Tämän mukana lähtikin sitten Portaan poika, sai ruokaa ja pääsi lämpimään »pakariin», jossa juuri oli leivottu. Leivinpöydälle tehtiin makuutila. Huone oli kuuma ja outo ympäristö. Peloittikin pimeässä. Uni ei silmään tullut, vaan tunnin toisensa perään käänteli yövieras vuoteellaan. Torkahti toki viimein ja siihen heräsi, kun kahville käskettiin. Aamiaistakin annettiin ja yhdessä taas lähdettiin vouden kanssa eiliseen paikkaan lääninhallitukseen.

Pian oli hevonen rattainen portin luona odottamassa, ja rattaila istui virkapukuinen 'nihti', joka hiljalleen lähti ajamaan Hämeen härkätietä ritkin Luolajan ja Rengon kautta Tammelan Portaseen. Silloin oli jo Kylä-Rekolassa 'vanginvyöräriin' virka, ja pihalle tuli pimeänä loka-kuun iltana nihdiä hevonen rattail-

laan kaikkien tuntema Mäkilän Juha, joka nyt kruunun kyydillä palasi kotikyläänsä. Oli pilkkosen pimeätä ja kurainen oli tiekin. Ei siis viitsinyt Juha kotiin lähteä, vaan jäi yhdessä saattajansa kanssa yöksi taloon. Vasta seuraavana päivänä hän tervejalkaisena miehenä pinkasi kotiinsa, kilometrin päässä olevaan Mäkilän torppaan.

Tällainen oli vanhan soittajan kertomus lapsuusajaltaan. Viulu oli hetken ollut vaienneena, mutta nyt taas hyppelivät soittajan sormet sen kielillä, ja vanhat sävelet täyttivät pienen tuvan nekin kertoen muistoja menneiltä ajoilta.

Väinö Korpijärvi.

Forssan Lehdessä 10. 7. 1945.

Pirttimäen Hessun Tukholman-matka.

Venäjän keisarivallan aikoina ei kukaan kreikkalaiskatoliseen uskoon kastettu Suomen kansalainen saanut maan rajojen sisäpuolella kääntyä toiseen kirkkokuntaan, vaan täytyi sellainen asia suorittaa jossain toisessa valtakunnassa.

Tämän vuosisadan alussa asui Humppilassa jo keski-ikä saavuttanut mies, jota nuorempana kutsuttiin Pirttimäen Hessuksi, mutta vanhemmalla puolen ikäänsä nimettiin vain pelkällä sukunimellä. Hänen isänsä kuului olleen vianankarjalainen kaupustelija, joten poikakin oli isän uskontunnustuksen mukaan kastettu kreikkalaiskatolisen seurakunnan jäseneksi. Mieheksi tultuaan ei Hessu ollut mikään 'ryssänsänsänsä', kuten siihen aikaan oli tapana sanoa, vaan hän kävi luterilaisen kirkon jumalanpalveluksissa ja hengellisissä hartauskouksissa sekä tilasi »Sanansaattajaa» ja »Kristillisiä Sanomia». Ainoastaan joka toisena kesänä hän tapasi muodon vuoksi käydä Hämeenlinnassa kreikkalaiskatolisessa ripikirkossa.

Pirttimäki elätti vanhemmalla puolen ikäänsä itseänsä muurarin ammatilla, mutta nuorempana hän oli ensin palvelut renkinä mm. Kinnoksen talossa ja saanut itsellensä elämäntoveriksi Emma-nimisen luterilaisen palvelijan, joka oli tunnettu hyväksi kankaitten kutojaksi. Oman mökin hän sai hankituksi itsellensä, vieläpä toisenkin, kun ensimmäinen oli jostain syystä käynyt epämiellyttäväksi. Lapsia ei peruskunnalle siunaantunut ja se oli

heillä eräänlaisena valopilkkuna elämäntaipaleella, kun ei perillisiä tarvinnut kuljettaa Hämeenlinnassa kastattamassa.

Sain kerran Hessulta itseltänsä kuulla avomielisen tunnustuksen, etteivät ne Hämeenlinnan matkat olleet hänelle mitään haluttuja, vaan paljoa mieluummin kävisi Vapahtajan muistoaterialla oman pitäjän kirkossa.

Kerroin tämän silloiselle seurakunnan kirkkoherralle Hurmerinnalle ja ehdotin samalla, että eiköhän koota kollehti, jolla mies saisi tehdä Tukholman-matkan ja tulla siellä kastetuksi protestanttisen kirkkokunnan jäseneksi. Hurmerinta lämpeni tälle hankkeelle, ja niin toimitimme rahojen keräyksen, kun olin ensin käynyt ottamassa selkoa, suostuuko Pirttimäki itse tähän ehdotukseen. Hessu käänsi tupakkamallia poskessaan, hymyili ja pääteli, että hän tekee kerran vähän pitemmän matkan, ettei sitten aina tarvitse mennä Hämeenlinnaan. Harmaata sarssia kangaspuilla helskkyttelevä Emma-emäntä oli samaa mieltä.

Minulla oli kartta mukanani, josta näytin matkareitin ja selitin, miten Tukholmassa on meneteltävä. Selitin myös, että Hurmerinta hommaa passin sekä muut tarpeelliset asiakirjat.

Rahaa kertyi kokoon tarpeellinen määrä, ja olihan Hessulla itselläänkin sadan markan setelin lisäksi vielä hopeisia lantteja vanhan näköisessä kukkarossaan. Kauppias Paa-vola lahjoitti matkatupakkaa. Syy-

rin emäntä komean juuston ja uskollinen aviokumppani leipoi niin herkullisen näköisiä ohrakakkuja, että niitä olisi kehdannut viedä tullaiksi vaikka itse Ruotsin kuninkaalle. Kakkujen höysteeksi pani Emma mukaan suuren puurasiallisen voita sekä paistettua sian- ja lampaanlihaa. Hessun paras valkoinen paita kaulattiin Siltalan torpassa v. 1862 tehdyllä koivusella kaulauslaudalla. Lähtöpäivän aatoksi lämmitettiin saunakin oikein keloilla.

Reippain mielin, hyvillä eväillä ja opastuksilla varustettuna Hessu lähti tälle historialliselle matkalleen.

Mutta Pirttimäen Hessulla oli muuan helmasynti, hän näet ratkesi juopottelemaan, kun kerran alkoholin makuun pääsi. Tätä eivät matkalle lähettäjät tulleet ottaneeksi huomioon.

Väkijuomakauppa Turussa Humalistokadun varrella oli näyttänyt niin houkuttelevalta, että väkisinkin loihti Hessun ostamaan pullollisen evääksi, ettei koti-ikävä pääsisi mieltä valtaamaan eikä sitten merellä pelolta, jos hyvinkin sattuisi ankarat laineet käymään. Pirttimäki kertoi jälkepäin antaneensa viina-

paholaiselle ensin vain pikkusormensa, mutta se ottikin sitten koko Hessun, niin ettei Tukholman matkasta tullutkaan mitään. Laivalle meno häipyi mielestä. Hessu tuli makuun päästyänsä oikein juoma-tuulelle, jota kesti siihen asti, kunnes rahat loppuivat. Taskunsa pohjalle oli jäänyt sen verran rahaa, että kotiin pääsi. Kerrottiin hänen oileen Turun matkalla putkassakin, mutta itse hän sanoi siitä surkeudesta välttyneensä, kun rukoili poliisilta armoa.

Alakuloisena ja kovasti häpeillään Pirttimäki palasi matkaltaan eikä ensin puhunut mitään seikkailuistaan. Apea oli Emmankin mieli ja pahoitteli, kun ei tullut lähteneeksi samaan matkaan. Ainoa, joka näytti tyytyväiseltä, oli Pirttimäen pieni koira, joka iloisesti heilutti häntäänsä isännän kotiin saapuessa.

Toista kyytirahaa Pirttimäen ystävät eivät hänelle enää keränneet, mutta uskonnonvapauslaki päästi hänet luterilaisen seurakunnan jäseneksi ilman Tukholman-matkaa.

Jalmari Matisto.

Forssan Lehdessä 14. 7. 1945.

Ypäjän rajakivi ja museo.

Kävimme Ypäjällä heinäkuun ensimmäisenä sunnuntaina.

Mukanani oli kaksi varsinaissuomalaista historiantutkijaa, tri Pentti Renvall ja maisteri Aulis Oja, jotka halusivat nähdä sen ikivanhan rajapaikan, missä muinoin Varsinais-Suomi, Satakunta ja Häme yhtyivät. Saimme oppaaksemme opettaja H. J. Mäkitalon, jonka vieraanvaraisessa kodissa tutkimme kartoja ja suunnittelimme, mitä tietä parhain pääsisimme Eksyssuon laidoille. Ajoimme Koskelle vievää tietä myöten koko joukon toistakymmentä kilometriä, kunnes lähellä Someron rajaa käännymme oikealle kädelle, ohjeettomalle sivutielle, jota myöten näkyi kuljetetun puutavaraa. Pari kolme kilometriä ajettuaamme tulimme Perko-nimisen talon lihaan, josta jatkoimme matkaa jalan, vaikka sitten havaitsimme tien olevan autolla ajettavassa kunnossa kilometrin etäämpänä sijaitsevaan Takamaa-nimiseen metsätaloon asti.

Täällä oitis tiedustelimme ystävälliseltä emännältä rajakiveä.

— Jaa, meidän *Pirttiniemennokkaa*? kysyi emäntä antaen täten vanhalle rajapaikalle täsmälleen saman nimen, mikä mainitaan jo keskiaikaisessa asiakirjassa, mutta josta

sitten myöhemmin kartoissa ja rajaselityksissä käytetään myös muotoja Pirttiniemen nenä ja Pirttiniemi.

Takamaa on Someron aluetta, Villukselan kylää, jonka alue pistäytytänne terävänä kiilana. Kolme sukupolvea sitten, kertoi emäntä, raivattiin tänne torppa suon laitaan. Villjelykset, joita on yhteensä 14 hehtaaria, ovat nyt pitkinä sarkoina yhdellä aukealla. Takamaan asukkaat puhuvat selvää perttulaismurretta, lapset käyvät Kuusjoen koulussa, eikä peninkulmien päässä olevalle Someron kirkolle, jonne täytyy kaartaa Kosken kautta, ole muuta yhteyttä kuin veronmaksut ja kansanhuolto. Takamaa sopisi kaikin puolin liittää paljon lähempänä olevaan Ypäjään.

Saimme oppaaksemme pojan, joka tarkoin tunsii polun Pirttiniemen-nokkaan. Pari kilometriä käveltyämme kauniskasvuinen metsämaa kaiventui laajan Eksyssuon keskelle pistäytyväksi kärjeksi. Näköalaa peitti tiheä leppä- ja pensaskasvillisuus, jonka siimeksestä löytyi pari vajaan metrin korkuista rajakiveä ja niiden ympäriltä vielä matalammat suuntakivet. Nämä olivat tyyppilliset isonjaon rajakivet ja varmaan asetettu paikoilleen vasta 1700-

luvun lopulla käydyssä isossajaossa. Sitä vanhempia rajamerkkejä ei enää löytynyt. Tällä alavalla paikalla ei ole mitään maakiviä eikä kalliota, johon rajamerkit olisi sopinut hakata. Mutta kun metsän nokka päättyy suonsalmeen, joka tällä kohtaa näyttää olevan sata parisataa metriä leveä, ja kun nimestä päätellen metsänkärkeen oli aikanaan pystytetty pirtti, oli rajapaikka selvä ilman kiveäkin.

Siinä entisen pirtin sijoilla istuessamme pohdimme, kuinka paljon oli vierähtänyt vuosisatoja siitä ajasta, jolloin ensimmäisen kerran kolmen maakunnan miehet täällä rajasta sopivat, ja miksi rajapaikaksi valittiin juuri tällainen suonranta. Seutu oli varmaan erikoisen suotuisa suurriistan pyynnille. Soiden väliseen salmeen mahdettiin rakentaa tukevista puunrangoista hangas, korkea aitaus, johon metsämiehet ajoivat metsistä ja soilta hirvi-, peura- ja kaurislauvoja. Erämiehet varmaankin viipyivät täällä korvessa pitempiä aikoja ja rakensivat majapaikakseen pirtin. Tänne suuntasivat eräretkensä niin varsinaissuomalaiset kuin satakuntalaiset ja hämäläisetkin, kaukaisistakin kylistä asti. Loimon pitäjän Perttukin, perttulalaisten esi-isä, oli kukaties mukana. Näin tapahtui ainakin jo 1200-luvulla. Ehkä eri maakuntien miehet joutuivat ensin kahakoihin keskenään, kunnes tehtiin rajasopimus ja eräpyyntiä, myöhemmin myös kaskenpoltoa jatkettiin sovinnossa. Muodostui pitäjiä ja kyliä, ja niin tästä alkuaan kolmen maakunnan rajapaikasta tuli lopulta myös viiden pitäjän (Someron, Ypäjän, Kosken, Mellilän ja

Loimaan) sekä kuuden kylän rajojen yhtymäkohta. Rajakiveltä näkyy selvästi se kiila, joka terävänä pistäytyy Someron pitäjistä tänne: uran toisella puolella on Kosken pitäjä ja Turun ja Porin lääni, toisella puolella Ypäjän pitäjä. Loimaan ja Mellilän rajat ovat kasvaneet umpeen.

Näin on täällä Pirtinniemenokassa sijainnut hämäläisten etuvarustus muita maakuntia vastaan ainakin jo 800 vuotta. Pirtti on aikaa sitten lahonnut, mutta sopimus on pitänyt ja muinaisten erämiesten muisto paikan nimenä säilynyt. Vaatimaton, pyhä historiallinen paikka!

*

Oli myös aikomus käydä toisella vanhalla rajapaikalla, Talaskivellä, jossa Satakunnan ja Hämeen raja muinoin yhtyi. Mutta kun sinne olisi pitänyt kävellä läpi metsien 7 km:n taival, ja edessä oli muuta ohjelmaa, täytyi tällä kertaa suunnitelmasta luopua. Näin jäi aikaa tutustua Ypäjän seurakunnan museoon. Se sijaitsee pappilan alueella kauniin metsän suojassa, aivan Perttulan kansakoulua vastapäätä. Museo on opettaja H. J. Mäkitalon kokoama ja hän sitä myös huolekkaasti hoitelee.

Museorakennus on seurakunnan entinen leikkaushuone ja lukkarin asunto. Siinä on kaksi huonetta, edessä melko tilava tupa ja sen takana kamari. Näissä huoneissa asui aikoinaan lukkari Löfroos, ja lähinnä onkin tarkoitus säilyttää asunto näytteenä vanhasta lukkaripuustellista. Täällä on melko paljon Löfroosille kuuluneita esineitä, mm.

hänen suutarintyöpöytänsä ja työkalurasiansa (Löfroos oli alkuaan suutari), hänen kirjalaukkunsa ja kynttiläkruununsa, hylly puulusikoineen ja -lautasineen, kanttorin kuulutuskirja ja joukko hänen kirjojaan, karvalakki ym. Toinen henkilö, jonka muistoja museo sisältää, on Perttulan ensimmäinen opettaja Joose Grönholm. Täällä on hänen kirjoituspulpettinsa, kirja-arkkunsa, Säilökirja, joka kai vastaa nykyajan koulun nimikirjaa, Grönholmin kouluun aikuinen riffelitaulu kivikynttilä jne. Grönholmin kirjasto ostettiin aikoinaan huutokaupasta. Koulumuistoihin tulee lisäksi Levän kiertokoulun mustataulu. Seinällä riippuu seinästä. Vanhoista kirkon hat silkkiliivit, ja hyllyllä on Hake lan Miinan huutokaupasta ostettuja tykkimyssyjä. Yhtä ja toista taloustavaraakin on museotuvassa, myös jokunen tuoli, penkki ja lihta.

Peräkamari on omistettu kirkon muistoille. Näistä huomattavin on särkynyt kirkonkello v:ltä 1765. Harvinainen rippikello, jonka heleällä äänellä kutsuttiin rippiväki kuoriin, riippuu Levän Kuuston isännän vanvaatteista on arvokkain messukasukka, jonka Kauhanojan pari isäntää 1736 lahjoitti kirkolle; myös pa-

ri vanhaa papinkauhtanaa on museoon talletettu. Edelleen on tänne kirkosta tuotu seinäkynttelikkö ja pari komeita puisia kynttilänjalkoja, emäntä Paavolan aikoinaan lahjoittama numerotaulu, paarivaate vuodelta 1827, pari kolehtilaatikkoa, hirvensarvi, joka vanhassa kirkossa oli lakkinaulana, punasta verkaa, joka on yli 200 vuotta vanhaa, alttari-taulun päälliskoriste v:ltä 1812 ym.

Museon esineistö muodostaa jo nyt melkoisen hauskan kokonaisuuden, ja puolustaa erikoisuudellaan hyvin paikkansa vähäisempien pitäjänmuseoiden joukossa. Ypäjän seurakunta on näyttänyt esimerkkiä muille seurakunnille, jotka kaikkikin saisivat hankkia eristetyn museosuojan vanhoille esineilleen, jotka eivät enää sovi kirkkoon, kun se muutetaan nykytyylin mukaiseksi. Ypäjän museo olisi valmis avattavaksi yleisölle. On vain varottava, ettei pieniin suojiin sijoiteta liian paljon esineitä, eikä ollenkaan vierastyylisiä, koska päämääränä täytyy olla sen pitäminen kirkon ja sen virkakunnan sekä koulujen muistosuojana.

E. Aaltonen.

Forssan Lehdessä 7. 7. 1945 (tässä lyhennettynä).

Urjalan nuorisoseuran alkutaipaleelta.

Urjalan kunnallisessa elämässä elettiin puoli vuosisataa sitten erikoista loistokautta. Sen toimihenkilöiden suurena päämääränä oli yhteinen hyvinvointi, kunnan asujainten sivistystason nousu, yleinen aineellinen ja henkisen pääoman kokoaminen.

Kuntaan oli saatu kaksi huomattavaa tekijää: lääkäri ja apteekki, joista molemmista tuli kykenevää ja tarmokasta työvoimaa sivistystyön kentälle.

V. 1895 työskenteli Urjalan apteekissa apulaisena *Otto Turtonen*. Hän oli nuori, innokas, tulisieluinen aatteen mies. Katsellessaan kunnan nuorisoa hän näki sen elävän tahtomattaan henkisesti matalaa elämää. Siinä oli lauma nuorisoa, jolla ei ollut paimenta, ja siksi sen keskuudessa vallitsivat alkeelliset elämäntavat. Pidettiin nurkkatansseja, kun Paulun Hanne oli mainio haitarin soittaja. Olipa silloin vielä Laukeelan ja Salmen poikien keskuudessa toisinaan kylien välisiä tappeluitakin.

Nuorisolta puuttui johtajaa, joka olisi sitä opastanut syvällisemmän, henkisen elämän lähteille. Turtonen oli johtajakyky; hänellä oli liian

kin kuumaa temperamenttia. Hän kokosi ensin muutamia Laukeelan nuoria ympärilleen. Turhalassa pidettiin aluksi yhteisiä illanviettoja. Joulukuun 15. p:nä 1895 oli sinne kokoontunut kymmenkunta kylän tyttöä ja muutama nuorimies. Turtonen piti heille innokkaan esitelmän nuorisoseuratyöstä. He päättivätkin perustaa Urjalan nuorisoseuran, laativat säännöt ja liittyivät Etelä-Pohjanmaan nuorisoseurain liittoon.

Alkavalla seuralla oli aluksi monia vaikeuksia. Vanhempi polvikunta arvosteli ankarasti nuorison toimintaa, vaikka sen kokouksissa oli aina arvokasta ohjelmaa, kokoukset lopetettiin klo 10 illalla, eikä alku aikoina tanssia suvaittu. Sen keskuudessa ilmestyi käsinkirjoitettu *Toivo*-niminen lehti, josta en tosin ole enää tavannut ainoatakaan kappaletta.

Toinen suuri toiminnan este oli siinä, että kylässä ei ollut mitään seurataloa. Turhalassa oli kyllä vanha rakennus, johon voitiin pienissä ryhmissä keräytyä, mutta nuorisoseurajuhlia ei siellä voitu pitää. Lisäksi talon omistaja *Edvard Hietala* kylmeni nuorisoseuraliikkeelle. Turtonen ryhtyi puuhiin, että kunnan

säästöpankki rakentaisi itselleen talon, jossa sitten nuorisoseurakin voisi toimia. Tämän ajatuksen innokkaimpia kannattajia oli *Berndt Pouru*, joka luovutti talonsa vierestä kappaleen peltoa rakennuksen tontiksi. Tälle edustavalle paikalle kohosi sitten 1897 upea pankin talo, jonka nykyisin omistaa manttaalikunta. Siinä nuorisoseurakin sai kotinsa.

Tämän liikkeen innokkaana ja henkevänä sieluna toimi *Berndt Pouru* parin vuosikymmenen ajan. Hänellä oli kauneutta janoava sielu, ja siksi hän nuorisoseuran juhliin pyrki saamaan kaikkea kaunista. Yksinpä tanssikin, kun sitä siellä suvaittiin, »piti olla taidetta, eikä veikirnun vääntöä». Näytelmät, kuvaelmat, laulu ja soitto sekä arvokkaat esitelmät kuuluivat seuran ohjelmaan. Pourun ohella on mainittava silloinen kunnanlääkäri *Väinö Dahlberg*, joka monissa tilaisuuksissa, myös nuorisoseurassa, piti arvokkaita esitelmiä. Papin poikana hänellä oli asiallisen sujuva ja kaunis kansantajuinen esitystapa.

Mutta ensi innostus laimeni kuten tavallisesti aina. Turtonen muutti paikkakunnalta, eikä ilmaantunut toisia yhtä innokkaita aatteen harastajia. Toiminnassa alkoi puolentoistavuotinen lomaannustila. Uurimistilasta sen nosti opettaja *Leo Suomela*, joka Yrjö-Koskisen oppilaana oli valmistunut opettajaksi. Hänen tukena nuorisoseuratyössä oli lääkärin rouva *Hulda Partanen*. Toiminnassa annettiin nyt henkisille arvoille syvempi merkitys ja työtä johdettiin nuorison sisäistä elämää kasvattavaan suuntaan. Kotikouluja

perustettiin. Niiden toimintaa opastettiin, pidettiin opintopäiviä, perustettiin voimisteluseura. Seura saikin toiminnastaan Liiton tunnustuksen, kun sille annettiin kiertävänä palkintona hopeinen vasara puheenjohtajan nuijaksi.

Seuran kasvattaja oli maanviljelijä *Otto Ojanen*, tunnetun valtiopäivämies Kalle Ojaseen veljenpoika. Hänestä kehittyi pystyvä ja innokas nuorisoseuramies, joka vuosikautia uupumatta työskenteli seuran hyväksi. Erikoisesti hän korosti nuorison itsekasvatusaatetta. On myös monien joukosta mainittava *Naimi Tammenterhon* nimi, joka uhrautuvana henkilönä toimi monia vuosia seuran puheenjohtajana. Hänen kynästään olivat lähtöisin enimmäkseen kirjoitukset *Toivo-lehdessä*.

Myöhemmän ajan huomattavista työntekijöistä on mainittava tohtorinrouva *Hanna Skogström*. Hän oli voimakas persoonallisuus ja kulttuuri-ihminen, jota nuoriso kunnioitti. Nuorisoseuran juhliin hän aina hommasi ohjelmanumeroihin kohokohdan. Niinpä hän kiinnitti kuvaelmiin ja näytelmiin varsin suurta huolta ja paljon työtä. Monien joukosta on muistiini jäänyt kuvaelma Keijukaisten häätanssi, jossa Urjalan neitokset saivat näytellä sulavia voimisteluliikkeitä. Ja sitä varten valmistetut puvut vaativat uhrauksia, työtä ja huolta. Maalaisoloissa esiintyjien plastilliset liikkeet, joita ihailien katseltiin, vaativat erinomaisen huolellisen harjoituksen. Hänen ohjauksestaan nuorisoseuran juhlat saivat kulttuurillisen leiman.

Vuosisadan alkupuolella elettiin puolue-elämän rikkirepimää aikaa,

joka Urjalassa huipentui surullisen kuuluisaksi. Historian kirjoittaja löytäneesi siitä monia ikäviä tapahtumia. Edelleen oli vielä silloin suuri juopa 'parempien' ja 'huonompien' ihmisten välillä. Mutta näiden keskellä eli nuorisoseura kukkivaa kevätaikaa. Seura toimi yhdistävänä ja kokoaavana yli puoluekiistojen ja säätyrajojen. Se tahtoi kirkastaa työsään isänmaan ystävälliset äidinkas-

vot, kasvattaa pyrkimystä ylös- ja eteenpäin, esittää nuorison silmien eteen sen, mikä oli kaunista ja jaloa, mihin ihmisen kannatti elämässä alkutaipaleelta lähtien pyrkiä.

Seuran toiminta oli tietenkin oman edun tavoittelusta vapaata. Se tähtäsi yhteistä parasta. Se tahtoi rakentaa eikä repiä.

• Eevertti Vehmas.

Forssan Lehdessä 26. 7. 1945.

Vieremän lukutuvan ja lainkirjaston vaiheista.

Kun viime vuosisadan loppupuolella lukutaito kansanopetuksen tehostumisen seurauksena tuli yleisemmäksi, kasvoi myös harrastus kirjallisuutta kohtaan sitä mukaa. Siitä johtuen perustettiin kyläkirjastoja eri kulmakunnille kyläläisten omasta aloitteesta herännyttä tiedonhalua tyydyttämään. Täten sai alkunsa myös Vieremän lainakirjasto ja sen yhteyteen järjestetty lukutupointa.

Lukutuvan perustava kokous pidettiin Inkillä heimik. 17. p:nä 1900. Kokouksessa valittiin toimikunta lukutuvan sääntöjä laatimaan. Siihen tulivat metsänvartija J. Mäkinen, mylläri K. Nurminen, räätäli O. Mandelin ja maanvilj. A. O. Inki ja mahdollisesti myös joku kutsuttu avustaja. Lukutuvan esimieheksi J. Mäkinen, varalle A. O. Inki sekä K. Nurminen.

Samassa tilaisuudessa kerättiin lukutupaa ja tulevaa kirjastoa varten pohjarahasto. Lahjoittajia oli perustavassa kokouksessa ainakin 22. Lahjoitusten määrä vaihteli 25 pennistä 2 markkaan. Annettiinpa muutamia kirjojakin.

Toimikunta laati seuraavat, hyvin mallikelpoiset säännöt:

Vieremän lukutuvan säännöt.

1 §.

Lukutuvan tarkoituksena on lukuhulun herättäminen sekä tiedon levittäminen paikkakunnalla.

2 §.

Lukutuvan jäseneksi pääsee jokainen paikkakunnalla asuva Suomen kansalainen suorittamalla 25 p. vuosimaksua.

3 §.

Lukutuvan asioita hoitaa ja järjestystä valvoo lukutuvan jäsenistä valittu johtokunta.

4 §.

Lukutupa on avoinna sunnuntai- ja juhlapäivinä klo 3—7 iltapäivällä, mutta ei kuitenkaan ilman esimiehen tai varaesimiehen tai heidän uskomansa henkilön läsnäoloa.

5 §.

Lukutuvan kirjat on säilytettävä tarkasti ja puhtaina. Kirjoja ei myöskään saa viedä pois ilman kirjastonhoitajan lupaa.

6 §.

Väkijuomien käyttö lukutuvassa

on ankarasti kielletty sekä muuten raaka käytös ja sopimattomat puheet.

7 §.

Jos joku osoittautuu sopimattomaksi olemaan lukutuvan osakas, olkoon johtokunnalla valta ensin muistutettuaan erottaa hänet lukutuvasta.

8 §.

Jos lukutupa joskus lakkautetaan, on sen omaisuus käytettävä Vieremän koulupiirin köyhien kansakoululasten hyväksi.

Lainakirjaston toiminta näyttää alkaneen toukokuussa 1901. Silloin laaditussa pöytäkirjassa (tosin ensimmäiset pöytäkirjat ovat vähän epäselviä) sanotaan, että lukutupa ja lainakirjasto yhdistetään yhdeksi toimimaan ja saman johtokunnan valvontaan. Silloin valittiin myös kirjastonhoitaja.

Lainakirjasto sai myös omat sääntönsä. Sen tärkeimmissä kohdissa sanotaan:

Lainakirjasto on avoinna joka sunnuntai klo 5—6 jpp.

Jokainen lainaaja maksaa ensimmäistä lainaa vuodessa ottaessaan 10 p sisäänkirjoitusrahaa.

Joka lainasta maksetaan lainausmaksua 1 p markalta viikossa.

Joka kirjan turmelee, maksakoon korvauksen.

Lukutupa ja kirjasto sijoitettiin Inkille, jossa ne olivat vuoden 1907 loppuun. Sen jälkeen ne olivat sijoitettuina Vieremän eri taloihin vuoteen 1920, jolloin kirjastotoiminta silloisessa muodossaan vähitellen lakkasi, kunnes tilalle tuli sitten

muutaman vuoden kuluttua Forsan pienviljelijäyhdistyksen kirjasto, joka on sijoitettuna yhdistyksen omaan taloon. Lukutupatoiminta syrjäytyi vähitellen sen jälkeen, kun kirjasto siirrettiin Inkiltä omasta huoneesta, sillä muissa taloissa se täytyi sijoittaa tilan ahtauden vuoksi talonväen asuinhuoneisiin.

Kirjain ostoon ja lukutuvan vuokramenoihin saatiin varoja — lahjoitusten lisäksi — alkuvuosina lukutuvan jäsenmaksuista ja kirjain lainauksesta. Pian alettiin saada kirjaston tueksi myös Tammelan kunnalta viinaverorahaa 25 mk vuodessa.

Kirjoja näyttääkin saadun silloisissa vaatimattomissa oloissa verraten runsaasti, sillä vuoden 1903 lopussa laaditun luettelon mukaan niitä oli 159. Näiden lisäksi lukutupa tilattiin useampia sanomalehtiä. Niinpä vuodeksi 1903, jolloin lukutupatoiminta lienee ollut vilkkainta, päätettiin tilata Hämeen Sanomat, Uusi Aura, Uusi Suometar, Pellervo ja Lukutupa. Näin monia sanomalehtiä seuraamalla oli kyläisillä hyvä mahdollisuus seurata maailman tapahtumia, sillä lukutuvan samoin kuin kirjastonkin käyttö näyttää vallankin alkuvuosina olleen runsasta. Lukutupatoiminta tahdottiin alkuvuosina suunnata kaikin puolin vakavalle pohjalle. Niinpä päätettiin pyhä- ja juhla-iltoina klo 4—5 pitää hartaushetki. Milloin ei seurakunnan papilla ollut tilaisuutta saapua hartaustilaisuuteen puhumaan, luettiin sunnuntaina teksti raamatusta. Myöhemmin alettiin järjestää kirjastolle varain

keräämiseksi lukutuvassa jätettäviä, joissa järjestyksen pito ei liene ollut aina helppoa hoitaa.

Kirjaston kirjain tilaamisessa noudatettiin alusta alkaen selvää suunnitelmaa. Vuoden 1903 lainausluettelossa on kirjat jaettu sisältönsä mukaan uskontoa, historiaa, siveysoppia, maantietoa ja elämäkertoja käsitteleviin teoksiin. On myös romaaneja ja satu- sekä runoteoksia.

Vieremän entisen lainakirjaston jäljellä olevat kirjat ovat nykyisin Forssan pienviljelijäyhdistyksen kirjastossa, jossa kirjateosten lukumäärä — kunnan kantakirjaston lä-

heisyydestä lähinnä johtuen — ei ole aivan suuri. Kansakoululaisten lukuharrastusta taas palvelee koulun yhä monipuolistunut lainakirjasto.

Vieremän samoin kuin muidenkin kylien kyläkirjastoilla on ollut aikanaan monipuolisesti kasvattava vaikutus kyläkunnassa. Se ei ole rajoittunut vain siihen, mitä luettu kirja lukijalleen suoranaisesti antaa, vaan kirjasto- ja lukutupatoiminta kokouksineen kyläläisten yhteisenä yrityksenä on luonut pohjaa vastaiselle osuustoiminnalle ja muutenkin laajantuneelle kansalaistoiminnalle.

E. V. PERÄLAMPI.

Forssan Lehdessä 21. 7. 1945.

Voimamies ja sananjulistaja.

Vuosisadan vaihteessa parhainta miehuuttaan elänyt *Juho Oskari Nokkala* oli sympaattinen, voimakas persoonallisuus, joka suurien voimiensa, komean ulkonäkönsä ja rajun luonteensa takia oli paikkakunnallamme laajalti tunnettu. Pelastaaksemme jälkipolville hänen leivottoman elämänsä päävaiheet kävimme hänen poikansa, Torsti Nokkalan luona lähempiä yksityiskohtia tiedustelemassa.

Juho Oskari Nokkala on syntynyt 1872 ns. Eeva-Liisan pienessä mökissä Kuhalassa. Ainoana huoltajanaan köyhä äitinsä Oskarin täytyi jo pikkupojasta osallistua raskaisiinkin töihin. Koulunkäynti supistui parina vuotena käytyyn kiertokouluun.

Oskarista kehittyi kuitenkin komea, voimakas nuorukainen, rajuotteinen ja hurjaluontoinen, mutta aina tinkimättömän rehellinen ja teoistaan vastaava. Jo nuorukaisuudessa hän herätti huomiota työsaavutuksillaan. Hän saattoi hakata jopa 10 mottia päivässä halkoja, vaikka välineetkään eivät olleet läheskään parhaat mahdolliset. Myös tukinteossa hän saavutti voittamattoman maineen.

Kuuluisimmaksi voimistaan ja saatostaan Nokkala kuitenkin lienee

tullut kuokkurina ja ojurina. Sata syltä vanhaa ojaa ei Nokkalle ollut tinki eikä mikään, ja uutta ojaa valmistui kovaan saveen päivittäin parikymmentä syltä. Ojurina Nokkala olikin laajalti tunnettu ja hänelle tarjottiin urakoita naapuripiitäjistäkin, samoin uudisraivausurakoita. Nokkala työskenteli puuskitain. Kun hän tarttui töihin, oli työtahdin rajuus melkein hirvittävä. Kärjensuota nostaessaan hänen työskentelynsä herätti sellaista ihmettelyä, että sitä saatettiin saapua varavastusten katsomaan. Moni asian tuntijakin jäi hämmästyksen valtaan ja kerrotaan mm. Forssan kartanon silloisen »valttarin» lausuneen, ettei tuollainen ole enää oikein luonnollista. Saatuaan urakkansa valmiiksi Nokkala saattoi päälle levätä ja koota voimia taas uuteen rynnistykseen.

Mutta ei yksinomaan turpeen ja tuikin parissa Nokkala tullut kuuluisaksi. Verevä, salskea mies kun oli, kaiken lisäksi raju, rohkea ja sana-valmis, tuli hänestä tyttöjen suuri suosikki ja naisten naurattaja. Kun hän vielä omasi komean lauluäänen ja oli ensiluokkainen harmonikansoittaja, oli hän suosittu seurapiitäjä minne saapuikin. Joskus hurja veri ja ylipursuva voima purkautui.

vat paheksuttavinkin keinoin. Sattui useammin kuin kerran, että viinasta villiintyneenä hän tyhjensi tanssihuoneen, eikä silloin löytynyt vastustelijoita, siksi kuuluisa hän oli voimistaan ja rajuudestaan. Erään kerran poliisit miehissä saapuivat pidättämään kisojen häiritsijää, mutta kun täysinäinen kaljatynnyri lensi komeassa kaarissa läpi ikkunan pidättäjien keskelle, sai voimamies rauhassa poistua. Seuraavana päivänä hän sitten saapui sopimaan tuottamistaan vahingoista. Talpialla kaatui Markkulan vanha aitta nurkasta nostamalla ja kerrotaan, että neljäkin miestä oli yrittänyt samaa tempua siinä kuitenkin onnistumatta.

Mutta myös miehuullisuutta parhaimmassa mielessä tarvittaessa oli Nokkala valmis tinkimättömiin tekoihin. Niin kerran nahkuri Mårdin tytön pudottua jokeen ja kosken viedessä tyttöä mukanaan jo hyvää vauhtia Nokkala arvelematta hypäsi koskisillalta veteen vaatteet yllä ja pelasti tytön.

Nokkalan levoton veri ei sallinut hänen kauan olla yhdessä paikassa ja samalla työmaalla. Nuoruusvuosinaan hän liikuskeili paljon eri pitäjissä, olipa joitakin aikoja eräissä kaupungeissakin. Käteväenä, melkein kaikkitaiteisena miehenä hän sai työtä milloin ja missä vain. Tunnetuimpia olivat hänen peltityönsä, joita kaupitellen hän talvisaikaan liikkui laajalti.

Vuosisadan loppupuolella alkanut suuri herätysliike tempasi mukansa Nokkalankin. Kertakaikkisen luonteensa perinpohjaisuudella hän antautui uuden elämänskatsomuksen-

sa valtaan. Nyt jäivät maalliset harastukset, viinat, tanssit, pelimannivirat jne. 27-vuotiaana hän meni naimisiin Enqvistin Ida-nimisen tyttären kanssa. Aluksi he asuivat Loimaalla, mutta jonkin ajan kulu-
tua ostivat suutari Flingiltä pienen mökin Linikkalan Nummelta maksaen siitä 60 mk. Tänne he asettuivat vakinaisesti asumaan perheen alkaessa lisääntyä. Suviseen aikaan Nokkala edelleen enimmäkseen kuokki ja kaivoi ojia, mutta talvisin hän valmisteli peltiastioita ym., joita sitten kaupitteli lähiympäristöön.

Nokkala oli pian evankelistenkin joukossa keskeinen mies. Sointuvalla, voimakkaalla äänellään hän usein johti laulua kokouksissa. Tulipa tuosta hurjasta naistennaurationajasta sananjulistajakin. Monet kokoukset hän johti mm. Nikkari-Johanssonilla Lamminrannassa ja missä vain liikkui, hän oli valmis Vapahtajastaan todistamaan.

Tammikuussa 1928 katkaisi ennenaikainen kuolema voimakasrakenteisen elämän. Paha vatsasyöpä oli kehittynyt jo niin pitkälle Nokkalan mennessä Helsinkiin sairaalaan, että hänet lähetettiin kotiin kuolemaan. Valittamatta, tuskiaian näyttämättä hän kesti kiduttavaa tautia ja kuoli lujasti Vapahtajaansa luottaen miehenä niinkuin oli elänytkin. Vajaan kolmen kuukauden kuluttua kuoli hänen vaimonsa ja taas kolmen kuukauden perästä tytär Tellerovo. Loput lapset hävisivät eri suuntiin, ja niin oli ehyestä kodista vain rauniot jäljellä.

Esko Viljanen.

Forssan Lehdessä 26. 7. 1945.

Tarinain Somerniemi

Somerniemellä, varsinkin sen laajoilla metsäseuduilla, on vielä runsaasti säilynyt vanhoja tarinoita ja paikannimiä, jotka kertovat muinaisista ajoista ja tapahtumista.

Ajamme Oinasjärveltä valtatieltä Somerolle päin ja tulemme nyt jo alennetulle mäelle, jota sanotaan *Karhunkönkääksi*. Siitä ei ole pitkä matka tiehaaraan, josta poiketaan pappilaan. Ajotie laskeutuu jyrkästi pitkästä hiekkamäkeä alas pappilaan, mutta sen yläpuolella harjua pitkin kulkee oikopolku, jolla on mielenkiintoinen nimi: *Huovintie*. Sen jälkeä voidaan seurata noin 800 metriä pappilan viljamakasiinin taakse. Kansantarina kertoo, että »huovit siinä ovat ahristaneet jottain». Maisteri Aulis Oja, joka on Varsinais-Suomesta löytänyt paljon Huovinteitä ja niistä saanut tarinoita, on sitä mieltä, että tuollaiset kapeat, harjuja pitkin kulkevat muinaistiet olivat varhaiskeskiaikaisia ratsumiesten kulkureittejä. Ehkäpä ennen Hämeen maantien raivaamista Turusta kuljettiin Hämeen linnaan tuollaisia ratsupolkuja myöten ja Somerniemen kautta, mistä vielä on muistona tuo Huovintien katkelma. Ratsumiesten turvaksi pakanallisten hämäläisten hyökkäyksiä vastaan rakennettiin Huovinteiden varteen hirsistä kenttävarusteita, jonkinlaisia paalulinnoja, joihin sijoitettiin vähäisiä varuskuntia. Sellainen on hyvin saattanut olla Somerniemelläkin, sillä Jakkulan metsässä on vielä paikka, jonka nimenä on *Tokhuusi*, vanhoissa kartoissa Stokhus, mikä merkitsee hirsistä tehtyä huonetta.

Se sopisi hyvin Huovintien jatkon varteen.

Edelleen pappilan ohi ajaessamme jää oikealle kädelle *Lemmonsuo*. Lempo merkitsee nykyisin paholaisista, pahaa henkeä tms., mutta pakanuuden aikana jotain haltiaa. — Pappilasta on matkaa Jakkulan kylään vajaa kilometri. Tien oikealla puolella kohoaa peltojen takaa kallioinen ja metsäinen mäki: se on *Linnanmäki*. Maantieltä poikkeaa sille aidanvierustie, jota sanotaan *Ruununtieksi*. Menemme tuolle mäelle. Siinä on monella sivulla melko jyrkkiä kivipaasia, mutta ei kuitenkaan niin korkeita, että voisi kuvitella seudun asukkaiden voineen niiden takaa puolustautua hyökkääjää vastaan. Mutta ehkä kallioiden päällä oli siihen aikaan hirsistä tehty varustus. Mäkeä ei liene sen tarkemmin tutkittu eikä vanhoissa maanmittauskartoissakaan ole paikasta mitään lisätietoja. — Lähellä on toinenkin mäki, tosin matalampi, nimittäin *Ruununaittamäki*. Varmaan siinä jolloinkin ruotsinvallan aikana on ollut kruunun jyväveroaitta tai sotaväen varastoaitta.

Jakkulassa on vielä *Hernunkallio* ja sikermä lappi-alkuisia paikannimiä. Oinasjärveen pistää kaunis metsäinen niemi, joka kuuluu Oinasjärvelle, Viuvalle ja Jakkulalle yhteisesti. Puhutaan *Lapinlahdesta*, joka tietenkin on tuon niemen viereinen lahti, vieläpä erikseen Lapinlahdenkainalosta. Nimestä Lapinlahdensingä sain sen käsityksen, että sillä tarkoitetaan harjua, joka kulkee niemeä pitkin.

Vanha muistiinpano kertoo, että Jakkulan peltojen poikitse kulki ennen vanhaan *Hiidentie* eikä sen kohdalla vilja kasvanut. Kun Kärjen riihi rakennettiin Hiidentien päälle, se paloi »yhtä päätä». Jakkulan metsissä on laskettu olevan noin 70 kivi-rauniota.

Ajamme Jakkulasta kauniiden metsien lävitse kaartelevaa maantietä myöten Keltiäisiin. Sivuuatamme tien ylitse kaartuvan »väärän koivun», jossa tarinan mukaan paholainen vaani saalistaan ja joka on niin soma ja harvinainen, että soisi sen ikuisiin aikoihin säilyvän. Py-sähdymme hetkeksi *Paharistin* tiehaaraan ja heitämme kaikkien tuntemaan risukasaan mekin metsästä nostamamme oksan, kuten ohikulkevat ovat ikivanhoista ajoista asti tehneet. Risukasa on monesti poltettu ja usein lahonnut, mutta se nousee yhä uudelleen. Tarina kertoo, että siinä olisi aikoinaan mestattu nainen, joka oli tappanut lapsensa. Kun Huovintien oletetun jalkon kohti Hämeen linnaa on hyvin sopinut suunta *Paharistin* kautta, voi päätellä niinkin, että tässä on aikoinaan murhattu huovi tai hänen päällensä hyökkääjä ja risunheittotapa on siitä saanut alkunsa.

Metsäaukeiden välillä ovat Keltiäisten kylän kumpuilevat peltolohkot ja kauniit kylämaisemat, mutta heti kylän toiselle laidalle päästyämme tie johdattaa meidät jälleen laajoihin metsiin, jotka ulottuvat Salkolaan asti, ilman ettei yhtään ihmisasuntoa ole sen varteen ilmaantunut. Salkolan erämaankylä on oikea tarinoiden tyyssija. Sanotaan, että se olisi Somerniemen vanhin kylä, vieläpä niinkin, ettei Somerollakaan olisi

sitä vanhempaa. Kalastajain nautintoalueena se onkin saattanut olla jo varhaisena keskiaikana, 700—800 vuotta sitten. Salkolassa tiedetään tarinoita aarnihaudoista ja haltioista, joiden nähtiin peseytyvän Salkolanjärvestä tai kuultiin huutelevan Hullulammen kalliolta. Salkolanjärvestä näytetään vielä pitkää karijonoa. Se on muka jäännös jättiläisen sillanrakennustyöstä, joka jäi kesken, kun ihmiset siihen huudoillaan puuttuivat. Ja vanhoista salkolalaisista tiedetään myös tarinoita, selaisista miehistä kuin Puunaisesta Puuskasta ja Väkevästä Tuomosta.

Kauniin suviehtoon suussa ajamme Salkolan satusaloilta kohti Tammea. Forssan tehdasyhtiö rakennutti vuosina 1935—6 Salkolasta jotenkin kohtisuoran maantien suurten metsiensä halki Letkun maantielle. Tämä oikotie on 12 km:n pituinen ja kulkee kauniiden metsämaisemien kautta. Eräkauden luonto on täällä säilynyt, ja tien varrella olevista puupinoista huolimatta matkailijan valtaa entisaikojen salaperäinen henki. Kun yht'äkkiä metsään tulee välpeetä ja metsänhakkauksen yllä näkee auringonvalon siilaaman savun kiemurtelevan, syntyy kummallinen tunnelma, ikään kuin tietäisi muinaisten erämiesten tuolta Salkolan saloilta polttelevan kaskiaan. Kun sitten auto pysähtyy, huomaa pian savun nousevan viidestä kuudesta hiilimiliumista. Nuori nokinen miilumies tulee ulos lautaparakista, jonka oven yläpuolelle on puupaloista muovailtu sana Kurjenpolvi. Kummallisella tavalla vanha ja uusi aika kohtaavat toisensa.

E. A.

Forssan Lehdessä 13. 9. 1945.

SISÄLLYSLUETTELO.

<i>Bertil Gripenberg</i> : Maksim Gorki Kojon kartanossa	3
<i>Evertti Vehmas</i> : A. Retulaisen taistelu osuusmeijeristä	7
<i>Olavi Helle</i> : Tehtaanmiesten yhteistoimintaa	11
<i>J. V. Kaleva</i> : Muuan näytelmäesitys Forssassa 45 vuotta sitten	13
<i>Jalmari Matisto</i> : Humppilan ensimmäinen naisylioppilas	15
<i>Evertti Vehmas</i> : Urjalan kansakoulun historiaa	18
<i>Sikstus Järvinen</i> : Forssan Evankelisluterilaisen Nuorisoliiton laulukuoron vaiheita 1895—1945	21
Erään jokioislaisen työmiehen elämänkaari	26
<i>Jalmari Matisto</i> : Erään hopealusikan katoaminen Humppi- lassa 1870-luvulla	28
<i>J. V. Kaleva</i> : Entisajan elämää Forssassa	30
<i>E. Vehmas</i> : Urjalan kouluolojen toinen vaihe	33
<i>Jalmari Matisto</i> : Humppilan entisistä kahvijuopoista	36
<i>Esko Viljanen</i> : Kansantietoja käärmeistä	40
<i>Evertti Vehmas</i> : Taidemaalari Aukusti Uotila	42
<i>Esko Viljanen</i> : Raeli, vuosisadan vaihteessa Vieremässä elänyt omalaatuinen kansanmies	45
<i>Aarne Selänkö</i> : Kaksi forssalaista musikanttia	48
<i>Evertti Vehmas</i> : Urjalan osuus suuressa lähetystössä	52
<i>Esko Viljanen</i> : Mierolaispojasta liikemieheksi	55
<i>Jalmari Matisto</i> : Erään Humppilan papin käynti Jokioisten kartanon kutsuissa	57

Väinö Korpijärvi: Soittoniekkaa tapaamassa	59
Jalmari Matisto: Pirttimäen Hessun Tukholman-matka	62
E. Aaltonen: Ypäjän rajakivi ja museo	64
Eevertti Vehmas: Urjalan nuorisoseuran alkutaipaleelta	67
E. V. Perälampi: Vieremän lukutuvan ja lainakirjaston vai- heista	70
Esko Viljanen: Voimamies ja sananjulistaja (J. O. Nokkala)	73
E. Aaltonen: Tarinain Somerniemi	75